Ekl. 2

STOCKHOLMS HÖGSKOLAS
JURIDISKA BIBLIOTEK

LUNDS UNIVERSITETS ÅRSSKRIFT. N. F. Avd. 1. Bd 33. Nr 4.

HANDLINGAR RÖRANDE

1642 ÅRS LAGKOMMISSION

DESS FÖRUTSÄTTNINGAR OCH VERKSAMHET

MED INLEDNING OCH KOMMENTAR

UTGIVNA AV

JAN ERIC ALMQUIST

LUND
C. W. K. GLEERUP

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITZ

63/39

LUND
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI
1937

Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

• Kopiera och vidaredistribuera materialet oavsett medium eller format

• Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

• Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.

• Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.

• Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att gör något som licensen tillåter.

Se även information på
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv

http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:juridikbokse-f44ed

FÖRORD.

Inom litteraturen har 1642 års lagkommission betecknats än på det ena, än på det andra sättet. I C. J. Wahlbergs arbete Åtgärder för lagförbättring (1878) kallas den '1643 års första lagberedning' till skillnad från '1643 års andra lagberedning', som tillsattes den 22 mars 1643. Ordet 'lagberedning' är dock alltför modernt för att här passa i stycke och bör därför hellre reserveras för motsvarande kommissioner under 1800- och 1900-talen. En dylik terminologi har också följdriktigt genomförts av K. G. Westman i De svenska rättskällornas historia (1912). I samma arbete (s. 57) säges emellertid, att regeringen »år 1643 tillsatte» en »lagkommission på ej mindre än 19 personer», och att sedermera under året »fyra av kommissionens medlemmar» fingo i uppdrag att avsluta arbetet. Denna alltför summariska framställning har haft till följd, att senare författare i regel under uttrycket '1643 års lagkommission' inbegripit båda kommissionerna och därvid tydligen menat, att den senare kunde betraktas blott som ett utskott av den förra. En dylik ståndpunkt, som ytligt sett kan te sig berättigad, har likväl i detta speciella fall vid närmare undersökning befunnits föga lämplig. Först och främst hindrar denna terminologi läsaren från att genast få veta, om ett visst citerat uttalande gjorts av den större eller av den mindre kommissionen, vilket förhållande ej sällan är av intresse på den grund, att de båda kommissionerna fungerat under skilda förutsättningar, liksom deras arbetsresultat såväl formellt som reellt varit av olika art. Sedan det av mig hopsamlade urkundsmaterialet rörande den större kommissionen blivit iordningsställt, har det också främst till följd av de skiljaktiga förutsättningarna visat sig ogörligt att under en gemensam kommissionsbeteckning infoga en motsvarande samling rörande den mindre kommissionen, som alltså härigenom kommit att falla utom ramen för mitt ämne. Detta har mer än allt annat

övertygat mig om nödvändigheten att för framtiden hålla de båda kommissionerna i sär. Under sådana omständigheter har jag emellertid ävenledes funnit det vara av nöden att söka åstadkomma en terminologi, varigenom det bleve möjligt att undvika de långrandiga och därför föga tilltalande beteckningarna 'första och andra' eller 'större och mindre' kommissionen m. m. dylikt. Det är av denna anledning jag här kallat den större kommissionen för 1642 års lagkommission och den mindre för 1643 års lagkommission och på sådant sätt skilt dem åt. Den förstnämnda kom nämligen formellt till stånd redan den 4 november 1642 på grund av Kungl. Maj:ts beslut nämnda dag, och en förändring av årtalet [1] är därför så mycket hellre på sin plats, som kommissioner i regel bruka betecknas med det årtal, under vilket de blivit tillsatta.

Av de urkunder, som nedan avtryckts, härstammar ett flertal från perioden 1633—42. Förklaringen härtill är den, att jag ansett lämpligt att här medtaga även sådana handlingar, som kunna antagas ha utnyttjats av 1642 års lagkommission och alltså i realiteten bilda bakgrunden för dess verksamhet. Detta anser jag mig ha antytt redan å titelbladet, där föreliggande handlingar angivas beröra även lagkommissionens förutsättningar. Av dessa äldre urkunder, som sammanförts i en särskild första avdelning, äro två förut publicerade hos Wahlberg, nämligen Åbo hovrätts frågepunkter 1633 med regeringens svar och 1640 års hovrättsdelegations betänkande över 17 rättsfrågor. Dessa tvenne handlingar ha emellertid så mycket mindre här kunnat uteslutas, som de i särskild hög grad begagnats av 1642 års lagkommission och även bevisligen funnits tillgängliga därstädes (jfr nedan s. 99). Åtminstone den förra, som tidigare varit tryckt efter en starkt korrumperad avskrift, har f. ö. först nu kunnat givas en i det stora hela fullt tillförlitlig form bl. a. med stöd av Åbo hovrätts i RA av mig påträffade originalskrivelse till Kungl. Maj:t.

I en andra avdelning har avtryckts en serie avskrifter, vilkas original säkerligen från början ingått i 1642 års lagkommissions numera förkomna arkiv. Bland dessa märkas särskilt en förut okänd, inom kommissionen uppgjord promemoria över de punkter,

[1] En tendens i denna riktning har f. ö. redan tidigare gjort sig gällande inom den senaste litteraturen på området. Jfr G. Olin: Några blad ur det svenska straffsystemets historia (i Minnesskrift ägnad 1734 års lag, Bd 2, 1934), s. 836.

som skulle bliva föremål för behandling, samt medlemmen Carolus Lundius' utredning av begreppet sedvana, vilken tidigare ej i nämnvärd grad uppmärksammats av forskningen.

Den tredje och sista avdelningen innehåller 1642 års lagkommissions principbetänkande med minoritetens reservationer i form av särskilda betänkanden. Av dessa handlingar är själva principbetänkandet jämte en reservation, nämligen Georg Stiernhielms, Johan Olofssons, Thomas Mylonius' och Israel Noræus' gemensamma betänkande om böters beräknande med hänsyn till den bötfälldes stånd och villkor, tidigare publicerade hos WAHLBERG. En annan reservation, nämligen Georg Stiernhielms betänkande om urminnes hävds förhållande till rå och rör, är tryckt av I. ARNELL i hans Kommentar till stadslagen (1730). Det gemensamma för dessa nu nämnda publikationer är emellertid, att de samtliga äro grundade på relativt dåliga avskrifter och därför ej sällan äro behäftade med påtagliga brister. Särskilt den hos WAHLBERG förekommande reservationen är till stor del oläsbar på grund av de många onöjaktigheterna och felskrivningarna i förlagan. Under sådana förhållanden torde ett försök att åstadkomma en förbättrad upplaga ej kunna betecknas som opåkallat nit.

I föreliggande publikation har principbetänkandet för första gången avtryckts efter det i RA bevarade originalet, och av de fyra reservationerna, vilkas original tyvärr förkommit, ha här samtliga publicerats på grundval av samtida avskrifter; alltså förutom de tidigare tryckta ytterligare två, nämligen Johan Olofssons betänkanden om edgång och hor, vilka länge ansetts vara förlorade.[1] De båda övriga ha också kunnat givas en vida bättre form än i de äldre utgåvorna, vilket möjliggjorts genom fyndet av mera tillförlitliga avskrifter, än som hittills stått forskningen till buds.

Hos WAHLBERG förekomma emellertid ytterligare några handlingar rörande 1642 års lagkommission, vilka jag dock här icke ansett nödigt att publicera på nytt. Dessa utgöras av 1. regeringens kallelsebrev till de utsedda medlemmarna i kommissionen den 4 november 1642, tryckt efter riksregistraturet (RA) och 2. utdrag ur rådsprotokollen (RA) den 7—9 och 18 februari samt den 18, 21 och 22 mars 1643, vid vilka tillfällen lagkommissionen och dess angelägenheter behandlades i rådet. Utdragen ur rådsprotokollen

[1] Jfr Förarbeten till Sveriges rikes lag 1666—1686, utg. av J. E. ALMQUIST 1933, s. 3.

ha f. ö. redan hunnit omtryckas av S. Bergh i tionde bandet av Svenska riksrådets protokoll, varvid det visat sig, att det första avtrycket innehåller åtskilliga smärre fel och inadvertenser.

Notiser, som belysa lagkommissionens tillkomst och verksamhet, återfinnas även i Benedictus Baaz' brev till pfaltzgreven Johan Kasimir under perioden 1642—43, vilka C. Adlersparre utgivit i Historiska samlingar, Bd 1—2 (1793—95) efter de i Stegeborgssaml. (RA) bevarade originalen. Det är dock att märka, att denna utgåva icke är fullständig så till vida, som ytterligare brev av samma karaktär finnas tillgängliga i Stegeborgssaml. (RA), vilka äga betydelse för vårt ämne. Även dessa ha dock av mig utnyttjats i och för den historiska framställning, som inleder föreliggande publikation.

Beträffande texternas redigering har jag nedan använt samma metod, som jag tidigare (1933) begagnat i »Förarbeten till Sveriges rikes lag 1666—1686», varför en hänvisning till den uttömmande redogörelsen i detta arbete (s. 17) här torde vara tillfyllest.

Lund i oktober 1937.

J. E. Almquist.

FÖRKORTNINGAR.

GHA = Göta hovrätts arkiv, Jönköping.
KB = Kungliga biblioteket, Stockholm.
LSB = Linköpings stifts- och stadsbibliotek.
LUB = Lunds universitetsbibliotek.
NSA = Norrköpings stads arkiv, Norrköping.
RA = Riksarkivet, Stockholm.
UUB = Upsala universitetsbibliotek.

Historisk inledning.

Redan vid början av 1600-talet förefanns ett starkt behov efter en lagrevision. De medeltida lands- och stadslagarna voro i stor omfattning till innehållet föråldrade och voro dessutom avfattade på ett så svårbegripligt språk, att det på vissa punkter ej förstods ens av de rättslärde.[1] Karl IX:s försök att åstadkomma en moderniserad upplaga av landslagen hade strandat på den politiska motsättningen mellan lågadelns krav och konungamaktens anspråk. Denna motsättning fick ett klart uttryck i de båda kodifikationer, som sågo dagen under 1600-talets första decennium, och som eftervärlden givit namnen 'det rosengrenska lagförslaget' och 'Karl IX:s lagförslag'. Ehuru varken det ena eller det andra upphöjdes till lag, gåvo de dock impulser åt det fortsatta lagstiftningsarbetet och kommo därför icke att sakna betydelse för framtiden. Det misslyckade försöket att i ett slag åstadkomma en fullständig lagrevision hade emellertid till följd, att den närmaste utvecklingen måste länkas in på nya banor. Till en början ansågs det nödvändigt att fastställa en god normaliserad text av de gamla lagarna. Under så gott som hela 1500-talet hade i praxis begagnats såväl Magnus Erikssons som Kristoffers landslag[2] i mer eller mindre tillförlitliga avskrifter. Genom att 1608 låta trycka Kristoffers landslag och förse den med ny kunglig stadfästelse lyckades Karl IX i viss mån bota denna brist. Dock hände det stundom allt

---

[1] Betecknande är, att juris professor B. Crusius, som hösten 1630 vid Upsala universitet föreläste över föråldrade och dunkla uttryck i landslagen, ej sällan nödgades bekänna, att han ej kunde tyda vissa hithörande ord. »Quid sit, ingenue dicebat Crusius se ignorare.» Jfr J. E. Almquist: Vår äldsta kommentar till landslagen (1927), s. 11.

[2] Som belysande exempel må nämnas, att riksrådet ännu 1573 stundom tillämpat Magnus Erikssons landslag. (Historiska handlingar, Bd 1, s. 59.) Under senare hälften av 1500-talet torde detta dock hört till sällsyntheterna. Se f. ö. J. E. Almquist: Johan Stiernhöök och den yttre laghistorien (1934), s. 17, not 7 jämte där anförd litteratur.

fortfarande ute i bygderna, att domstolarna tillämpade den praxis, som tidigare varit gällande, utan att taga hänsyn till att den tryckta landslagen eventuellt stadgade annorlunda.[1] Ett nytt steg i samma riktning togs 1618, då även stadslagen för första gången utgavs genom trycket. Genom dessa åtgärder hade regeringen i varje fall lagt en fast grund, på vilken man sedermera kunde bygga vidare.

Stor betydelse för rättsutvecklingen fingo också hovrätterna i Stockholm, Åbo, Dorpat och Jönköping, vilka samtliga tillkommo under perioden 1614—34. Dessa överdomstolar bidrogo nämligen kraftigt till rättskipningens stadga genom att åtminstone inom respektive jurisdiktionsområden följa en enhetlig praxis. Hovrätterna genomförde också kontroll över underrätternas domar, vilken utövades genom granskning av de insända renovationerna och vilken ej sällan ledde till åtals anställande mot godtyckliga eller försumliga underdomare.[2] Då emellertid lagstiftningen ej hunnit hålla jämna steg med utvecklingen, stannade hovrätterna stundom i tvekan, hur de skulle döma. Till följd härav brukade dessa domstolar var för sig ingå till Kungl. Maj:t med förfrågningar rörande lagens rätta tolkning i det ena eller andra avseendet. Den mest bekanta samlingen av dylika frågepunkter är den, som ingavs av Åbo hovrätt 1633, och som besvarades av regeringen påföljande år.[3] Frågepunkterna rörde sådana spörsmål som huruvida part ägde rätt att från lagmanssyn vädja till hovrätt, om preskriptionstidens längd, om hur urminnes hävd skulle bevisas m. m. dylikt, om vilket allt lagboken saknade vägledande upplysningar. Det var givetvis meningen, att varje hovrätt skulle hålla de andra underkunniga om de kungliga resolutioner, som utgjorde svaret på förfrågningarna å högsta ort, men i detta avseende brast systemet betänkligt, och praxis kom därför till en början att delvis utveckla sig olika inom skilda hovrättsområden.[4]

---

[1] Jfr K. R. MELANDER: Drag ur Åbo hovrätts äldre historia och ur rättslivet i Finland under förra hälften av 1600-talet (1936), s. 153 ff.

[2] Jfr MELANDER, a. a., s. 146 ff.

[3] Tryckt här nedan, s. 141. Andra samlingar av enahanda karaktär äro publicerade i SCHMEDEMANS Justitieverk (1706), nedan citerad Schmedeman. — Regeringens resolutioner på Dorpats hovrätts frågepunkter den 16 december 1633 finnas i avskrift bevarade bl. a. i LUB, sign. Juridica, Samlingsband 1, fol. 233—35, och sign. Samling av juridiska handlingar, fol. 248.

[4] Jfr MELANDER, a. a., s. 73.

Regeringen visade sig emellertid under 1630-talet icke vara något lämpligt högsta organ för rättskipningen, ty under de ständiga krigen måste dess uppmärksamhet i första hand tagas i anspråk för ekonomiska och administrativa angelägenheter. Därtill kom, att endast ett fåtal av riksrådsledamöterna hade erhållit juridisk utbildning. I verkligheten följde därför riksråden ej sällan den praxis, som tillämpades i Svea hovrätt, och regeringen var t. o. m. betänkt på att låta trycka denna domstols prejudikatsamling till allmän efterrättelse.[1]

Under 1640-talet slog likväl förmyndarstyrelsen in på en ny väg. Istället för att som tidigare på egen hand eller med hjälp av enbart Svea hovrätt söka lösa invecklade rättsspörsmål, beslöt regeringen att låta frågorna grundligt utredas av en delegation från samtliga hovrätterna med undantag av den livländska, som i allmänhet blott hade att tillämpa utländsk rätt. Av sparsamhetsskäl företogos till en början dylika utredningar under tiden för ständernas sammankomster, eftersom åtskilliga hovrättsassessorer i egenskap av adelsmän då på egen bekostnad brukade bevista riksdagarna. Första gången den nya metoden praktiserades torde ha varit 1640 på riksdagen i Nyköping. Den 11 februari s. å. diskuterades vissa rättsfrågor hos ridderskapet och adeln, och riksdrotsen Gabriel Gustafsson Oxenstierna nämnde då i förbigående, att »efter nu alla tre hovrätterna äro här tillhopa komne, vele de samsätta sig och göra en förklaring».[2] Bevarade handlingar utvisa också, att presidenterna för Svea, Göta och Åbo hovrätter tillsammans med några assessorer från nämnda hovrätter i samma månad utarbetat gemensamma svar på sammanlagt 17 frågepunkter, vilka förelagts dem av regeringen. Namnen på dessa sakkunniga ha hittills icke varit kända. Detta sammanhänger därmed, att några kallelsebrev till hovrättens ledamöter i detta sammanhang icke utgått från det kungliga kansliet. Ej heller ha de delegerade erhållit några arvoden för sitt uppdrag, vilket förhållande i motsatt fall skulle ha kunnat medföra, att namnen upptagits i kronans räkenskaper. Förklaringen till att de delegerade ej nämnas i samtida handlingar är sålunda enkel nog. Initiativet till hovrättsdelegationens sammankallande togs icke förrän riks-

[1] Se härom C. T. Odhner: Sveriges inre historia under drottning Christinas förmyndare (1865), s. 140.

[2] Ridderskapets och adelns riksdagsprotokoll 1640, s. 33.

dagen börjat, och det var då tillräckligt med en muntlig order, som förmodligen verkställdes genom hovrättspresidenterna, vilka alla sutto i rådet. Genom att jämföra hovrättsmatriklarna med riksdagsprotokollen är det emellertid lätt att konstatera vilka hovrättsledamöter, som infunnit sig i Nyköping, och härigenom erhålles samtidigt en ganska tillförlitlig lista på de personer, som fungerat som sakkunniga vid de 17 rättsfrågornas besvarande.[1] Det visar sig då, att förutom de kända hovrättspresidenterna Gabriel Gustafsson Oxenstierna, Johan Skytte och Jöns Knutsson Kurck, ej mindre än nio hovrättsassessorer bevistat riksdagen. Av dessa voro sex från Svea hovrätt, nämligen Mathias Soop, Johan Pontusson De la Gardie, Erik Eriksson Ryning, Svante Christersson Horn, Jakob Skytte och Erik Eriksson Geete, två från Göta hovrätt, nämligen Casimir Gyllenstierna och Chrisman Lillie, samt en från Åbo hovrätt, nämligen Christer Nilsson (Gyllenhierta) Rosencrantz. Allt talar för att det varit dessa och inga andra personer, som åstadkommit det kända rättsbetänkandet av år 1640.[2] Samtidigt måste dock framhållas den sannolika möjligheten, att en eller flera av dessa delegerade av olika skäl varit förhindrade att deltaga i konferensen.

Meningen med hovrättsdelegationens betänkande, som avgavs i februari månad, innan ständerna hunnit åtskiljas, var uppenbarligen, att regeringen skulle fastställa detsamma i någon form.[3] Därav blev emellertid intet. Möjligt är, att höga vederbörande lade utredningen ad acta i den avsikten att framdeles hämta ledning därur, då de däri behandlade rättsspörsmålen blevo aktuella eventuellt genom rättegång i högsta instans. Att regeringen ej ansåg det nya utredningssystemet onyttigt, framgår i varje fall därav, att den under påföljande riksdag i Stockholm 1642 ånyo begagnade sig av samma metod. Det rättsspörsmål, som då särskilt utgjorde föremål för de makthavandes intresse, var frågan de gradibus prohibitis et concubinatu. Den 31 januari, då riksdagen redan börjat, förklarade dåvarande riksdrotsen Per Brahe d. y.

---

[1] Denna utväg att lösa namnproblemet har tidigare anvisats av G. Hesslén: Det svenska kommittéväsendet intill år 1905, dess uppkomst, ställning och betydelse (1927), s. 27, not 47, utan att likväl denne författare funnit anledning att omtala hithörande namn.

[2] Tryckt här nedan, s. 72.

[3] Jfr Ridderskapets och adelns riksdagsprotokoll 1640, s. 33.

under diskussionen härom i rådet, att »emedan så många hovrätter äro tillsammans», något visst borde »statueras om gradibus prohibitis».[1] Och den 21 februari, då frågan åter var på tal därstädes, fann samme person bäst, att såväl »de av åtskilliga hovrätterna» som prästerskapet skulle göra ett »betänkande» häröver.[2] Då prästerskapets utlåtande i ämnet vid denna tid redan förelåg färdigt — det är daterat den 16 februari 1642[3] — måste detta yttrande av riksdrotsen tolkas, som om han ansett ett hovrättsbetänkande erfordras vid sidan av prästerskapets utlåtande, om vars existens han så mycket mindre kunde sväva i okunnighet, som det ingivits direkt till Svea hovrätt.[4] Hovrättsbetänkandet kom också något senare till stånd. Det finnes bevarat i samtida avskrift, av vilken framgår, att presidenterna i Svea och Göta hovrätter jämte några assessorer från Svea, Göta och Åbo hovrätter tillsammans utarbetat ett betänkande rörande äktenskapshinder på grund av skyldskap och svågerskap. Ehuru handlingen är odaterad, finnes knappast något tvivel om att den tillkommit senast under början av mars månad 1642, då riksdagen ännu var samlad.[5] Av riksdagsprotokollen framgår, att Svea hovrätt vid riksdagen representerats av riksdrotsen och presidenten Per Brahe, riks- och hovrättsråden Thure Nilsson Bielke och Lars Eriksson Sparre, vice presidenten Jakob Skytte samt assessorerna av andra klassen Svante Christersson Horn och Björn Christersson Månesköld; Göta hovrätt av presidenten Johan Skytte, vice presidenten Carl Christersson Månesköld samt assessorerna Arvid Jönsson Lilliesparre, Chrisman Lillie och Jöns Bonde; Åbo hovrätt slutligen av vice presidenten Erik Eriksson Geete samt assessorerna Christer Nilsson Rosencrantz och Johan Hansson Munck. Huruvida samtliga dessa varit i tillfälle att medverka vid betänkandets avfattning undandrager sig dock givetvis varje bedömande.

De två försöken 1640 och 1642 hade övertygat regeringen om lämpligheten av att överlämna svårlösta rättsspörsmål åt ett antal hovrättsdelegerade. Redan den 15 juni sistnämnda år blev frågan

---

[1] Svenska riksrådets protokoll 1642, s. 107.

[2] Svenska riksrådets protokoll 1642, s. 152.

[3] Tryckt här nedan, s. 88.

[4] Se härom Svenska riksrådets protokoll 1642, s. 164.

[5] Jfr Baaz' brev till pfalzgreven 1642 1/3 (tryckt i Historiska samlingar, Bd 1).

ånyo aktuell bl. a. med hänsyn till några revisionsärenden, som förutsatte ståndpunktstagande i vissa rättsfrågor. Ävenledes hade förfrågningar från hovrätterna rörande lagens rätta tolkning vid denna tid bragt regeringen i förlägenhet. Sedan riksdrotsen Per Brahe i rådet redogjort för några av dessa spörsmål, föreslogs, att två representanter för varje hovrätt skulle inkallas och förbereda ärendena. Av de personer, som borde ifrågakomma, nämnes i protokollet särskilt hovrättsassessorn och juris professorn i Åbo Johan Olofsson Dalekarlus.[1] Dessa yttranden jämte den fortsatta rådsdiskussionen i ämnet under sommaren och hösten 1642[2] visa, att regeringen vid denna tidpunkt var betänkt på att efter franskt mönster inrätta en revisionsrätt eller ett revisionskollegium, bestående av åtta hovrättsledamöter, vilka skulle få till uppgift dels att avverka inkomna revisionsmål och dels avgiva betänkanden över ännu olösta rättsspörsmål. Delade meningar synas ha rått beträffande frågan om vem som skulle stå i spetsen för revisionsrätten. Men tanke på att riksdrotsen enligt regeringsformen representerade den högsta rättsvårdande myndigheten näst drottningen borde frågan ha varit tämligen lättlöst, och i rådsprotokollet den 11 augusti 1642 uttalas också den åsikten, att

[1] Svenska riksrådets protokoll 1642, s. 295: »R[ix]drotzen talte om hwadh criminalsaker wara skulle, om ähreröríge saker skole där under räknas. 2. Androg sedan, huru medh tiufwerij skulle wara, efter han efter sitt samwete seer, att det icke meriterar döden, där doch lagen det medhgifwer. 3. Om snatterij, som kåken och gatulopp, om därefter skall dömas. 4. Om hofrätten skall [föllia] kongens willie i dömandet. R[ix]drotzen begärte, att hwar rätt motte constitueras sin wisse modus och limiter. 5. Hwarföre en rik skall i hoor bötha mehre än en annan. 6. Amovendi procuratores. R[ix]cantzleren: 2 tingh hafwe wij att see på. 1. lagh. 2. att hwar och en må niutha sitt. Mentes, att twå af hwar hofrätt skulle komma hijt, jemwäl några af Liflandh, att de skole de revisionssakerne företaga. Dalekarlus ifrån Åbo.»

[2] Se härom närmare Svenska riksrådets protokoll 1642, s. 316, 351 och 423—24. Å sistnämnda ställe ($^{13}/_{10}$) heter det: »R[ix]drotzen discourrerade nödigt wara, att efter revisionerne multipliceras, att twå af hwar hofrätt skulle förskrifwas till en revisionalrätt och skall dem då blifwa proponerat: 1. att distinguera rätterne, att hwar blifwer wid sin vigor; 2. om gradibus prohibitis; 3. de iis decernere, quae non sunt expressa lege nostra; 4. förklara det, som contrarie resolutioner äre ågongne; 5. huru medh dem förfahras skall, som liggia ihiäl barn, om de skole döö... Rixcantzleren sadhe wara att definiera, huru medh syner skall hollas, och [om] en kommer inthet, när han är citerat.»

»drotsen skulle vara director». Men vissa tecken tyda samtidigt på att rikskanslern Axel Oxenstierna icke unnade Brahe en dylik inflytelserik ställning, och att han hellre lät hela frågan förfalla, än han gav efter på denna punkt. Den 12 oktober, då ärendet ånyo debatterades i rådet, återfinnes till yttermera visso i protokollet följande mening: »In revisorio collegio är kanslern i konungens ställe och director».[1]

Förmodligen var det närmast svårigheten att lösa detta delikata spörsmål, som ledde till att frågan om revisionsrätten tills vidare kom att avkopplas från utredningsfrågan. Den förra kunde möjligen vänta ännu en tid, medan rådet in corpore liksom förut fortsatte att avgöra revisionsmålen, men under sådana omständigheter var det av högsta vikt, att riksråden snarast möjligt fingo sakkunnig hjälp med lösningen av de rättsfrågor, av vilkas avgöranden åtskilliga föreliggande revisionsmål berodde. Redan två dagar senare eller den 14 oktober 1642 bestämdes i rådet, »att några lagfarne skulle utur alla rätterna och somliga städer i riket förskrivas till 13:e dag jul att giva några consilia uti justitiens ordentliga administration».[2] Det var alltså numera icke tal endast om en hovrättsdelegation liksom tidigare. Även representanter för underrätterna såväl på landet som i städerna skulle nämligen tillkallas. Denna utvidgning av programmet bottnade måhända delvis i en önskan från regeringens sida att giva den nya lagkommissionen en annan sammansättning än den tilltänkta revisionsrätten för att därmed understryka, att det denna gång icke var fråga om någon dylik. Samtidigt ansågs det givetvis ändamålsenligt att erhålla en så mångsidig representation som möjligt. Den nya utredningsformen förutsatte av naturliga skäl, att de sakkunniga, särskilt om de inkallades från andra orter, erhöllo underhåll av statskassan under den tid de fullgjorde sitt uppdrag. Nödvändigheten härav framhölls också under den följande diskussionen i rådet.

Först den 3 november 1642 var regeringens kallelsebrev till de föreslagna medlemmarna i lagkommissionen uppsatt och förelästes i rådet.[3] Denna försening av ärendet medförde, att tretton-

---

[1] Svenska riksrådets protokoll 1642, s. 424.

[2] Svenska riksrådets protokoll 1642, s. 425. Jfr $^{29}/_{10}$, s. 438.

[3] Svenska riksrådets protokoll 1642, s. 443: »Uplästes ... ett bref till några laghfahrne att comparera här och deliberera om något, som justitiewäsendet ahngår.»

dagen, som tidigare bestämts till dag för kommissionens första sammanträde, ansågs vara för nära förestående förmodligen med hänsyn till dåtida kommunikationer och postala förhållanden. Huru som helst innehåller det nästföljande dag utfärdade kallelsebrevet en befallning till de nu utsedda medlemmarna »att komma hit till den 2 februari anno 1643».[1]

Riksregistraturet meddelar under den 4 november 1642 namnen på samtliga de personer, som av regeringen förordnats till medlemmar av lagkommissionen.[2] Dessa voro följande. Från Svea hovrätt: vice presidenten *Jakob Skytte* samt assessorerna *Olaus Bärling, Ericus Olai* (Balingstadius), *Carl Olsson* (Rosing) och *Ericus Bröms*; från Göta hovrätt: vice presidenten *Carl Christerssson Månesköld* samt assessorn *Carolus Lundius*; från Åbo hovrätt: vice presidenten *Erik Eriksson Geete* samt assessorn *Johan Olofsson* (Dalekarlus); från Dorpats hovrätt assessorn *Georg Stiernhielm*; från Stockholms rådstuvurätt: borgmästaren *Per Gavelius* och rådmannen *Thomas Mylonius*; från Norrköping: borgmästaren *Daniel Figrelius*; från Göteborg: syndikus *Israel Norœus*; från Falun: burggreven *Henrik Teet,* som tidigare varit assessor i Åbo hovrätt. Underrätterna på landet voro representerade genom underlagmannen i Östergötland *Per Larsson* samt de båda lagläsarna *Haquinus Höök* och *Nils Eskilsson,* den förre från Östergötland, den

---

[1] Regeringens kallelsebrev den 4 november 1642 är som tidigare nämnts tryckt hos C. J. Wahlberg: Åtgärder för lagförbättring (1878), s. 33—35 efter två tydligen ganska bristfälliga redaktioner ur riksregistraturet (RA). — I Svea hovrätts samling av kungliga brev (RA) förvaras dessutom en för Wahlberg okänd samtida avskrift av brevet till vice presidenten Jakob Skytte, förmodligen tagen direkt efter det förkomna originalet. — Egendomligt nog underrättade Baaz pfalzgreven i brev redan den 24 september 1642, att regeringen på hemställan av riksdrotsen inkallat »alla hovrätter eller dess utskott ... ad februariam sequentem att consultera om några nödiga saker, som i lagen ej finnas exprimerade». (Historiska samlingar, Bd 1.) Detta tyder på att regeringen från början tänkt sammankalla den då aktuella revisionsrätten någon gång i februari 1643, och att slumpen medverkat till att även lagkommissionens sammanträdesdag kommit att fastställas till samma månad, ehuru man tidigare räknat med trettondagen.

[2] Dessa namn ha tidigare varit kända. De uppräknas inom litteraturen första gången hos J. A. Posse: Bidrag till svenska lagstiftningens historia från slutet af sextonde århundradet till stadfästelsen af 1734 års lag (1850), s. 65—66, varvid dock är att märka, att Per Gavelius där felaktigt identifierats med sin brorson. Jfr Hesslén, a. a., s. 29.

sistnämnde från Småland. En särställning intog riksarkivarien *Jonas Bure,* som förmodligen medtagits i kommissionen i sin egenskap av lagutgivare och kännare av äldre lagtexter. Tillsammans utgöra de nu uppräknade inalles 19 personer. Det demokratiska inslaget är ganska frapperande. Mot vanligheten var sålunda endast ett litet fåtal av adlig börd. Detta berodde dock förmodligen blott på att regeringen tidigare 1640 och 1642 i viss mån utnyttjat de adliga hovrättsledamöternas sakkunskap och numera önskade erhålla nya synpunkter på problemen. Till lagkommissionens sekreterare hade utsetts sekreteraren i Svea hovrätt, den tidigare omnämnde Benedictus Baaz.

I kallelsebreven till medlemmarna, som i det stora hela hade samma lydelse, motiverades tämligen utförligt uppdragets natur. Det framhölls bl. a., hurusom regeringen av dagligen inkomna klagomål funnit, att såväl rättskipning som exekution ofta handhades på ett felaktigt sätt. Underrätterna saknade sålunda kunskap om arten av de domar, som före exekutionen skulle remitteras till överrätten eller som eventuellt borde verkställas utan underställning. I själva domsluten hade de icke hållit sig strikte efter lagen utan stundom skärpt, stundom lindrat straffen utan överhetens tillstånd. Vid syneförrättningar hade också många felaktigheter förekommit. Anledningen till allt detta berodde enligt regeringen dels på att underdomarna icke förstått lagens och rättegångsprocessens bestämmelser, men dels ock därpå, att vägledande legala föreskrifter stundom saknades. Regeringen hade fördenskull beslutat att tillkalla lagfarna män, vilka skulle taga i övervägande, huru dessa brister bäst kunde avhjälpas. För den händelse, att någon av de kommitterade under sin praktik observerat och antecknat något, som var ägnat att förbättra förenämnda fel eller andra nu icke berörda brister i lagstiftningen, anbefalldes han att medtaga och inför kommissionen framlägga resultatet av sina iakttagelser.

Den 2 februari 1643 voro de flesta av de utsedda medlemmarna samlade i Stockholm. Som riksdrotsen under veckan av personliga skäl var förhindrad att infinna sig i huvudstaden, fingo ledamöterna tills vidare vänta.[1] Först den 7 februari kom riksdrotsen

[1] I ett otryckt brev till pfalzgreven (Stegeborgssaml., RA) 1643 4/2 skriver Baaz härom: »Riksdrotsen är igenkommen till Rydboholm, dädan han tillkommande måndag hit förväntandes är, om eljest grevinnans stora

tillstädes i rådet, varvid diskuterades »om vad som de förskrevne lagfarne skulle proponeras». Riksdrotsen ansåg, att de kommitterade skulle muntligen underrättas om sitt uppdrag, vilket innebar, att de skulle undersöka bristerna i lagen och föreslå botemedel mot dessa samt slutligen delgiva regeringen resultatet. Det var också tal om vem som skulle fungera som kommissionens ordförande, antingen riksdrotsen Per Brahe eller riksrådet Johan Skytte, men denna fråga ansågs icke kunna definitivt avgöras, innan den frånvarande rikskanslerns mening härom inhämtats.[1]

Diskussionen i rådet fortsattes påföljande dag, ehuru Axel Oxenstierna även då var frånvarande. Riksdrotsen uppläste icke mindre än 20 olika punkter,[2] över vilka de kommitterade enligt

---

svaghet honom ej längre uppehåller. De, som förskrivne äro till *conventum forensem*, äro mest här och förbida riksdrotsens ankomst. Vad framdeles sålunda avhandlas skall jag ej underlåta E. F. N:de underdånligen tillkännagiva.» — Juris professorn och hovrättsassessorn Johan Olofsson, som tillika var lagläsare på Åland, synes ha utnyttjat väntetiden med att hålla tre ting på Åland (den 3 februari med Föglö socken, den 4 februari med Lemlands socken och den 6 februari med Jomala socken). För dessa uppgifter står jag i tacksamhetsskuld till professor K. R. MELANDER, som för min räkning undersökt 1643 års originaldombok för Åland i Finlands statsarkiv (Helsingfors). — Dessutom kan nämnas, att assessorn Ericus Olai tjänstgjorde i Svea hovrätt den 4 februari enligt uppgift i hovrättens protokoll (RA) nämnda dag.

[1] Svenska riksrådets protokoll 1643, s. 13.

[2] Dessa punkter voro enligt rådsprotokollet följande:

»1. Effter som ofta blifwer dömbdt ex consuetudine, fast ingen express lagh är därpå, huru därmedh skall förfahras och huru wida och uthi hwadh den consuetudo skall wara gijltigh.

2. Huru man skall procedera uthi det, som wår lagh icke allstings förmähler om, anthen man skall ex consuetudine eller elliest conscientia döma.

3. Huru medh de resolutionerne skall hollas, som uthi enahanda saak ofta gå recte emoot hwarandra, hwilken som skall föllias och eftergås och hwilcken ogillas. Exempel af sal. kongens contrarie resolutioner uthi gradibus prohibitis.

4. Emädan och ett stoort jäf är, hwilke som äre gradus divina lege prohibiti, och om matrimonia in secundo gradu äre lege divina prohibita, dy skall öfwerleggias gradus som twifwel är om, om de äre divina lege liciti eller prohibiti, och hwadh straff transgressionen af förbodet anthen uthi affinitatis gradibus eller secundi gradus lineae aequalis, och hwar matrimonia inter propinquos och cognatos skole wara innoxia.

5. Hwadh straff honom skall öfwergåå, som försitter stembningar och

STOCKHOLMS HÖGSKOLAS
JURIDISKA BIBLIOTEK

hans mening borde yttra sig. Dessa punkter avsågo dock endast att utgöra förslag till överläggningsämnen. Vid sidan av dessa

söker att protrahera sakerne, om icke den skall straffas efter lagen, och den mandato och medh ett placat således renoveras.

6. Huru wijda saker lifwet angående böra dömas å tinget eller nedrige rätterne, och hwadh lijfssaker därhän höra skole, efter som de öfre rätterne blifwa ofta därigenom wahnwördade.

7. Om bötherne, som blifwa pålagde efter lagen, icke böre beräcknas effter samme valor af peningar, som war i Börgie jarls tidh, och bötherne så myckijt mehre förökas, undantagandes att de böther, som äre uthi sedermehra resolutioner och effter gamble konung Gustafs tidh exprimerade, blifwe widh den valor de då hafwe warit och icke proportioneras effter denne tiden, efter nu däruppå föga är någon åthskildnat.

8. Om den lagen, som wore kommen in desuetudinem, skulle icke revoceras.

9. Emädan man och förnimmer, att månge föda barn uthi löhnligheet och däraf fostret lidher skada på sijn helssa eller lif, hwarföre will öfwerleggias, om icke sal. konungens öfwer löhnligit födande fäldte resolution skall androm till rättelsse och åthwarning publiceras och exeqveras.

10. På huru long tidh uhrminnes häfd skall wara förstående, om den skall beräcknas efter sal. kong Johans resolution, nembligen att det skulle wara 50 åhrs tidh.

11. Huru wijda syner böra företagas, och huru proportionen af rättigheeten är emillan den ene och andre, puta egande-, härads-, lands- eller laghmans- och riddaresyn, så wäl i respect af synen som respectu actoris.

12. Huru wijda den ene rätten skall dependera af den andre, och uthi hwadh fall underlaghmannen hafwer de nedre rätterne att commendera.

13. Hwadh saker som proprie skole höra till hofrätterne.

14. Om icke nederrätterne måge hafwa samme privilegium som de öfre, att de döme efter conscientiam, där circumstantiae kunna förordsaka dem att gå ifrån lege; eller om de skole döma en till lifwet, när de weta, att det inthet kan exeqveras ob circumstantiam factorum.

15. Edegong, huru den bör förståås och i hwadh måhl brukas.

16. Om legislator skall alltidh gå mehre effter lagen än tiderne, circumstantierne och personerne.

17. Om de högste rätterne i rijket äre plichtige att conferera medh högsta öfwerheeten, huru de skole döma särdeles in gravioribus och insuetis casibus.

18. Om personerne skole straffas medh peningeböther, effter som de äre förnembde eller sembre till eller hafwa mehre eller mindre förmögenheet emoot innehollet af wår swenske lagh.

19. Att ingen skall få träda till en högre rätt uthan laghwadd saak.

20. Huru wida andre collegia skole i justiciewärcket respectera hofrätterne, eller hwadh saker därifrån och uthur collegierne höra skole.»

Dessa tjugo punkter trycktes första gången hos WAHLBERG, a. a., s. 36—38, och återfinnas även i Svenska riksrådets protokoll 1643, s. 14—15.

förväntade Brahe, att de kommitterade själva skulle »giva vid handen antingen det, som i lagen kunde vara mörkt eller illa uttryckt, eller ock de hava longo usu märkt böra bötas och emenderas». Protokollisten fick därefter i uppdrag att tillställa Axel Oxenstierna punkterna för att giva denne tillfälle att yttra sig i ämnet. Det lämnades också till rikskanslerns avgörande, huruvida de kommitterade skulle inkallas i rådet påföljande dag för att mottaga sina instruktioner eller om ärendet skulle uppskjutas till någon annan dag, då rikskanslern kunde förväntas infinna sig. Oxenstierna hade tydligen intet att invända mot det förra alternativet, ty påföljande dag eller den 9 februari fingo de kommitterade äntligen företräde i rådet, ehuru rikskanslern fortfarande ej var tillstädes. Riksdrotsen hälsade dem därvid i följande ordalag: »Gode män! Eder är tvivelsutan veterligt av vad orsak I ären hit förskrivne av Hennes Kungl. Maj:t och å dess vägnar den kungliga regeringen; nämligen att emedan uti justitieväsendet mycket är, som behöver bot och bättring, som enkannerligen uti rättegångsordinantien och flera mål, så ehuruväl den kungliga regeringen haver tänkt att föreslå Eder några punkter, på vilka Edert betänkande skall versera, men efter de äro så margfaldige och vi med åtskilliga ärenden så överhopade, så kunna vi icke det göra, utan låta det komma på Eder försorg. Men detta kommer förnämligast i consideration». Härefter uppläste riksdrotsen de olika punkterna, vilkas antal emellertid nu reducerats till 10,[1]

[1] Dessa punkter voro enligt rådsprotokollet följande:

»1. Huru wida den ene rätten bör respectera den andre, hwadh saker till hwar och en höra skole, och därigenom den, som blifwer dömbdt, tages fongen och blifwer så lenge ahnhullen, att den captivitas är loco mortis, till hwilken han är dömbd, och man alltså sedan medh gott samwete icke [kan] taga honom lifwet ifrån, efter det är nästan som een dubbel dödh.

2. Om en domare uthi nedre rätterne skall alltidh döma efter lagen och icke efter conscientien, som de öfre rätternes domare beståås, särdeles uthi de fall som lagen icke kan exeqveras.

3. Om gradibus prohibitis, hwilke de äre och huru straffet skall proportioneras, efter som somblige gradus äre uthi Gudz ordh expresse, somblige inthet förbudne, och hwadh straff matrimonia uthi remotioribus affinitatis eller cognationis gradibus förtiäna, efter som fuller synes böra wara een proportion af straffet på majus och minus delictum; där skulle de see efter den ordningen, som konungen i Dennemark hafwer därom uthgå låthit. [Kristian IV:s recess den 16 juni 1637].

4. Om barnemordh och hembligt födande, om icke sal. kongens reso-

alltså endast hälften mot dagen förut.[1] Över dessa punkter befalldes kommissionen att författa utlåtanden, som sedermera skulle granskas av regeringen. Dessutom ålades medlemmarna att av egen drift undersöka förekommande luckor och brister i lagen samt föreslå botemedel häremot. Till sist förordnade regeringen »den äldste i hovrätten av riksråd» till de kommitterades director »att föra och poussera verket», »på det att med denna deras cura må så mycket riktigare tillgå». Den som hade den högsta rangen av de närvarande kommissionsledamöterna, nämligen vice presidenten Månesköld, tog därefter till orda å deras vägnar, lovade att de skulle med all flit ställa sig regeringens uppdrag till efterrättelse samt begärde, att de upplästa punkterna skulle i skriftlig form ställas till kommissionens förfogande. Denna begäran bifölls,[2] ehuru det samtidigt ånyo framhölls, att besvarandet av dessa rättsspörsmål endast utgjorde en del av de kommitterades uppdrag. Sedan kommissionsmedlemmarna ännu en gång förmanats »att med flit angripa sakerna», fingo de avträda.

lution, som härtill inthet hafwer blifwit publicerat, skulle vulgeras och reduceras.

5. På huru long tidh uhrminnes hefd skall räcknas, och om det skall blifwa widh sal. konung Johans resolution däruthi, beräcknandes den på 50 åhr.

6. Huru den skall straffas, som försitter stempna och wahnwyrdar en rätt.

7. I hwadh fall edegong skall præsteras, och huru lagen däruthi är att förstå.

8. Om uthi ett delicto höge eller låge, rijke eller fattige skole uthan respect af personer medh lijka böther mulcteras.

9. Att peningebötherne proportioneras effter den valor, som peningarne wore uthi uthi Börie jarls tijdh.

10. Huru wida eller i hwadh måhl consuetudo skall gälla, där ingen beskrefwen lagh är.»

Dessa punkter äro förut tryckta hos WAHLBERG, a. a., s. 39—40 och förekomma även i Svenska riksrådets protokoll 1643, s. 16—17. En annan redaktion av samma punkter, som finnes på några lösa blad, tillhörande rådsprotokollet, är publicerad hos WAHLBERG, a. a., s. 41—43 men saknas däremot i den tryckta editionen av Svenska riksrådets protokoll 1643. Formuleringen är i denna redaktion som regel något utförligare och dessutom har ännu en punkt tillagts, nämligen

»11. Om syner, och hwadh hwars och ens jus och privilegium wara bör.»

[1] Möjligt är, att denna nedskärning berodde på ingripande från Oxenstiernas sida, då ju som nämnt de 20 punkterna underställts hans bedömande.

[2] Jfr den nedan avtryckta promemorian, s. 95.

Rådsprotokollet av den 9 februari saknar tyvärr upplysning om vilka av de kommitterade, som voro tillstädes i rådet nämnda dag och sålunda åtlytt regeringens kallelse. I varje fall är det tydligt, att vice presidenten Jakob Skytte ej var närvarande, enär han eljest på grund av sin rang bort föra kommissionens talan. Det visar sig också av ett brev, som samma dag avgått från regeringen till Skytte,[1] att han hos riksdrotsen låtit anmäla laga förfall på grund av »opasslighet och sjukdom». Regeringen uppmanade honom i samma brev, »att så framt I icke kunnen nå den styrka och krafter, att I förmån begiva Eder hit upp till Oss och jämte de andre förskrivna arbeta uti de ärenden och saker, som Vi uti Vårt förra brev ihågkommit hava, att I då hit uppsänden vad som I uti lagen och processen observerat haven och akten någon emendation och förbättring behöva samt det I däröver colligerat och författat haven». Huruvida detta brev medförde någon påföljd är icke bekant. I varje fall inställde sig aldrig Skytte såvitt känt är personligen och kom sålunda icke att tillhöra 1642 års lagkommission.

Ehuru närmare upplysningar saknas, är det dock tämligen säkert, att ytterligare tre av de tilltänkta medlemmarna varit frånvarande vid rådssammanträdet den 9 februari, nämligen burggreven Henrik Teet, samt borgmästarna Daniel Figrelius[2] och Per Gavelius.[3] Dessa ha i varje fall ej underskrivit lagkommissionens principbetänkande den 17 mars, och allt talar för att de av den ena eller andra anledningen icke dessförinnan deltagit i kommissionens arbete.[4] Antalet medlemmar var sålunda i verklig-

---

[1] Riksregistraturet (RA) 1643 $^{9}/_{2}$.

[2] Av Svenska riksrådets protokoll 1643, s. 47, vill det synas, som om Figrelii frånvaro stode i samband med ett i Norrköping utbrutet »tumult», som från regeringens sida påkallat extraordinarie åtgärder.

[3] Egendomligt nog var Gavelius tillstädes i riksrådet den 17 mars, då kommissionen ännu arbetade. Tre dagar tidigare hade på samma rum upplästs en »discours om myntet», som författats av honom, och vari han biföll »den meningen att sätta riksdaler på tre daler kopparmynt jämte andra consilia att bringa silver hit i landet». (Svenska riksrådets protokoll 1643, s. 63 och 67.) Det vill härav synas, som om Gavelius fått regeringens uppdrag att utreda denna fråga och på den grund dispenserats från att samtidigt tjänstgöra i lagkommissionen.

[4] Jfr Hesslén, a. a., s. 29, not 51.

heten reducerat från 19 till 15, vilka dock samtliga bevisligen[1] utgjort kommissionens kärna.

Huruvida även andra personer sedermera tillkommit är däremot ett spörsmål, som icke är så lätt att avgöra. Först och främst hade regeringen vid rådssammanträdet tillsatt en director utanför den egentliga kommissionens krets, nämligen som nämnt »den äldste i hovrätten av riksråd». Denne person var Mathias Soop, och rådsprotokollet den 9 februari slutar också med följande ord: »Befaltes ock skrivas till herr Mathias Soop, att han sig med första hit förfogar».[2] Då lagkommissionen började sitt arbete, hade sålunda dess utsedde ordförande ännu ej hunnit underrättas om sitt förordnande. Och det förefaller därför sannolikt, att Månesköld tills vidare fått fungera i hans ställe. Först nio dagar senare eller den 18 februari omtalas, att Soop var tillstädes i rådet och stod i begrepp att »stiga upp till de lagfarne», som för sitt arbete disponerade rum i Svea hovrätts lokaler.[3] Dock är det möjligt, att han i verkligheten något tidigare eller åtminstone den 17 februari besökt lagkommissionen, enär han sistnämnda dag efter en längre tids bortovaro ånyo infann sig i rådet och sålunda då bevisligen hunnit inträffa i huvudstaden.

I brev till pfalzgreven den 4 mars 1643[4] omtalar emellertid Baaz, att »några» av riksens råd deltagit i kommissionens arbete, vilket skulle tyda på att förutom Soop ytterligare ett eller flera riksråd utsetts till medlemmar. Några namn nämnas icke, men om uppgiften är riktig, vilket näppeligen kan betvivlas, eftersom sagesmannen var kommissionens egen sekreterare,[5] har man när-

---

[1] De ha samtliga undertecknat kommissionens principbetänkande den 17 mars 1643. Se härom nedan, s. 148.

[2] Svenska riksrådets protokoll 1643, s. 18.

[3] Svenska riksrådets protokoll 1643, s. 26: »Rixcantzleren påminte her Matthias Soop, som skulle stiga up till de laghfahrne i hofrätten, att de wäl betrachta hwadh oklandrat urminnes häfd är: 1. den hefd som icke allenast lagligen och å tinget hafwer klagat, uthan 2. inom en wiss tidh uthfördt, görandes differencie på urminnes häfd, 1. anthen det går hele hemman ahn, då måste man see quo jure som hefden är; män där 2. äre trätor godzen emillan, och där egorne hafwa klöf om klöf».

[4] Tryckt i Historiska samlingar, Bd 2.

[5] Hesslén, a. a., s. 31, som likväl känt till Baaz' uppgift, konstaterar emellertid kort och gott: »Inga riksråd synas ha närvarit vid kommitténs sammanträden». Detta uttalande strider dock i varje fall mot innehållet i rådsprotokollet 1643 $^{18}/_{2}$, vilket Hesslén i detta sammanhang synes ha förbisett.

mast att räkna med tre dåvarande ledamöter av Svea hovrätts riksrådsklass, nämligen Erik Eriksson Ryning, Thure Nilsson Bielke och Lars Eriksson Sparre. Av dessa var måhända Ryning frånvarande från huvudstaden under tiden för lagkommissionens verksamhet. I varje fall infann han sig i rådet först den 17 mars efter att ha varit borta därifrån alltsedan den 5 januari.[1] De båda övriga voro däremot tämligen flitigt tillstädes i rådet under februari och mars månader[2] och kunna således under denna tid även ha deltagit i lagkommissionens sammanträden.

Det egendomliga i saken är emellertid, att varken Soop eller några andra riksråd underskrivit kommissionens principbetänkande den 17 mars, och att Månesköld även senare var den, som i rådet uppträdde som lagkommissionens specielle talesman. Huruvida förhållandet kan förklaras genom antagandet, att Soop på grund av sjukdom eller annat laga förfall varit förhindrad att under de sista veckorna av kommissionens verksamhet fungera som dess ordförande, eller om saken berott på att allvarliga meningsskiljaktigheter mellan honom och de övriga medlemmarna slutligen lett till öppen brytning, äro allt spörsmål, som svårligen helt kunna lösas med stöd av bevarade handlingar. Ett faktum är, att Soop var frånvarande i rådet från och med slutet av februari och hela mars månad, men att härav draga slutsatser vare sig i den ena eller andra riktningen torde icke utan vidare låta sig göra. Vissa tecken tyda dock på att meningsskiljaktigheter förekommit inom kommissionen av sådan art, att Soop jämte eventuellt andra riksråd kunna tänkas ha dragit sig ur spelet samt vägrat att underteckna det slutliga principbetänkandet. En dylik schism måste ha haft politiska orsaker, varvid närmast är att tänka på det oxenstiernska partiet, som vid denna tid befann sig i motsatsförhållande dels till Per Brahe, dels ock till det pfalzgrevliga huset.

Inom rådet hade länge en viss rivalitet rått mellan Axel Oxenstierna och Brahe, som fick ökad aktualitet, då den sistnämnde

---

[1] Han finnes ej heller upptagen i Svea hovrätts protokoll under denna tid, men detta betyder mindre, eftersom hovrättssessionen började först den 1 maj och han ej ansågs skyldig att dessförinnan där infinna sig.

[2] Enligt Svenska riksrådets protokoll 1643 var Bielke närvarande den 7—9, 16—18, 20—22 och 27—28 februari samt den 2 och 3 mars; Sparre åter den 7, 9, 16—18, 20—21, 23 och 28 februari samt den 9 och 17 mars.

1641 utnämndes till riksdrots.[1] Som tidigare omtalats, hade det ursprungligen varit tal om att riksdrotsen skulle fungera som lagkommissionens ordförande, men detta hade kanslern lyckats förhindra. Det var förmodligen också på den sistnämndes initiativ, som Soop sedermera utsågs härtill. I varje fall innebar valet en seger för kanslern, ty Soop tillhörde inom rådet det oxenstiernska partiet[2] och kan därför antagas i lagkommissionen ha företrätt dess intressen. De arbetande medlemmarna i kommissionen saknade väl i regel politisk inställning av denna subtila art, men i egenskap av jurister torde de i riksdrotsen ha sett sin högste chef och voro f. ö., såsom klart framgår av det följande, icke villiga att låta sig påverkas i sin juridiska uppfattning av hänsyn till kanslerns personliga önskningar.

Det är framför allt tre av de inom kommissionen behandlade spörsmålen, vilka kunna antagas ha haft personlig betydelse för Axel Oxenstierna och därmed också i större eller mindre grad erhållit politisk färgstämpel. Det första rörde frågan om inrättandet av en revisionsrätt, vilken fråga upptogs av kommissionen till besvarande utan anmodan från regeringens sida, ehuru frågan som nämnt kort förut varit högaktuell. Vem som bragt spörsmålet på tal inom kommissionen är icke bekant,[3] men det är icke omöjligt, att det skett med en viss beräkning och i avsikt att motarbeta kanslerns planer. Som tidigare redan antytts, hade Oxenstierna i rådet flerfaldiga gånger i princip uttalat sig för inrättandet av revisionsrätten, och han hade därvid icke mött någon opposition från sina ämbetsbröders sida. Likväl hade hittills icke gjorts något allvarligt försök att realisera denna plan. Orsaken härtill var så gott som säkert av personlig art. Som tidigare redan påpekats, ville Oxenstierna icke lämna chefskapet över detta nya ämbetsverk åt riksdrotsen, vilket givetvis varit den naturligaste lösningen. Istället önskade han själv komma i fråga till denna post. Då enighet inom rådet på denna punkt ej stod att ernå, hade ären-

---

[1] Vid valet erhöll riksskattmästaren Gabriel Bengtsson Oxenstierna ett lika röstetal inom rådet, varför lottdragning mellan de båda medtävlarna måste tillgripas. Jfr ODHNER, a. a., s. 101.

[2] En direkt uppgift härom finnes i litteraturen. Intet strider heller mot riktigheten härav. Till yttermera visso var Soop gift med en medlem av ätten Oxenstierna.

[3] Jfr den nedan avtryckta promemorian, s. 98.

det som nämnt tills vidare uppskjutits. I detta ömtåliga läge upptogs frågan av lagkommissionen och besvarades av denna i ett utlåtande, som säkerligen, om det fått officiell karaktär, skulle ha varit ägnat att direkt utmana Oxenstierna,[1] liksom det skulle ha glatt hans motståndare. I utlåtandet uttalades nämligen helt troskyldigt, att riksdrotsen vore den, »som näst Hennes Kungl. Maj:t högsta röst i riket hava bör» och i egenskap av »supremus regni justitiarius» vore närmast att i sista hand resolvera och avhjälpa revisionsärenden, för vilket fall han borde hava vid sin sida »ett assistensråd, med vilket Hans Excellens ... sakerna kunde kommunicera». Då det nu befinnes, att detta utlåtande, som från början intagits i det allmänna principbetänkandet, i sista stund avlägsnats därur,[2] talar åtskilligt för att det varit Soop och möjligen även andra medlemmar av det oxenstiernska partiet (varvid det ligger närmast till hands att tänka på kommissionens övriga riksrådsledamöter), som i detta fall verkat i återhållande riktning.

Det andra spörsmålet, som rönte samma öde att i sista stund avlägsnas ur det färdiga principbetänkandet, rörde instansordningen i Norrland och Värmland. I dessa landsändar hade av historiska skäl[3] sedan gammalt icke funnits några häradshövdingämbeten, utan lagmännen hade ensamma fått svara för rättskipningen i såväl första som andra instans. I Norrland existerade som bekant ännu på 1600-talet inga härad, men i socknarna höllos landsting av underlagmän, som stundom även kallades lagläsare, i närvaro av ståthållaren, resp. landshövdingen, och en nämnd,

[1] Det må här nämnas, att Brahe tre år senare under Oxenstiernas frånvaro förmådde drottningen att tillsätta en revisionsrätt under drotsens ledning, som i sista hand skulle avgöra revisionsärendena, men att kanslern efter sin återkomst lyckades omintetgöra försöket. Se härom ODHNER, a. a., s. 143. — Kort därefter inrättades en särskild kanslibyrå för revisionsärenden, och därmed hade Oxenstierna nått sitt mål, om också formen blev en annan än den ursprungligen planerade. Jfr Kungl. Maj:ts kanslis historia, D. 1 (1935), s. 55 ff.

[2] Se härom närmare nedan, s. 113, där även den uteslutna punkten finnes avtryckt. Då vissa avskrifter av principbetänkandet medtaga denna punkt, som tydligen hämtats från ett koncept, har ODHNER, a. a., s. 143 antagit, att punkten även framlagts inför regeringen. Att detta är felaktigt, framgår emellertid av det bevarade originalet, som här nedan publicerats. Se härom även POSSE, a. a., s. 70, not 8.

[3] Jfr C. G. STYFFE: Skandinavien under unionstiden (1911), s. 187 och 386 ff.

bestående av 24 personer.[1] Värmland åter var visserligen indelat i härad, vilket medförde att rättskipningen därstädes skedde häradsvis under ordförandeskap av en lagläsare och i närvaro av kronans representant jämte vanlig häradsnämnd, men icke desto mindre ansågos dylika domstolar stå i paritet med lagmanstingen så till vida, som lagläsaren dömde i lagmannens ställe.[2] Kommissionen, som fann detta system vara otympligt och f. ö. stridande mot den allmänna rättegångsordningen, hemställde därför, att häradshövdingämbeten skulle inrättas jämväl i dessa landsändar, i enlighet med vad som gällde i övriga delar av riket.[3] Onekligen ter sig denna hemställan vida oskyldigare än den förut behandlade, och man frågar sig av vilken anledning den blivit refuserad. För den som vet, att lagmannen i Norrland vid denna tid var Axel Oxenstierna och att lagmannen i Värmland hette Gabriel Bengtsson Oxenstierna, ställer sig saken dock en smula annorlunda. Därigenom blir det också klart, att det måste ha varit anhängare av det oxenstiernska partiet inom kommissionen och därvid förmodligen främst ordföranden Soop,[4] vilka motsatt sig offentliggörandet av såväl det ena som det andra spörsmålet.

Det ur rent politisk synpunkt mest brännande spörsmålet var emellertid det tredje eller frågan om kusiner fingo ingå äktenskap med varandra. Förhistorien var följande.

Sedan lång tid tillbaka hade det pfalzgrevliga huset arbetat på att få till stånd ett giftermål mellan kusinerna prins Karl Gustaf och drottning Kristina. Det var emellertid känt, att Axel Oxenstierna vid denna tid med all makt motsatte sig en dylik förbindelse. Motivet, som tillskrevs honom, var att han hyste planer på att istället se sin son Erik som drottningens gemål.[5] Frågan

[1] Se t. ex. Ångermanlands landstingsakter 1628—1644, utg. 1923 av J. Nordlander.

[2] Se t. ex. Ölme härads dombok 1629—1650, i utdrag utg. 1924 av A. E. Löf.

[3] Denna hemställan, som ej återfinnes i det till regeringen överlämnade principbetänkandet, finnes tryckt nedan s. 113.

[4] Soop hade f. ö. tidigare (1616—22) varit lagman i Värmland och var alltså väl insatt i förhållandena. Förmodligen skulle inrättandet av häradshövdingämbeten i berörda landsändar i realiteten ha betytt en sänkning av då båda lagmännens inkomster, och deras anhängare inom kommissionen ha väl närmast därför velat undvika att bringa frågan på tal.

[5] Ännu 1646 ansåg Karl Gustaf, att Erik Oxenstierna var hans farligaste rival. Belägg härför hos Odhner, a. a., s. 117, not 1.

om så nära anförvanter som kusiner över huvud taget fingo gifta sig av etiska skäl, hade tidigare besvarats olika.[1] Prästerskapet hade så gott som undantagslöst motsatt sig kusinäktenskap på den grund, att dylika antogos vara förbjudna i gamla testamentet (Mose bok III, 18, 6). Enligt tidens sätt att se skulle en dylik ståndpunkt medföra, att t. o. m. kunglig dispens vore utesluten, ty en kristlig konung förmenades icke hava rätt att ens i undantagsfall upphäva Guds lag.[2] Å andra sidan påpekade juristerna, att Gud icke uttryckligen förbjudit kusinäktenskap — det rörde sig egentligen om en tolkningsfråga, om vad som i bibeln avsågs med uttrycket 'närmaste blodsfränka' — och i praktiken hade f. ö. i själva verket flera fall av dispens förekommit, särskilt då det gällde högt uppsatta personer.[3] Ett stöd för juristernas uppfattning syntes också vara, att den »allmänneliga» justinianska rätten (I. 1, 10, 4) medgav dylika giftermål. Vid början av 1640-talet var emellertid spörsmålet ingalunda definitivt avgjort i någondera riktningen, och prästerskapet ivrade starkt för ett absolut förbud. Senast under riksdagen i februari 1642 hade frågan utförligt diskuterats i rådet med anledning av prästerskapets besvär. Under denna diskussion visade det sig, att Oxenstierna i princip anslöt sig till den kyrkliga uppfattningen. Han sade rent ut, att det vore bättre »fara vill däruti att förbjudat än tillåtat».[4] Johan Skytte, som var känd för sina sympatier för det pfalzgrevliga huset, ledde oppositionen. I varje fall ansåg Skytte, att dispens i extraordinarie fall borde kunna givas av överheten. Regeringen fann frågan så pass viktig, att den infordrade utlåtande av såväl prästerskapet som den vid riksdagen tillsatta hovrättsdelegationen. Som varit att vänta gingo dessa båda utlåtanden[5] i hithörande avseende stick i stäv mot varandra. Regeringen beslöt därför att remittera ärendet till 1642 års lagkommission. Från pfalzgrevliga partiets

[1] Se härom närmare J. E. Almquist: Strödda bidrag till familjerättens historia (1932), s. 13 ff.

[2] Se härom t. ex. rikskanslerns uttalande i Svenska riksrådets protokoll 1642, s. 149.

[3] Så hade t. ex. hertig Johan av Östergötland 1612 gift sig med sin kusin Maria Elisabet. Och Johan Kasimir Lewenhaupt hade 1616 fått kunglig dispens att ingå äktenskap med sin kusin Sidonia Grip. (Bröllopet stod den 6 oktober s. å. på Nyköpings slott.)

[4] Svenska riksrådets protokoll 1642, s. 148.

[5] Tryckta här nedan, s. 88 och 91.

sida följdes utvecklingen med spänt intresse. Hovrättssekreteraren Baaz, som tidigare varit prins Karl Gustafs lärare och var varmt fästad vid familjen, tjänstgjorde som kunskapare, varom hans bevarade brev till pfalzgreven nogsamt bära vittne. Den 1 mars 1642 rapporterar han, att nu är »den quaestio om syskonabarn decidenda kommen i hovrättspersoners händer, ubi nec minus favore destituitur, såvida man än förnimmer». Och den 12 november s. å., då han meddelar, att en lagkommission skulle sammanträda den 2 februari 1643 för att »deliberera om åtskilliga justitiepunkter, som ej exprimerade äro», tillägger han betydelsefullt »däribland också om skyldskapsleder». I egenskap av kommissionens sekreterare söker han den 18 februari 1643 lyfta en smula på förlåten, då han säger sig tro, att frågan de gradibus consangvinitatis in causa matrimonii, som ännu ej hunnit behandlas av kommissionen, skall vinna »en god utgång». Slutligen den 4 mars berättar han triumferande, att lagkommissionen tillstyrkt, att äktenskap mellan kusiner i extraordinarie fall kunde få äga rum »ex dispensatione magistratus». Och han tillägger: »Denna conclusio i detta fall var ej allom, särdeles högom, väl behaglig, de där gärna hade sett en annan utgång och därför länge härom disputerat är, vilket på nästa herredag med de andra punctis approbandum proponitur. Framdeles när beslutat bliver, det innan 14 dagar förmodas, skall E. F. N:de jag underdånligen en fullkomlig relation om allt översända såsom ock Hans F. N:de hertig Karl, min nådige furste och herre, in perfectiori forma ödmjukligen tillskicka».[1] De »höga», vilka Baaz här omnämner, kunna näppeligen ha varit några andra än kommissionens riksrådsmedlemmar. Och då dessa icke underskrivit principbetänkandet, vars tolfte punkt medger kusinäktenskap i undantagsfall under förutsättning av »höga överhetens tillåtelse», talar åtskilligt för att det just varit meningsskiljaktigheten beträffande detta spörsmål, som sprängt kommissionen. Det oxenstiernska partiets målsmän ha förmodligen vägrat sin medverkan, om majoriteten ej ändrade sin uppfattning i fråga om kusinäktenskapet. Och då majoriteten vidhållit sin mening, ha riksråden och med dem ordföranden helt enkelt avlägsnat sig.[2]

[1] De utlovade breven, som i sinom tid förmodligen avgått till adressaterna, ha i varje fall icke bevarats åt eftervärlden.

[2] Anledningen till att ordföranden ej refuserade denna för honom misshagliga punkt, liksom tidigare skett med de båda förut behandlade spörs-

Någon annan förklaring till det skedda står knappast till buds, om man utgår ifrån, att Baaz' uppgifter ej alldeles äro gripna ur luften. Det är också anmärkningsvärt, att medlemmarna ej ens brytt sig om att lämna plats för ordförandens underskrift under det slutliga principbetänkandet.[1] Vid tiden för underskrivandet har alltså schismen varit fullständig. Det är säkerligen också en återklang av denna missämja, som bröt fram vid kommissionens sista möte med regeringen den 21 mars, då Månesköld säges ha svarat rikskanslern »träffligen dristigt ad et per omnia, så att cancellarius mycket commoverades».[2]

Kommissionens arbete varade från den 10 februari 1643, då det första sammanträdet hölls, och till den 17 mars, då det färdiga principbetänkandet underskrevs. Detta innehåller icke mindre än 24 punkter. Enligt sekreterarens promemoria[3] voro 38 punkter från början föreslagna till behandling, av vilka nio sägas härröra från regeringen, elva från ledamöter i Svea hovrätt och fem från juris professor Johan Olofsson. De tolv återstående anföras utan angiven ursprungsbeteckning. Punkten om instansordningen i Norrland och Värmland finnes icke upptagen i promemorian och måste därför ha tillkommit senare.

Förmodligen har arbetet inom kommissionen tillgått på sådant sätt, att de olika punkterna blivit uppdelade mellan medlemmarna, som alltså var och en för sig fått göra en eller flera specialutredningar. En sådan finnes i varje fall bevarad i avskrift, ehuru den av okänd anledning aldrig kom till användning, nämligen Carolus Lundius' utredning av begreppet sedvana.[4] En annan döljer sig förmodligen bakom Georg Stiernhielms utförliga betänkande om

---

målen, torde ha varit den, att regeringen i detta fall uttryckligen begärt utlåtande av kommissionen, varför ett uttalande i frågan ej ansågs kunna undvikas.

[1] Jfr nedan, s. 148, där slutet av originalurkunden återgives i facsimile.

[2] Baaz i brev till pfalzgreven 1643 $^{25}/_{3}$ (tryckt i Historiska samlingar, Bd 2). — Ytterligare en källa belyser i någon mån schismen inom lagkommissionen. I personalierna till Johan Olofsson Stiernhööks likpredikan heter det sålunda om kommissionen, att dess medlemmar »voro tämligen många till tal och personer och [att de] *icke alldeles kunde komma sinsemellan överens*», varför de ansågos böra utbytas mot en ny och mindre kommission.

[3] Tryckt nedan, s. 95 ff.

[4] Tryckt nedan, s. 101 ff.

urminnes hävds förhållande till rå och rör,[1] vilket emellertid samtidigt fått tjäna såsom reservation mot majoritetens åsikter på denna punkt.

Vid utarbetandet av dylika utredningar ha kommissionens medlemmar med all säkerhet utnyttjat vissa tidigare utlåtanden, nämligen först och främst 1640 och 1642 års hovrättsdelegationers båda yttranden samt regeringens resolutioner på Åbo hovrätts frågepunkter 1633, vilka handlingar synbarligen ställts till kommissionens förfogande.[2] Men vid sidan av dessa ha naturligen även andra kommit till användning, särskilt sådana som härstammade från de olika hovrätterna och sålunda måste ha varit kända åtminstone av kommissionens hovrättsledamöter.[3]

Allt efter som de kommitterades olika specialutredningar blivit färdiga, ha ämnena diskuterats av lagkommissionen in corpore, varvid majoriteten enat sig om ett mera kortfattat utlåtande, som formulerats av sekreteraren.[4] I vissa fall kunde det hända, att minoriteten bibehöll sin avvikande mening, vilket ledde till utarbetandet av utförliga reservationer. Dessa, som till antalet äro fyra, kommo sedermera att åtfölja principbetänkandet i form av bilagor.[5]

Under den första veckan hade kommissionen enligt Baaz hunnit behandla följande punkter, nämligen 1. om edgångar, 2. om barnamord, 3. om böters förhöjning, 4. om personers kvalitet i straff och böter anses skall, 5. om urminnes hävd, 6. om urminnes hävd skall gälla före rå och rör, 7. om syner, »därom vidlyftigt».[6] Nästa punkt på föredragningslistan handlade om lagmans ämbete och häradshövdings jurisdiktion och påbörjades först efter den 18 februari. Den följande ordningen är icke känd med undantag av

---

[1] Tryckt nedan, s. 157. Jfr s. 162, not 29.

[2] Samtliga äro tryckta här nedan. Jfr dessutom s. 99—100.

[3] Ett urval av dylika handlingar finnes tryckt här nedan.

[4] Härom skriver Baaz till pfalzgreven 1643 $^{18}/_{2}$ (brevet är tryckt i Historiska samlingar, Bd 2): »Jag författar sådant i största korthet, ej kunna heller rationes här införas».

[5] Tryckta nedan, s. 149—61.

[6] Baaz' brev till pfalzgreven 1643 $^{18}/_{2}$ (tryckt i Historiska samlingar, Bd 2). I det slutliga principbetänkandet motsvaras dessa punkter av n:is 7, 15, 8, 9, 23, 24 och 22.

p. 12 i principbetänkandet om blodskam i förbjudna led, vilken var uppsatt den 4 mars.[1]

Det stora antalet medlemmar i kommissionen medverkade till att allas arbetskraft icke varje dag behövde tagas i anspråk. Assessorerna i Svea hovrätt Ericus Olai, Ericus Bröms och Olaus Bärling fingo sålunda tillfälle att vissa dagar tjänstgöra i hovrätten,[2] där de under mellanterminen före vårsessionens början den 1 maj fungerade såsom residentes.[3] Johan Olofsson fann tiden räcka till att hålla ting med allmogen i Kumlinge socken på Åland den 25 februari.[4] Att regeringen ej drog sig för att samtidigt använda medlemmarna i andra uppdrag visar rådsprotokollet den 28 februari, då Stiernhielm inkallades i rådet och befalldes låta renskriva västgöta- och södermannalagarna. Dessa skulle nämligen snarast möjligt tryckas dels »för antikvitetens skull», men dels också för att gendriva »de danske scriptores, som förmäla västgötalagen intet vara att finna in rerum natura».[5] Huruvida Stiernhielm påbörjat detta arbete under tiden för lagkommissionens verksamhet är icke känt, men i varje fall skulle det taga precis 20 år, innan han hunnit utgiva västgötalagen genom trycket.[6]

Sedan femton medlemmar den 17 mars undertecknat det färdiga principbetänkandet, överlämnades det av Månesköld i rådet påföljande dag tillika med en särskild »supplikation», i vilken undertecknarna begärde »gunstig dimission och vedergällning för sina gjorda omkostnader och expenser». Rikskanslern tackade å regeringens vägnar och lovade att granska såväl betänkandet som supplikationen. Nästkommande tisdag ville regeringen diskutera de olika punkterna med lagkommissionens medlemmar »och sig äntligen förklara».[7]

---

[1] Baaz' brev till pfalzgreven 1643 $^{4}/_{3}$ (tryckt i Historiska samlingar, Bd 2).

[2] Enl. Svea hovrätts protokoll 1643 (RA) tjänstgjorde samtliga tre den 21 februari och de båda förstnämnda dessutom även den 4, 11 och 17 mars.

[3] Ang. hovrättens sessionsperioder vid denna tid, se G. Bendz: Göta hovrätt genom seklerna (1935), s. 92.

[4] Jfr ovan s. 15, not 1.

[5] Svenska riksrådets protokoll 1643, s. 42.

[6] Södermannalagen utgavs först 1666 av professorn vid Dorpats universitet Claudius Åkerman.

[7] Jfr Svenska riksrådets protokoll 1643, s. 71 jämte Baaz' brev til pfalzgreven 1643 $^{18}/_{3}$ (Stegeborgssaml., RA).

Frågan om arvodena diskuterades i rådet den 21 mars, varvid det föreslogs, att varje medlem skulle erhålla fyra riksdaler per vecka »i täringspenningar».[1] Enligt det kungliga brev, som utfärdades två dagar senare i ämnet,[2] erhöll emellertid varje medlem istället 50 daler s. m. Då fyra riksdaler vid denna tid motsvarade sex daler s. m., innebar detta, även om man frikostigt räknar med sju veckors vistelse i huvudstaden (2 febr.—23 mars), en höjning i arvodet utöver det tidigare föreslagna. Därtill kom särskild reseersättning åt »de långvägade».[3]

Samma dag som regeringen första gången diskuterade arvodesfrågan eller den 21 mars, inställde sig i rådet kommissionens medlemmar för att enligt order genomgå principbetänkandet. Protokollet upptager vid detta tillfälle de närvarande medlemmarnas namn ehuru i delvis förvanskat skick. Av uppräkningen att döma synas Jonas Bure och Olaus Bärling ej ha kommit tillstädes. Laur[entius?] Dalhemius, som nämnes, är dock förmodligen misskrivning för Carolus Lundius.[4] Och Nils Eskilsson, som längre fram i protokollet omtalas under sitt verkliga namn, får i uppräkningen heta »N. N. utur Småland». Stiernhielm slutligen förekommer endels under benämningen Lillie, vilket namn han burit före adlandet.[5] Tretton av medlemmarna hade alltså kommit tillstädes och fingo i rådet undergå en ingående »examen». Betänkandet upplästes och diskuterades punkt för punkt, varvid även de avgivna reservationerna behandlades på enahanda sätt. Tyvärr är protokollet dock föga givande, enär protokollisten synbarligen ej varit jurist och följaktligen haft svårt att följa med i diskussionen, vars innebörd han ej förstått. Resultatet har därför blivit skäligen klent, och framför allt äro luckorna mycket stora. Härav följer, att de slutsatser, som kunna dragas ur det tillgängliga materialet, icke kunna göra anspråk på vare sig fullständighet eller tillförlitlighet. Från regeringens sida fördes ordet huvudsakligen av Axel Oxenstierna, som med skärpa nagelfor betänkandets olika delar. Han sekun-

[1] Svenska riksrådets protokoll 1643, s. 75.

[2] Riksregistraturet (RA) 1643 $^{23}/_{3}$.

[3] Jfr HESSLÉN, a. a., s. 30, not 52.

[4] Protokollet (s. 75) upptager nämligen medlemmarna i huvudsakligen samma rangordning, i vilken de underskrivit betänkandet, och med ledning härav kan slutas, att den f. ö. okände Dalhemius insatts i Lundius' ställe. — En viss Daniel Laurentii Daelhemius Svecus, J. U. D., inskrevs i dec. 1626 vid universitetet i Rostock.

[5] Jfr HESSLÉN, a. a., s. 32, not 1, som delvis kommit till annat resultat.

derades i någon mån av riksdrotsen, som emellertid därvid intog en mindre agressiv hållning än den förre. Enligt protokollet var det endast tre punkter, som uttryckligen gillades, nämligen p. 5 om lejdebrev, p. 8 om böters förhöjning och p. 14 om edsöre.[1] Några av de punkter, som av regeringen förelagts kommissionen, saknades i betänkandet, vilket Oxenstierna ej underlät att påpeka. Beträffande exempelvis begreppet urminnes hävd visade sig kanslern äga en annan mening än kommissionen. Redan den 18 februari hade han genom ordföranden Soop sökt påverka de kommitterade i viss riktning,[2] och då detta icke lyckats, fick denna del av betänkandet uppbära stark kritik. Oxenstierna ville nämligen i enlighet med den adliga traditionen från slutet av 1500-talet[3] bl. a. fastställa en fix tid som förutsättning för hävden. »Om icke visst tempus är», framhöll kanslern, »så är ingen certa possessio och litium finis». Kommissionen hade däremot funnit »bäst och rådligast» att hålla sig »vid ordens bemärkelse eller notation» och därför definierat urminnes hävd såsom varande »den som ingen minnas kan eller av sanna sagu vet, huru hon först är tillkommen», en ståndpunkt, som i framtiden skulle visa sig vara den bärande.[4]

På några ställen i rådsprotokollet förekomma vissa av de kommitterades namn i marginalen, vilket förmodligen betyder, att de anförda personerna vid ifrågavarande tillfälle svarat på regeringens frågor. Dessa anteckningar visa sålunda, att ej endast kommissionens specielle talesman Månesköld utan även andra medlemmar såsom t. ex. Stiernhielm och Nils Eskilsson, deltagit i diskussionen, som pågick hela dagen. Den bild av förloppet, som protokollet i detta avseende ger, verifieras i huvudsak av Baaz' brev till pfalzgreven den 25 mars 1643, där det bl. a. heter: »Den överlevererade tractat de samtligen hava förfärdigat, behagade

---

[1] Svenska riksrådets protokoll 1643, s. 76—77: »Om lejdebref höllts gott ..., om myntets wärdering höllts och gott ..., om edsöre, fans godh.» — Åtskilliga punkter nämnas emellertid blott i förbigående, varför man icke med bestämdhet kan veta, huruvida de varit föremål för kritik eller icke.

[2] Jfr ovan s. 21, not 3.

[3] Se härom närmare J. E. Almquist: Det processuella förfarandet vid ägotvist (1923), s. 196 ff.

[4] Samma ståndpunkt intager 1734 års lag i JB 15 kap. 1 §.

till en del regeringen och till en del var disputerlig, vilket alla samtligen coram regimine defenderade».[1] Att en viss irriterad stämning var rådande till följd av kanslerns kritik, och att denna stämning åtminstone vid ett tillfälle utlöste ett häftigt svar från Måneskölds sida, är redan tidigare omtalat i annat sammanhang.[2]

Av det ovan anförda framgår i viss mån, att Oxenstierna med missnöje funnit, hurusom lagkommissionens medlemmar på flera punkter intagit en annan ståndpunkt, än den han själv ansåg lämplig eller riktig. Han hade tydligen väntat sig en mera lättledd församling, som han kunnat utnyttja för sina politiska syften. Då motsatsen visade sig vara fallet, återstod intet annat än att hemförlova kommissionen. Oxenstierna ville emellertid göra ännu ett försök. Fyra av dess medlemmar, nämligen Georg Stiernhielm, Ericus Olai, Ericus Bröms och Johan Olofsson,[3] fingo redan påföljande dag[4] befallning att komplettera den upplösta lagkommissionens arbete särskilt beträffande de punkter, som förbigåtts samt på grundval av hela materialet utforma förslag till en ny fullständig processordning.[5] Men vid sidan härav fingo de också i uppdrag att utarbeta ett nytt utlåtande de gradibus prohibitis, därvid »aktandes vad som är såväl teologice som politice gott». Här ställes plötsligt frågan om kusinäktenskapet ånyo i förgrun-

---

[1] Historiska samlingar, Bd 2.

[2] Se ovan, s. 28.

[3] Stiernhielm och Johan Olofsson hade gjort sig kända som de flitigaste reservanterna inom 1642 års lagkommission.

[4] Svenska riksrådets protokoll 1643, s. 78.

[5] Jfr Baaz' brev till pfalzgreven 1643 $^{25}/_{3}$ (tryckt i Historiska samlingar, Bd 2), där det heter: »Enligt vad den extraordinarie consessen anlangar, så äro de långvägade alla dimitterade med goda fripass och 1500 daler k. m. ihop till tärepenningar, men de, som ej kunna(!) hemkomma åt Finland eller Livland, måste ännu några quaestiones decidera och en ny processum juris a prima ad ultimam instantiam compilera.» — Senare beslöts, att borgmästaren Daniel Figrelius, som 1639 utarbetat en speciell rättegångsordning för Norrköping och därför ansågs äga särskilda meriter på det stadsrättsliga området, även skulle ingå som medlem i den nya lagkommissionen. Se härom Svenska riksrådets protokoll 1643, s. 78; Norrköpings stads tänkebok (GHA) 1639 $^{4}/_{9}$; Riksregistraturet (RA) 1640 $^{16}/_{9}$. Jfr ODHNER, a. a., s. 189 och 196. Figrelii rättegångsordning för Norrköping, som är skäligen obetydlig och ej på långt när motsvarar det vidlyftiga innehållet i 1643 års lagkommissions förslag till rådstuvuprocess (tryckt hos WAHLBERG, a. a., s. 181—206), finnes i avskrift bevarad i NSA.

den, därmed avslöjande en och kanske samtidigt den förnämsta av anledningarna till Oxenstiernas missnöje med det tidigare avgivna principbetänkandet. Och det nya uppdraget kan icke tolkas på mer än ett sätt. Rikskanslern drog sig icke för att tämligen öppet av de nya kommitterade kräva ett utlåtande, som omöjliggjorde giftermål mellan kusiner, ty endast ett sådant kunde tydligen enligt hans mening betecknas som »gott» både ur teologisk och politisk synpunkt. Ej heller denna gången vann han sitt mål. De svenska hovrättsassessorer, som fingo uppdraget, voro icke av det slaget, att de uppoffrade sin personliga övertygelse i utbyte mot de makthavandes gunst. Hur saken sedermera ordnades upp är icke känt. Blott ett är visst. Något utlåtande de gradibus prohibitis i enlighet med Oxenstiernas intentioner avgavs ej heller av 1643 års lagkommission. Och vid pass 1 $^1/_2$ år senare fullbordades rikskanslerns nederlag på ett synnerligen verksamt sätt, då den numera myndiga drottningen den 12 januari 1645 trots prästerskapets ånyo uttalade ogillande genomdrev, att kunglig dispens gavs åt kanslerns egen brorson Gabriel Gabrielsson Oxenstierna, som den 2 mars s. å. gifte sig med sin kusin Brita Kurck.[1] Genom detta prejudikat kom frågan de gradibus prohibitis delvis i annat läge, och utvecklingen själv hade sålunda inom en förvånansvärt kort tidrymd kommit att sanktionera den politiskt sett mest kritiska punkten i 1642 års lagkommissions principbetänkande.

---

[1] I Svenska riksrådets protokoll 1644 ($^{15}/_{11}$), s. 668 heter det härom: »Sedan infordrades bisperne och några consistoriales och blefwe af rixcantzleren således tilltalte: det för någon tidh sedan är een affection emillan min broders son och hans syskionebarn opwuxen, och endoch det wore bättre, att det alldrigh wore begynt, män såsom det så wida dem emillan är kommit, att det medh godo inthet är att ändra, så hafwe wij welat fråga eder till råds, som [äro] förfahrne i Skriften, hwadh som kan häruthi medh bona conscientia wara att göra och låtha, och om där kan skee dispensatio uthi, på det wij måge weta oss därefter att retta.» — Denna anmodan ledde till utarbetande av ett vidlyftigt betänkande från prästerskapets sida den 25 november 1644, vilket finnes bevarat i avskrift bl. a. hos Jöran Nordberg, Kirkio Balker i Sverige, D. 4 ang. consistorialia (mskr. i KB). I detta betänkande vidhöll prästerskapet i stort sett sin tidigare uppfattning. — Flera olika handlingar rörande Gabriel Gabrielsson Oxenstiernas giftermål finnas i avskrift i UUB, sign. Palmsk. 124.

1642 års lagkommission.

Matrikel.[1]

A. Ordförande och director.

Mathias Soop (1585—1653). Lagman i Värmland 1616—22; assessor i Svea hovrätt 1626; riksråd och hovrättsråd 1627; tillika häradshövding i Kexholms län och lagman i Ingermanland 1634; avlade domared i Svea hovrätt s. å.; utsedd till ordförande i lagkommissionen 1643 $^{9}/_{2}$.

B. Kända arbetande medlemmar.[2]

Carl Christersson Månesköld (1593—1671). Assessor i Åbo hovrätt 1633; vice president i Göta hovrätt 1634.

Erik Eriksson Geete (1587—1651). Hette före adlandet (1627) Tranevardus; student i Upsala 1599; efter utländska universitetsstudier i Marburg och Rostock förordnad till sekreterare i Svea hovrätt 1619; tillika underlagman i Uppland 1627; borgmästare i Stockholm 1630 samt preses i justitieverket 1636; assessor i Göta hovrätt 1637; assessor i Svea hovrätt 1639; vice president i Åbo hovrätt 1640; hade av trycket utgivit tvenne orationer 1608 och 1611.

Jonas Bure (1575—1655). Student i Marburg 1599 såsom informator för Nils Turesson Bielke; sekreterare hos Karl IX; utgav genom trycket på kunglig befallning Upplandslagen och Östgötalagen 1607, Kristoffers landslag 1608, Hälsingelagen 1609 och Magnus Erikssons stadslag 1618; adlad 1624; sekreterare i riksarkivet 1629; custos archivi 1633.

---

[1] Uppgifter för tiden efter 1643 äro här i regel ej medtagna såsom saknande intresse i detta sammanhang.

[2] Medlemmarna förekomma här i den ordning, som de underskrivit principbetänkandet. Namnformerna ha avpassats efter namnteckningarna därstädes.

Georg Stiernhielm (1598—1672). Hette före adlandet (1631) Lillie; studerade vid utländska universitet språk, historia och politik 1614—26; politices et ethices lector vid Västerås gymnasium 1626; lärare vid collegium illustre i Stockholm s. å.; referendarie i k. kansliet 1628; assessor i Dorpats hovrätt 1630—42.

Carl Olsson Rosingius (o. 1570—1652). Advokatfiskal i Svea hovrätt 1614; assessor därstädes 1624; tillika häradshövding i Vilske och Viste härad 1631—41; tillika ståthållare på Vaxholm 1640. I en ännu i Skoklostersaml. (RA) bevarad handskrift av Magnus Erikssons stadslag [Schlyter: MEStL nr 15] har han 1602 i egenskap av ägare tecknat sitt namn Carolus Olai Rosingius.

Ericus Olai Balingstadius (o. 1580—1648). Student i Upsala 1601—06 och i Greifswald 1607—08; fil. mag. i Upsala 1622; räntmästare vid Upsala universitet 1624; assessor i Svea hovrätt 1633.

Ericus Petri Bröms (1603—88). Student i Upsala 1621; fil. mag. därstädes 1632; efter utrikes bedrivna fortsatta studier förordnad till assessor i Svea hovrätt 1639; tillika häradshövding i Öknebo, Svartlösa och Sotholms härader i Södermanland. Sedermera (1645) adlad *Rosenhielm.*

Olaus Martini Bärling (1604—79). Student i Upsala 1624, då han istället för Bärling skrev sig Enecopiander; auskultant i Svea hovrätt 1628; disputerade vid Upsala universitet 1629 (Disputatio juridica de judiciorum administratione, nucleum totius processus judicialis ruditer adumbrans; pres. Benedictus Olai Crusius); lagläsare i Uppland 1631—36; underlagman därstädes 1637; assessor i Svea hovrätt 1640. Hade förutom den av honom själv författade avhandlingen av trycket utgivit några orationer 1627 och 1629. Sedermera (1652) adlad *Berling.*

Carolus Johannis Lundius (o. 1600—o. 1670). Student i Upsala 1624 och disputerade därstädes s. å.; bevistade 1625 juris professor Benedictus Olai Crusii föreläsningar över »Tractatus juridicus contractuum» och förde därvid anteckningar, som ännu i original finnas bevarade (Rålambska saml., KB); disputerade ånyo 1626; auskultant i Svea hovrätt 1627; senare aktuarie därstädes, i vilken egenskap han 1635 upplade det första registret till Svea hovrätts mål och domar, den s. k. *Janus regius*, som ännu finnes i behåll; assessor i Göta hovrätt s. å. Ett honom ursprungligen tillhörigt exemplar av Kristoffers landslags äldsta

tryckta upplaga, innehållande bl. a. utförliga egenhändiga anteckningar av honom, är bevarat i UUB, sign. B 94.

Johan Olofsson (1596—1675). Studerade vid Västerås' skola 1607—16 och vid Arboga skola 1616—17, där han efter slutade studier även tjänstgjorde som underlärare; student i Upsala 1619, då han skrev sig Johannes Olai Dalekarlus; idkade studier vid utländska universitet 1620—24; politices et ethices (juris patrii) lector vid Västerås' gymnasium 1624; fil. mag. i Upsala 1625; fortsatte studierna utomlands 1626—28; återinträdde såsom lektor i Västerås 1628; assessor i Åbo hovrätt 1630; tillika underlagman i Norrfinne lagsaga 1636—40; tillika juris professor vid Åbo akademi 1640; tillika lagläsare på Åland 1641. (Den vanliga uppgiften i litteraturen, att han varit häradshövding på Åland, är bevisligen oriktig.) Hade av trycket utgivit bl. a. en oration 1626 och en juridisk dissertation 1630. Sedermera (1649) adlad *Stiernhöök.*

Thomas Erici Mylonius (1605—47). Studerade vid Västerås' skola; student i Upsala 1625; rektor vid Arboga skola 1631—32; assessor i Dorpats hovrätt 1639; rådman vid Stockholms rådstuvurätt 1641 samt preses i stadskämnärsrätten s. å.

Israel Johannis Noræus (1606—77). Student i Upsala 1621, då han istället för Noræus skrev sig Angermannus; fil. mag. därstädes 1632; syndikus i Göteborg 1635. Sedermera (1653) adlad *Norfelt.*

Per Larsson. Underlagman i Östergötland före 1638; var 1635 föreslagen till assessor i Göta hovrätt; förordnad av regeringen att deltaga i en kommissorialrätt i Småland 1641; kallas i samtida handlingar vanligen Per Larsson i Solberga efter den gård han bebodde.

Nils Eskilsson. Lagläsare alltifrån början av 1600-talet i en mängd olika härad i Småland; ordförande i Bergkvara borgrätt 1624 och 1642; var 1635 föreslagen till assessor i Göta hovrätt; förordnad av regeringen att tillsammans med Per Larsson deltaga i nämnda kommissorialrätt 1641; bodde på gården Hult i Ormesberga socken vid Växjö. (Är *icke* identisk med den Nicolaus Eschilli Svecus, som 1610 inskrevs vid universitetet i Wittenberg och som där blev fil. mag. 1614 och då skrev sig Smolandus. Denne blev sedermera superintendent.)

Haquinus Benedicti Höök. Student i Upsala 1625, då han

istället för Höök skrev sig Smolandus; lagläsare i Kinda och Ydre härad 1632, då han avlade domared vid sommartinget; kallas i Göta hovrätts protokoll 1638 $^{31}/_{10}$ underlagman, då han tillsammans med lagläsaren Hans Matsson stämdes att svara inför hovrätten för egenmäktigt förfarande; ånyo lagläsare 1641, då han av regeringen förordnades att tillsammans med Per Larsson och Nils Eskilsson deltaga i berörda kommissorialrätt; förde ett sigill, föreställande en hök sittande på en gren jämte bokstäverna H. B. H.

C. **Sekreterare.**

Benedictus Baaz (1612—50). Student i Rostock 1627, i Upsala 1628 och i Dorpat 1632; fil. mag. i Dorpat 1633; prins Karl Gustafs lärare s. å.; auskultant i Svea hovrätt 1635; sekreterare därstädes 1642. Sedermera (1647) adlad *Ekehjelm.*

HANDLINGAR FRÅN PERIODEN 1633—42, VILKA FÅ ANTAGAS HA VARIT KÄNDA AV MEDLEMMARNA I 1642 ÅRS LAGKOMMISSION OCH SAMTIDIGT PÅ GRUND AV SITT INNEHÅLL VARIT ÄGNADE ATT PÅVERKA MEDLEMMARNA VID LÖSNINGEN AV DEM FÖRELAGDA UPPGIFTER.

I.

Åbo hovrätts [a] åtta frågepunkter den 10 maj 1633 med regeringens svar. [b]

Tryckt efter en avskrift från mitten av 1600-talet i UUB, sign. N 320, fol. 43—47, nedan benämnd A (av samma hand, som kopierat bl. a. den nedan, s. 95, intagna promemorian), jämförd med fem avskrifter från slutet av 1600-talet nämligen i LUB, sign. Juridica, Samlingsband 1, nedan kallad B, och sign. Samling av juridiska handlingar, nedan kallad C, samt i UUB, sign. N 1362, nedan kallad D, sign. N 1363, nedan kallad E, och sign. Palmsk. 66, nedan kallad F. Dessutom finnes ingressen jämte punkt 3 med regeringens resolution härå i officiell avskrift efter det numera förkomna originalet bland Åbo hovrätts skrivelser till Kungl. Maj:t (RA) 1690 5/6, under lit. A. Detta fragment, som nedan benämnts G, har ävenledes begagnats till att rätta förekommande fel i huvudhandskriften. — Handlingen är tidigare publicerad hos C. J. WAHLBERG, Åtgärder för lagförbättring (1878), s. 3 ff. ehuru högst otillfredsställande ur rättshistorisk synpunkt, vilket dock delvis beror därpå, att endast en avskrift (A) varit känd av utgivaren.

Hennes Maij:tt wår nådigste[1] drottning[2] och[3] Sweriges[3] rijkes arffurstinna hafwer dhen konungzlige[1] hoffrätt i Åbo för nödigt funnit effterskrefne[3] puncter i all undherdånigheet denne gångh at andraga medh ödmiuk begäran Hennes Maij:tt nådigst[2] täcktes sigh där uppå gunsteligast[4] at resolvera och förklara. Actum Åbo den 10 Maij åhr 1633. [c]

---

a) Vid denna tid bestod Åbo hovrätt av följande personer: Presidenten Jöns Knutsson Kurck samt assessorerna Herman Claesson Fleming, Lars Mattsson Carpelan, Hans Bengtsson Gyllenlod (av frälseklassen); Henrik Mårtensson Teet, Petrus Hansson Dober Arosiensis, Johan Olofsson Dalekarlus och Per Wigelius (av ofrälseklassen). Jfr A. W. WESTERLUND: Åbo hovrätts presidenter, ledamöter och tjänstemän, Bd 1 (1923).

b) Detta gavs den 28 april 1634. Se härom Svenska riksrådets protokoll, Bd 4, s. 101. Koncipieringen har dock tydligen verkställts först något senare. Ang. kanslipraxis vid denna tid, jfr Kungl. Maj:ts kanslis historia, D. 1 (1935), s. 32.

c) I hovrättens den 10 maj 1633 daterade originalskrivelse till Kungl.

1. [a]

Emedan esomofftast händher, at fast många uthaff landhet [och elliest][5] komma in för denn k[onungzlige] rätt och ther andraga sådana saker, som tilförenne anthen uppå häradz- och lagmanstingh uppå landet eller på rådhstufwur[6] i städerna ähro affdömbde, icke lagligen emot wadde utan in rem judicatam gångne[42], och then konungzlige hoffrätt lijkwäll kan görligen pröffwa och förnimma saken anthen i sigh sielff och aff grunden wara orätt angiffwen, drifwen[7] [och][43] uthförd[42] eller och elliest olagligen aff dommarna handterat och där utinnan illa procederat, ähr frågan huru Hennes Maij:tt will, att then konungzlige rätt skall sigh i[2] sådane saker förholla anten them uptaga, skärskåda och dömma eller eij, och, om Hennes Maij:t så will, huru åldrige sådana saker tå skole uptagas, eller om Hennes Maij:tt will sigh sådane saker sosom skrok- och offsochner hafwa förbeholdne sielff at uptaga, och hwadh igenom skrock- och offsochner rätteligen förståås[2] böör.

1. Casus, ubi causam falsis documentis ac probationibus reo nihil contra excipiente et judice ni[hi]l aliud sciente emergentibus deinceps probationibus actor in inferiori judicio vicerit?

[2]. Secundum casum. Vide Ordin[antiam] artic. 15 [b] de puniendo iudice iniquam sententiam ferente, quid fiet de tali sententia, num nihilominus maneat aut nullitetur?

Maj:t, som återfunnits i Juridica-saml. (RA), Avd. 5, vol. 6, har ingressen följande lydelse: »Hennes Maij:tt wår nådigste drotning och Sweriges rijkes arffurstinne hafwer den konungzlige rätt i Åbo för nödigt funnet efterskrefne puncter i all underdånigheet denne gångh att andraga och däropå Hennes M:tz nådige förklaringar och resolutioner att fordra».

a) Denna punkt har i hovrättens originalskrivelse följande lydelse: »Huru den konungzlige rätt skall sigh förhålle medh dhe saker, som inthet per appellationem eller någon af dhe andre modis, som uthi Ordinantien eller Processen förmäles, kunne komma till den konungzlige hoffrätt där att uptagas uthan att tilförenne per sententiam gångne in rem judicatam, och man lijkwäll görligen kan pröfwa och förnimma saken anthen i sigh sielff och af grunden wara orätt, eller och elliest olagligen af domarne handtered och däruthinnan illa procederet, om Hennes Maij:ttz nådighe willie är, att sådane saker af den konungzlige rätt skole uptagas och huru åldrige sådane saker då måge uptagas, eller om Hennes M:tt will sigh sådane saker såsom skrock- och affsoknar hafwa förbeholdne att uptaga och hwadh igenom skrook- och afsoknar rätteligen förstås bör».

b) Här åsyftas 1614 års rättegångsordinantia, p. 15 (tryckt hos SCHMEDEMAN).

3. Si erratum sit in processu et propterea nulla sit, int[e]rim t[ame]n in rem judicatam abierit p[ro]p[te]r non interpositam appellationem. a)

[8]Hans[2] [Kongl.][9] Maij:ttz[6] saligh hoos Gudh och högstberömmeligast[42] i åminnelsse resolution och förklaringh uppå denna punct finnes åthskillige tijdher åthskiligh. Den första uthi Hindrich Borgeringks[10] saak emot Henning[45] Skytte[44] den 27[2] Julij [ɔ: Junij] 1621[42] utthgiffwen, lydandes, at oansedt actor till effwentyrs wäll kan haffwa en godh saak, lijkwäll effter han hafwer försummat at appellera i rättan tijdh, ty må han och lijda hwadh sigh bör. Cum fatalia appellationis vigilantibus non dormientibus subveniant. b) Den andra[11] giffwen ähr 1626 den 26[12] Aprill uthi Anders Oluffsons saak emot jungfru Christina Massback[13]. c) Den tredie[14] uthi hustru[42] Älsas[15] på Skrädderböles saak, ther Hans Maij:t giffwer rätten [tillstånd][46] en sådan saak uptaga[16], oansedt domen och den affsagde sentens är gången in rem judicatam och än tå medh konungzliget breff confirmerat, wedh hwilken [resolution] tå rätten sig må holla[44] och effterföllia. d)

---

a) Det här förekommande latinet återfinnes endast i ABC. Såväl detta som nästföljande stycke får anses utgöra en av koncipisten verkställd utredning i ämnet. Samme person har förmodligen också omredigerat hovrättens frågepunkt.

b) I Svea hovrätts protokoll inför Kungl. Maj:t, Bd 1 (RA) är målet infört under den 27 juni 1621 i följande ordalag: »Hendrik Borgeringks saak emoot He[n]ning Skytte. K. M:tz förklaring: H. M:tt will icke för hans skuldh statuera eller begynne något nytt, oansedt han hafuer några reesor supplicerat till H. M:tt och kan till efwentyrs well hafua een god sack. Men effter han hafuer försumat i rättan tijdh at appellera, så må han och derföre lijdhe hwad sigh bör. Nam fatalia appellationis subveniunt vigilantibus, non dormientibus.»

c) Såväl årtal som datum synas vara gripna ur luften, enär målet förekommer i Svea hovrätts protokoll inför Kungl. Maj:t, Bd 1 (RA) under »Martij anno 1629». Handlingen är nedan, s. 51, tryckt som bilaga.

d) I Svea hovrätts protokoll inför Kungl. Maj:t, Bd 1 (RA) är detta mål infört under den 27 juli 1624 i följande ordalag: »Hustru Elses på Skreddarebölet klager om en holme, Hestholmen be[nempn]d, hwilken Hans Olofsonn, arrendator på Ålandh, hafwer emott urminnes häffdh, så och häredz och lagmans dombreff, dömpt henne ifrån, hwilken dom H. K. M:tt sedan medh sitt konungzlige bref confirmerat hafwer. Förfrågas i underdånigheet, om H. K. M:tt nådigest synes, att rätten samma saak uptaga skall. — Resolutio regia: Rätten skall meddela henne en förmaningzschrifft till hofrätten uthi Finlandh, att the saaken uptaga och till rätta förhielpa.»

Regeringens resolution[19].

Rätten hålle[45] sigh stricte[2] effter then förste Hans Kongl. Maij:tz resolution och inga[42] sådane saker uptager, medh mindre at regeringen[17] annat[2] in specie för särdeles orsaker[42] skull befaller.[18] Anbelangandhes den frågan, huru gambla[41] saker skola uptagas, ähr Hans Maij:tz s[alig] hoos Gudh resolution, at inga saker, som öfwer 20 eller 30 åhr gamble ähro, skola företagas; loff[wade] och der uppå et specialmandat åhr 1622 den 13 Maij. a) Detta blifwer[19] altså wedh s[alig] Hans Maij:tz [egen][20] resolution. b)

2. c)

Effter som tidast händher, at många wädia i synesaker[2] först ifrån häradzsyn under lagmanssyn och sedan tädan och[21] under den konungzlige rätt, förfråges i undherdånigheet, huru den hoff-

---

a) I Svea hovrätts protokoll inför Kungl. Maj:t, Bd 1 (RA) heter det under ovan uppgivna datum härom: »Frågades, huru H[an]s M:tz nådige meening är, effter fast månge saker såsom om syner [och] gamble häfdh förekomma, huru gamble saaker H[an]s M:tz willia är skole företagne wardhe. H[an]s K. M:tz förklaring [ähr], at H[an]s M:tt hafwer sigh tilförende ther på förklarat och will inge saker, som öfuer tiugu eller trettio åhr gamble ähre, skole företages; skall och framdeles itt specialmandat ther på utgångin wardhe.»

b) Jfr Svenska riksrådets protokoll 1633, s. 265—66.

c) Denna punkt har i hovrättens originalskrivelse följande lydelse: »Huru den konungzlige rätt skall sigh förhålla och skicke uthi syhnesaker, där dhe kunne blifwe wadde ifrån lagmannen och under den konungzlige rätt, om sådane appellerede syhner där böre och måge uptagas, hälst emedhan lagmanssyhner härtils opå en långh tijdh tilgörende hafwa blefwet håldne för dhe rätte landzsyhner, hwilke ipso jure äre inappellabiles, eller och om därmedh skall procederes efter lagen sålunda, nämbligen att ifrån häredzsyhn wädias allenast under landztingh och dess syhn, och sedhan blifwer stadigt hwadh hon hafwer giordt, och hwilken som då den rätte landzsyhnen skall wara, och hwarest och af hwilke hon skall tilnämbnas anthen af lagmannen widh lagmanstinget eller af den konungzlige rätt, som denne tijdh effter Ordinantien och Processen repræsenterer landztinget och dess myndigheet förträder, och hwilke där till nämbnas böre anthen dhe, som parterne begäre eller rätten där till finner tienligest.» — Åtminstone två av hovrättens ledamöter, nämligen assessorerna Henrik Teet och Petrus Dober, hade dessförinnan i hovrätten förfäktat, att lagmanssyn och landssyn icke voro identiska begrepp. Deras vota i ämnet, som finnas bevarade i talrika samtida avskrifter, böra nämligen dateras till början av 1630-talet

konungzlige rätt skall sigh uthi sådana [appellerade syne-][5]saker [rätteligen][5] förhålla[6], anten dem[2] uptaga eller eij, hälst emädan lagmanssyner härtill[6] uppå en lång tijdh tilgörandhe hafwa blifwit[19] håldne[2] för the rätte landzsyner, hwilka ipso jure ähro inappellabiles, eller om där medh skall procederas simpliciter effter lagen sålunda, nembligen[2] at ifrån häradzsyn wädies allenast undher landztingh och dess[2] syn, och sedan blifwer stadigt hwadh hon[6] hafwer giordt, och hwilken som då[2] den rätta landzsynen skall wara och hwarest och aff hwilka hon[6] skall tillnemnes anten af[2] lagmannen widh[6] lagmanstinget eller [af] denn konungzlighe rätt, som denne tijdh effter Ordinantien och Processen repræsenterar landztinget och dess myndighet för[e]tredher, och [h]wilka[2] ther thill nämbnas[2] böre, anten dhe som parterne sielffwe begiära eller the[2] [hwilcka][9] rätten ther till finner dugeligast och tiänligast.

[8]Retten [a)] finner intet, at Hennes[6] Maij:t haffwer nogot wist statuerat om dhenne saak eller handel, utan allenast i några sådana fall och syner deputerat extra ordinarie commissarier eller synemän, som ährendet och twisten skillia skohle[6], som ähr til seendes aff dhen twist mellan G. [ɔ: Christoffer] Wernstet och Skeboholm 1616 [ɔ: 1617] [b)]; item om synen emellan[2] Tijble[22] och Önnesta[23] anno 1619 den 8 Novembris; [c)] item om synen emellan Öster- och Wäster-Dalarna anno 1632[24]. [d)]

---

och ha säkerligen direkt föranlett tillkomsten av ovanstående frågepunkt. Teets votum börjar på följande sätt: »Om lagmanssyners controversier. 1. Om landssyn och lagmanssyn äro ett? 2. Om lagman bör hålla syn? Att lagmanssyn är icke landssyn proberas härmed ...». Dobers votum åter har följande överskrift: »Att lagmanssyn, som nu är i bruk, icke är den rätta landssyn, om vilken lagen talar, därtill haver jag efterföljande argument och skäl». Se härom vidare J. E. Almquist: Det processuella förfarandet vid ägotvist (1923), s. 74, där bl. a. olika fyndställen finnas angivna.

a) Detta stycke innehåller koncipistens utredning i ärendet. Uttrycket »Retten» torde syfta på Svea hovrätt, som förmodligen ålagts biträda med upplysningar.

b) Ang. denna syn, som avslutades den 23 juli 1617, se närmare F. Wernstedt: Ståthållaren Christoffer Wernstedt 1542—1627 (1929), s. 120.

c) I Svea hovrätts protokoll inför Kungl. Maj:t, Bd 1 (RA) heter det under ovan anförda datum härom: »Om synen emillan Tijble och Önnesta byiar war konungens förklaring, att H. K. M:tt will sielf i tilkommende wåhr låte dit förordne förståndige goda män, som der om ransake skal och dem emillan jemka och laga». Jfr Hovrättens prot. (RA) 1619 $^{12}/_{7}$ samt Riksregistraturet (RA) 1624 $^{18}/_{4}$ fol. 187.

d) Ang. denna syn, som avslutades den 16 augusti 1632, se närmare J. E. Almquist: Det processuella förfarandet vid ägotvist (1923), s. 76.

Regeringens resolution[19] ähr, at lagmanssyhner[6] och[2] landzsyhner[6] blifwa så här effter som här tills holdna för alt ett[14], och at stadigt blifwer hwadh ther giort ähr, så at ther ifrån må inthet wädias undher hoffrätt, eller hoffretten sigh medh några syner[25] befatta, medh mindre det blifwer rätten specialiter och för särdeles ordsaker skull aff regeringen[26] iniungerat och pålagdt. a)

3. b)

Om nogon förmedelst 20, 30, 40 eller 50 åhrs [roligh och][27] oklandrad häffd, som han på nogon fast liggiandhe grundh, engd[1] eller egendom kan bekommit haffwa, den sedan så lenge bona fide och uthi goda[1] tro besutitt, häffdat, nyttiat och brukat, dock utan nogot bewisligit rätt laga fong[28] och titulo, skall kunna[3] sådane[1] egendom præscribere[14], niuta och beholla, så frampt innan samma tijdh inthet lagligen å samma egendom talas[1] aff den[1], som där till förmener sigh berättigat[29] wara, eller om ingen longligh och gammal häfd[2] skall gillas[4] utan allenast urminnes, och uthi dhe andra eller[1] yngre skillies effter rå och rör eller annor[4] skiähl[48], som finnas kunna.

Regeringens resolution ähr, at urminnes häffd dödar och krafftlöss gör alla rå och röör[48], ther hon[3] [görligen och][9] skäligen bewijsas kan, och bör räknas på säxtijo[1] femb åhrs tijdh[3], nembligen[48] alt ifrån 15 åhrs åldher och till dhet sextiondhe och fämpte[30]. c)

4. d)

Uppå huru många åhrs tidh, som hals- och lijfzsaker[19] så widt præscriberas må, at dhe, som dhem bedriffwit [hafwa][9] och gär-

---

a) Enl. Rådsprot. 1634 $^{28}/_{4}$ skulle resolutionen på denna punkt lyda: »Emot lagmanssyn bör man inthed appellera under hoffretten, med mindre rex thed specialiter hafwer befallat; men revision eller konungzräfst kan wäl tillåtas. Hoffretten hafwer inthed att göra med syner uthan per mandatum a rege, som äger skråksochner bryta».

b) Punkten överensstämmer ordagrant med hovrättens originalskrivelse.

c) Ang. innebörden härav se J. E. Almquist: Det processuella förfarandet vid ägotvist (1923), s. 200.

d) Denna punkt har i hovrättens originalskrivelse följande lydelse: »Opå huru månge åhrs tijdh som halss- och lijfzsaker så widt præskriberes

ningen anthen alt sedan hafwer warit platt[2] okunnigh och fördold[7] och sedan upkomen, eller at dhe brotzlige några åhr derföre förrymbde warit, sedan åther igenkomne[31] måge jämpte andre skälige [orsaaker och][9] omstendigheeter niuta och beholla lijfwet[4] och medh penningeböter förskonthe wardha, sosom uthi dubbellt[49] hoor, williadråp[49], qwinno wåldtächt[14], rån och andra, om hwilke i Edzöris, Dråpmåhla[2] och Högmåhls[2] Balker[6] förmält wardher.

Regeringens resolutio[n].

Rätten skall i alla sådane saker see upå gärningarnes groffheet, och der missdodaren haffwer så longh tijdh eller så många åhr landzflychtigh warit eller gerningen aldeles okunnigh, som pröfwas[2] [kan][5] nogorlundha sådhant exsilium kunna respondera eller proportionera till sakens groffheet, dhå må missdådaren[7] slippa medh penningeböter[2] och beholla lijffwet.

5. a)

Hwad dheras straff skall wara, [som][5] edzöre brutit haffwa och inga löösören[2] utan allenast någon[42] iordh eller fast egendom äga, sosom och deras[19] som intetdhera[50] äga; item dheras, som kunna twå, thre eller fleere gånger uppå åthskillige tijdher och orter edzöret[6] bruthitt haffwa, sosom [och][5] i gemeen allas deras, som till dhöden icke resolveras kunna och doch intet haffwa at böta medh.

Regeringens resolutio[n].

Edzörebrytare, dee [ther][9] intet haffwa uthan iordh eller fast at böta medh, då går hon till sköflingz[32], doch så, at slechtingerna och bördhemän måge[42] macht haffwa dhen effter dhes wärdhe för penningar[42] igen lössa, der dhe willia[7]. Dheras straff, som intet haffwa at böta, anbelangandhe [resolveras], at regeringen will här

---

må, att dhe, som dem bedrijfwit hafwe och några åhr bordtåht därföre förrymbde warit, sedhan åther igenkombne måge jämpte andre skählige omständigheter niutha och behålla lijfwet och medh penningeböther förskonte warde såsom uthi dubble hoor, williedrååp, qwinne wåldtächt, råån och andre, om hwilke i Edzöres, Dråpmåla och Högmåla Balcker förmaledt warder».

a) Punkten överensstämmer ordagrant med hovrättens originalskrivelse.

uppå låta författa[33] en serdeles ordningh och den till slott och gårdar förskicka, der sådana sedan arbeta skola effter giord ordningh.[34]

6. a)

Effter [e]somofftast händher, at några för wijtes eller skälsordh skull blifwa effter stadzlagen fälte till penningeböter större eller mindre, effter som orden kunne warda fälte till, hwilken sedan förmå[r], at där dhen[35] fälte icke kan sådana penningeböter uthgiffwa, då skall han[36] plichta medh et neesligit[11] straff, som ähr at slås wedh kåken[47] eller stupona, uthaff hwilkeet dhe, som effter sådane[6] capittel fälte blifwa, fatte och tage den [tanke och meningh][51], som dhe där igenom thill sitt[45] ährlige nampn och godhe rychte förklenadhe bliffwa, hwarföre dhe[2] och[37] ifrån[42] sådana dommar appellera och undher dhen konungzlige rätt wädia sosom till at conservera deras nampn och rychte; förfrågas, huru dhen k[onungzlige] rätt sigh uthi sådana appellationssaker[42] förholla skall, anten dem[2] uptaga eller icke, och om et sådant neesligit[42] straff irrogerar[45] dem[42] infamiam, och om dee, som medh penningar sigh dher ifrån lösa[52], lijkwäll bliffwa infames?

Regeringens resolution[44] ähr, at sådana [personer] icke böra[2] eller må appellera, icke heller[42] hoffretten sådana appellationes emottaga, utan[2] [der][53] de[2] befinna sigh genom rådstugudomarne[7] læderade warda, då måge dhe[2] i tijdh per viam supplicationis sökie till dhenn konungzlige[6] rätt, hwilken sedan skall haffwa macht samma dom anten gilla eller cassera, effter som skiälen då kunna finnas till.[38]

7. b)

Deer rätten kundhe |: sosom denne gången skeet ähr :| aff personer så förswaghat[2] bliffwa, at man hwarken effter lagen eller Processen wore starck nogh at fälla nogon dom på nogon saak, c)

---

a) Punkten överensstämmer så gott som ordagrant med hovrättens originalskrivelse.

b) Punkten överensstämmer ordagrant med hovrättens originalskrivelse.

c) Enligt 1615 års rättegångsprocess skulle hovrätten med bortseende från riksrådsklassen, som ej var representerad i Åbo, bestå av nio assesso-

huru rätten då sigh medh och uthi sådana saker förholla skall anten undherstå sigh at sententiera, om dhe intet woro flera än[39] 4, 5 eller 6, eller om[42] dhe[42] uthi sådana fall måge taga sigh nogon edsuoren domare till hielp och fylla talet at affhielpa sådana saker, synnerligen där man såge saken i sigh wara klar och richtigh nog[54], och parterne[40] utan stoort beswär icke kunne komma [uppå][5] en annan[42] session[42] tilstedes.

Regeringens resolution[44].

Retten skall i tijdh, när nogon persohn[52] aff dess medel affaller eller elliest blifwer där ifrån kallat, där om giffwa regeringen tillkenna[49]. Då skall straxt nogon annan i hans stadh förordnat bliffwa.

8. a)

Om dhenn konungzlige[6] rätt icke må taga några qvalificerade personer[49] eller unga studenter, som till jura kunna lust haffwa, till auscultatores i rätten, hwilka effter deras tystheetzedh kunna höra sakerna och sedan bliffwa tienlige at bruka till lagläsare b) eller andre ämbeten i landhet.

Regeringens resolution.

Rätten må wäll några sådana qvalificerade ingenia effter afflagdan tystheetzeedh c) antaga, som där till kunna lust haffwa och sigh sielffwa uppehålla[6] wele[54].

---

rer, fem av adel och »fyra andre lärde och lagfarne män». Vid tiden för spörsmålens avgivande hade emellertid antalet ledamöter reducerats i någon mån, i det att vice presidenten Jöns Nilsson Jacobskiöld avlidit i april 1633 utan att ha erhållit efterträdare och assessorerna i frälseklassen under flera år ej varit fulltaliga. Dessa brister fylldes sedermera av regeringen genom olika förordnanden i oktober 1633. Jfr WESTERLUND, anf. arb.

a) Punkten överensstämmer så gott som ordagrant med hovrättens originalskrivelse.

b) Någon tid efter mottagandet av regeringens resolution utfärdade Åbo hovrätt en allmän »instruction för lagläsare, huruledes de skola rannsaka om högmålssaker. Actum Åbo den 24 november 1634». En avskrift av denna instruktion är tryckt av O. HJ. GRANFELT i Tidskrift utg. av Juridiska föreningen i Finland 1929, s. 97 f. Jfr nedan, s. 85.

c) Denna erhöll sedermera, enligt vad dåvarande assessorn i Åbo hov-

Varianter.

[1] Ändrat efter G. — [2] Ändrat efter DEF. — [3] Ändrat efter BCDEFG. — [4] Ändrat efter FG. — [5] Insatt efter DEF. — [6] Ändrat efter F. — [7] Ändrat efter E. — [8] Orden *resolutio regia* här utelämnade i enlighet med F. — [9] Insatt efter F. — [10] A *Baijringz*. B *Bähringz*. C *Bäghringz*. F *Bergerik*. Saknas i DE. Här rättat i överensstämmelse med stavningssättet i den åberopade resolutionen. Jfr noten. — [11] Ändrat efter CD. — [12] BCD *25*. — [13] A *Månsback*. B *Mansbeck*. C *Mansback*. D *Massbäck*. E *Massbeck*. F *Wassgerg*. Här rättat i överensstämmelse med stavningssättet i den åberopade resolutionen. Jfr bilagan. — [14] Ändrat efter DF. — [15] Resten av stycket saknas i DE. — [16] Den följande delen av stycket saknas i F, som istället har följande: *Och hwadh igenom skrock- och offsokner rätteligen förståås bör hafwer och sahl. Kongl. M:t förafskedat inga saaker, som öfwer 20 eller 30 åhr äre gambla, skole företagas; är och ther uppå lofwat mandat 1632* [ɔ: 1622]. — [17] F *Hennes M:t*. — [18] Resten av stycket saknas i F, som istället har: *V*[*erbi*] *g*[*ratia*] *som skedde uthi den riddaresyn, som höltz emellan Wästanåå och wälb. grefwe Päder* [*Brahe*] *anbelangande Wissingzööboernes rättigheeter uthi skogzhugge öfwer siön Wäter*. Då denna riddaresyn hölls först 1637, måste det här vara fråga om ett senare tillägg av en avskrivare. — [19] Ändrat efter BCDE. — [20] Insatt efter BCDE. — [21] Istället för *tädan och* har BCD *ther ifrån*. — [22] ABC *Attela*. DE *Libbala*. F *Lillede*. Här rättat i överensstämmelse med stavningssättet i den åberopade resolutionen. Jfr noten. — [23] AB *Öfwersta*. C *Ofursta*. DE *Onesla*. F *Owesta*. Här rättat i överensstämmelse med stavningssättet i den åberopade resolutionen. Jfr noten. — [24] F tillägger: *insuper emellan*

---

rätt Johan Olofsson den 1 juni 1641 omvittnat, följande lydelse: »Iagh N. N. swär widh Gudh och hans heliga evangelium, ath efter det är migh efterlåtit och betrodt blifua auscultant i denne konungzlige räth, will iag in till min dödzstundh förtijga och hos migh förborgath hafwa huadh innan lyckta dörar blifuer talat och discuterat och hemligen wara bör, såsom och huarken warna eller [l]åth[a] warna partherna, som här till rätta gåå, gifuandes dem rådh i deras stridige saaker antingen förr eller effter domen blifuer afsagd. Jagh will och icke heller migh någått befatha mädh dee acter, som uthi den konungzliga rätten äre inlefrerade eller här efter inlefreras kunna uthan den konungzliga rathz domhafuandes, bijsithiares och secreterarens loff och minne, såsom och eij heller någåt affskrifua eller afskrifua låta af dee saker och actis, som den konungzliga räth allena sigh för hemlige och arcanis bör hafua förbehålldne; och in summa migh alldeles så förhålla som een ährligh person ägnar och böör, så sant migh Gudh hielpe till lijff och siel». Formuläret är hämtat från Johan Olofsson Stiernhööks efterlämnade papper i Västmanlands-Dala nations bibliotek, Upsala. En senare redaktion från 1660-talet överensstämmer i det stora hela, men tillfogar mot slutet ett löfte att »icke heller migh ifrån denne kongl. rätt begifwa uthan denne konglige rätts wedskap och samtyckie». Denna redaktion finnes i LSB, sign. J 17, fol. 393.

Wästanåå och Wissingzööboerne. Jfr not 18. — [25] Ett överflödigt *sigh* här utelämnat i enlighet med BCDEF. — [26] F *H:s M:tt.* — [27] Insatt efter BCDEFG. — [28] Texten korrumperad i A. Här rättat efter FG. — [29] Ändrat efter BCEFG. — [30] BCFG *65.* — [31] Istället för *eller — igenkomne* har F: *eller och then bråtzlige några åhr therföre förrymbd warit, sedan åter igenkommer.* — [32] DE *skifftes.* F *skiptes.* — [33] Istället för *Dheras straff — författa* har F: *Elliest will Hennes M:t framdeles låta här uppå författa.* — [34] Hela meningen starkt förkortad i DE. — [35] Orden *där* och *dhen* omkastade i A. Här rättat efter DEF. — [36] Ett överflödigt *då* här utelämnat i enlighet med BCDEF. — [37] Orden *dhe* och *och* äro omkastade i A. Här rättat efter F. — [38] Hela stycket dels korrumperat dels starkt förkortat i DE. — [39] Ett överflödigt *till* här utelämnat. — [40] Ett överflödigt *icke* här utelämnat i enlighet med F. — [41] Ordet *sambla,* som ej ger någon mening, här utelämnat. — [42] Ändrat efter BCDEF. — [43] Insatt efter BCDEF. — [44] Ändrat efter BC. — [45] Ändrat efter BCF. — [46] Insatt efter BC. — [47] BCDE *ståcken.* — [48] Ändrat efter BDEFG. — [49] Ändrat efter B. — [50] Ändrat efter C. — [51] Insatt efter BCF. — [52] Ändrat efter BDEF. — [53] Insatt efter CDE. — [54] Ändrat efter BDE.

Bilaga.

Svea hovrätts protokoll inför Kungl. Maj:t i mars 1629, vars innehåll åberopas i nyss föregående handling.

Tryckt efter originalet i RA. [a]

Causae Sacrae Regiae Majestati referende ab assessoribus Supremi Regii Judicii propositae. Martij anno 1629.

Anders Olofsonn till Säby [b] klagar, att jungfru Christina Mas-

---

[a] Handlingen är tidigare publicerad hos WAHLBERG, a. a., s. 10—12, där den emellertid tryckts efter en avskrift från mitten av 1600-talet i UUB, sign. N 320. Ansvaret härför kan dock icke läggas docenten i rättshistoria C. J. Wahlberg till last, utan istället dåvarande professorn i ämnet, I. S. Landtmanson, som efter W:s död låtit utgiva ifrågavarande arbete. Trots att i Wahlbergs efterlämnade papper, som ställts till Landtmansons disposition, ännu kvarligga W:s egenhändiga avskrifter av såväl denna som vissa andra hithörande originalhandlingar (se UUB, sign. B 101 ö), ha dessa icke begagnats vid tryckningen, förmodligen beroende på att amanuensen P. J. Lindal, som enligt förordet haft att ombesörja korrekturläsningen och därvid enligt Landtmansons omdöme »överallt anställt noggrann jämförelse med originalhandskrifterna»(!), hellre velat begagna en i Upsala tillgänglig urkund, även om denna varit av sämre beskaffenhet.

[b] Här åsyftas överstekvartermästaren Anders Olofsson [Oxehufvud], död 1639.

backz fadher Hans von Massbach [a] hafuer åhr 1605 låtidt syna een äng, Långengen be[nempn]dh, ifrån een hans gårdh Nätzlestadh [b] och till en sinn gårdh Hundhzgran, [c] som förmenes wara lagligit, effter Anders Olofsonns swärfadher Christier[n] Lillie, [d] som då engen åtte, hade warit retteligen till ting, tå syn höltz, stämpnd och icke hwarken personligh eller igiönom sinn fulmechtigh kommit tillstädhes, icke heller tillbörligen fulfölgtt sinn rätt, som honom uti domen förbehollit war, engen innan natt och åhr att igenwinna, om han kunde, män altt sådanndt försutit och så godt som intet till sakenn giordt, för ähn nu nyligen begynnt samma syn och dom at quälia, som oquald hafuer ståndit fast i tiugu åhr, beropandes sigh opå sinn gambla urminnes häffdh, den han och medh godh skiäll kan bewijsa.

Rettens betenkiande.

Effter retten märkeligh kan pröfwa den rättegångzprocess, som i samma sak hollin är, wara aldeles olagligh, så som att synemännerne icke hafua waritt å tinget af beggie parterne bedne, kallade och nämpnde, swaranden icke heller af någon lagförere uthan af Massback sielf wården stämpndh till tinget, honom frånwarandes |: som doch tillbödh sigh, när lagligen kunde tillseijes att swara till retta :| dömbtt honom ifrån sin gambla urminnes häfdh, hwarföre kunde den synen och ågångne dom medh all rett improberas och casseras. Doch förfråges i underdånighet, medan åttskillige saker förekomma uthi denne konungzlige rätt, som äre gångne in rem judicatam och icke igiönom lagligit wadh äre kompne och i så motto icke ens spectera och lyda till rettene, elliest och giörligen

---

a) Ang. denne, som var ståthållare på Stockholms slott och dog 1607, se A. A. von Stiernman: Swea och Götha höfdingaminne, D. 1 (andra uppl. 1836), s. 36. I litteraturen förekommer ståthållaren oftast under benämningen Hans von Masenbach, ehuru han av ännu bevarade brev att döma själv skrev sig von Massbach.

b) Här åsyftas 1 mtl frälse Nässelsta i Gryts socken (Södermanlands län), varom se J. A. Almquist: Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden, D. 2:2 (1935), s. 600.

c) Här åsyftas 1/2 mtl frälse Hundsgrana i Gryts socken (Södermanlands län), varom se J. A. Almquist, a. a., D. 2:2, s. 517.

d) Här åsyftas Christiern Knutsson Lillie [af Gregers Matssons ätt], död 1624.

kan sees och förnimmas orettwissligen medh sakerne wara procederat och afdömbtt, om och retten icke må sådana saker optaga och till retta förhielpa eller och tillstädia borgmestere och rådh i städherne så och laghmennerne å landet sådanna emot lagh oretwijsligen afsagde domar at improbera, nullitera och till een ny examen företaga.

H. K. M:tz förklarningh uthi Anders Olofssonns saak.

Oansett Anders Olofsonn wäll kunde hafwa någon rätt att påstå och derföre wäll borde restitueras in integrum, så att parterne de novo finge producera sine skäll till samma engh, hälstt mädan vitium finnes in processu, såsom att Massbach sin wederpartt Christian Lillie icke retteligen stembna lett etc.; liquell, medan dätt är en gammall saak och hwarken förbem[äl]te Christier[n] Lillie eller hans erfuinger retteligen ther å talt eller och lagligen emott domerne wadt, myckitt mindhre effterkommitt hwadh thäm ther utinnan förbehollit war såsom att winna samma eng igän innan natt och åhr, icke heller söktt och anhollitt hoos öfwerhetenn om bijståndh i sakenn, uthan låtit henne gå in rem judicatam, hwarföre må thän, som engen i handom hafuer, henne beholla, att eiusdem rei dominium må som tilbörligit blifua certum proprietasque certa. Och will H.K.M:tt effter ett tidigtt betenckiande determinera tijdhenn, huru åldrige saker af retten skole optagna warda och praescriptio temporis skall giella.

II.

Åbo hovrätts[a] betänkande om olagliga syner m. m., avgivet till Kungl. Maj:t den 11 november 1637.[b]

Tryckt av K. TIGERSTEDT i Handlingar rörande Finlands historia kring medlet af 17:de århundradet, i akademiska disputationer utgifne (Helsingfors 1849—50), s. 493—503, efter en avskrift i Åbo universitetsbibliotek. Originalet synes vara förkommet.

Bilaga.

Hovrättspresidenten Jöns Knutsson Kurcks speciella votum rörande olagliga syner, avgivet i Åbo hovrätt den 31 oktober 1637.[c]

Tryckt efter originalet bland rikskansleren Axel Oxenstiernas papper i RA.

Ett underdånigt swar uppå H. K. M:ttz skriffwellsse om några orijmelige landzsyyner, som skulle wara här uthi landet hålldne och inrijtade.

1 Så ähr det H. K. M:tt misshageligit, att några olaghelighe landzsyner och andre slijke orijmelige procedeurer skulle här wara å

---

a) Åbo hovrätt bestod vid denna tid av följande personer: President: Jöns Knutsson Kurck. Assessorer i frälseklassen: Olof Bure (tillika vice president), Herman Claesson Fleming, Lars Mattsson Carpelan, Hans Bengtsson Gyllenlod, Erik Bertilsson Ljuster och Christer Nilsson Rosencrantz. Assessorer i ofrälseklassen: Henrik Mårtensson Teet, Johan Olofsson Dalekarlus, Per Wigelius, Magnus Rhalambius, Nils Pehrsson Liurenius och Johan Henriksson. Enligt 1634 års regeringsform, p. 8, skulle hovrätten bestå av sex frälse och sex ofrälse ledamöter förutom presidenten.

b) Betänkandet hade infordrats av regeringen genom kungl. brev den 28 juli 1637 (Riksregistraturet, RA, fol. 524).

c) Detta votum insändes sedermera den 12 januari 1638 till såväl rikskansleren Axel Oxenstierna som riksdrotsen Gabriel Gustafsson Oxenstierna. I det brev, som samtidigt avgick till rikskansleren, omtalas bl. a. att »uthi ändan på sessionen haffwe wij hwar i synnerheet wåre vota om samme

landet inrijtade, H. K. M:tt och så igenom klagemåhl esomofftast medh sådane saker öffwerlupin, befaller fördenskull, att hoffrätten i underdånigheet skall sitt betänckiande giffwa, huru sådant wore att remediera etc.

2 Alltså är dette till det förste att achta, som emillan oss här uthi rätten böör öffwerwägas, huru och på hwadh sätt mann skall swara H. K. M:tt antingen på landzsyyners orijmelige procedeurer, eller ochså om H. M:tt menar der medh laghmanssyyner, som H. M:tt kallar olaghlige landzsyyner, hwillke ochså effter lagen således medh godh skiäl kunne kallas och således heeta.

3 Ähr det nu så, att H. M:ttz meningh ähr, om någon landzsyyns missbruk |: som effter lagh böör hållas och heetas een landzsyyn :| skall här uthi landzorthen wara hållen, weet man sådant inthet uthi denne tijden wara skiedt.

4 Men der H. M:tt menar om några laghmanssyyners och andre syners missbruk, så haffwer man wäl funnet der medh några orijmelige procedeurer, hwarföre ochså den konungzl. rätt a[nno] 1633 för åthskillige orsaker schull bleffwen moverat uthi all underdånigheet skriffteligen H. M:tt om underrättellsse uthi sådane syyner att besöökia, [a] hwillken wår underdånige ahndragan såsom ochså H. K. M:ttz nådige resolution som gillar, att laghmanssyyn ähr landzsyyn, wij nu måste här hoos sampt medh regeringens resolution igen förnimma låta, på det H. M:tt må see och förnimma, att wij inthet der medh tegat haffwe, uthan förr dette gifwit H. Maij:tt der om tillkienna.

5 Alltså haffwer denne konungzl. rätt sigh icke emoot H. M:ttz resolution något kunnat företaga uthan sådane saker till H. M:tt remitterat. Der nu H. M:tt nådigast tecktes sådant förandra, för-

---

syyners inconvenientier uthgiffwit och wäl åthskillige meningar der om warit, doch på sijdhlychtonne effter noga discurs alle på denne bijfogade rättens mening fallit. Och medhan H. K. M:tt wij uthi wårt underdånige swar i rättens nampn eij haffwe kunnat så omständeligen införa, hafwer alltså den konungzl. rättz assessores sampteligen aff migh begierat, att iagh mitt eenskillta votum min k[iäre] swåger så wäl som richzdrottzen a parte öffwersända wille, effter såsom deruthinnan om samme ehrende något omständeligare förmäles.» — Handlingen omtalas i litteraturen för första gången hos ODHNER, a. a. (1865), s. 196 och har sedermera utnyttjats av MELANDER, a. a., s. 189 ff.

a) Jfr Åbo hovrätts frågepunkter 1633, nr 2, med regeringens svar (tryckt ovan, s. 44—46).

moder mann, att H. K. M:tt bleffwo der medh mycket för desse öffwerlopp lijsadh och omöddh.

6 Nu måste mann här hoos considerera igenom hwadh medell och på hwadh sätt, som sådant skulle bädst och fogeligest kunna skee. Det medlet håller iagh före wara detta, att hoffrätten hade ett inseende medh sådane syyner, så widt att ingen laghmanssyyn schulle hållas, som icke woro tillåten och befallt uthaf hoffrätten och det för desse skiäl schull.

7 Att så frampt det blijffwer der wedh, att laghmanssyyn schall hållas för landzsyyn, så ähr hon ju uthaff sigh sielf inappellabilis, och een sådan syyn böör ju nempnas uthaf konungens nempndh och laghmannen sampt biskopen och twenne aff richzrådh, där desse äre vicarii regis och bekläde konungens ställe, ällest ähr honom inthet såsom een laghmann allena den myndigheeten giffwen, dy det ähr een stoor åthskilldnadh emillan den myndighet såsom laghmannen haffwer fordom hafft sampt dhe andre medh honom, som nämpnas uthi räffsttingh att döma konungzdomar. Och hwillke syyner den tijdh uthaff den ähre holldne, der emoot måtte ingen wädia. Men enär han fått uthi sitt laghmanstingh såsom een slätt laghman och hwadh han då dömbde uthi andre åthskillige saker, der hade mann wäl macht emoot honom att wädia. Haffwer alltså han klädt twenne åthskillige personers ställen men på åthskillige rum och olijka myndigheet både uthi domar och syyner. Derföre ähr dette ett stoort missbruck emooth laghens grundh och konungens nempndz högheet, att laghmannen allena både håller och nempner syyner såsom een laghmann och icke såsom een konungz doomhaffwande. Och ähre snarast sagdt laghmanssyyner på denne ortten och tijden uthi mindre æstimation ähn någon häredzsyyn, hwillket synes mäst förorsakas der uthaf att underlaghmannen haffwer ingen bettre comitat eller nempndh medh sigh ähn såsom een laghläsare på tingh eller häredzsyyner.

8 Men der nu laghmannen hade den respect såsom honom borde haffwa på ett landztingh, skulle han till det minste haffwa andre bijsittiare ähn nu skier i denne tijden, besynnerligh emedan laghmanssyyn schal wara landzsyyn, så kunde det wäl någorledes skee, att han bijwistades samme syyner såsom een konungzl. rättz eller doomhaffwandes fullmechtigh och icke såsom een laghmann.

9 Kunde här wäl een frågan infalla, om ochså laghmannen allena ähr den myndigheeten giffwen uthi lagen att döma konungzdomer

och bijwista landzsyyner. Der till swarar mann: Neij, ingelunda effter lagh. Ty laghmannen må det allene icke giöra uthan biskopen och twenne aff richzens rådh. Då giör laghmannen sampt medh några frijborne männ een corpus uthi dette fallet, och dhe haffwe sedan macht att döma konungzdomar, och icke laghmannen allena tillåtet att hålla sådane syyner, som ingen är macht giffwen att wädia emoot.

10 Giffz [h]eller ingestädes uthi lagen enom manne allena denn machten att haffwa konungens egen doom uthi Swärie att affdöma. Ty det förmäles i lagen[a] medh desse ordh: Will konunger eller dhe hans doom haffwa; icke: den hans doom haffwer.[b] Förmäles och på samma ställe:[a] Tå skall konunger eller the åå hans wägner äro. I landz- och rättaretingh giffz then machten att döma konungzdoom och eij laghmannen allena dette tillbetrodt.

11 Här kan mann ochså see, hwadh ett stoort betänckiande lagen haffwer om syyner till att förekomma sådane trätor i det, där någon syyneträta sigh yppar. Så ähre wäl medell i lagen, som tillåta sådant att förebyggia, nembligen medh eller igenom een ägandesyyn.

12 Det måste ochså sedan ju wara ett annat ställe, som sådane controversier först lageligen begynnas att procedera, och det skier först på häredztingen. Blijffwer der sammestädes något slutet och dömbdt opå någon syynesaak och will någondere partten emoot häredzsyyn wädia, står honom det öpet.

13 Men under hwem och hwart uth det wadet skall skee, nembligen under räffst- och landztingh, hwillken ähr den högste domen och synen, som i laghbocken förmäles, och icke till rättare- eller laghmanstingh, hwillken högheet underlaghmannen på denne landzortten medh een hoop oförfarne bönder nu een tijdh långh tillåten ähr. Hwadh frucht det åstadhkommer, seer mann ögonskijnligen, att så länge således tillgår, blijffwer alldrigh någon lijsa på jordeträtor och oändelige syyner.

14 Borde alltså billigt een sådan syyn effter ett noga betänckiande uthaff den konungzl. rätt bliffwa nempndh och icke så lätteligen

---

a) Här åsyftas KrLL, TingmB 40.

b) Jfr dock KrLL, KonB 32: »... konunger eller then som hafwer konungs doom». — Förhållandet har uppmärksammats även av MELANDER, a. a., s. 190.

eller hastigt tillåtne såsom uthaf een part på denne ortt een tijdh långh allt för mycket haffwer warit uthi bruk att syyna emoot alle lage fångh och gode skiäl, der dock een domare, ehoo han ähr, bordhe wäl och granneligen förnimma, om ochså någon syyn borde admitteras eller icke, considererandes det, att hwar och een böör handhäffdas wedh sin häffdh och lage fångh och således procedera medh sijne syyner, att icke för någon privat nytta, som deruthaff kan falla medh store syynelööner och annat sådant, dhe fem laga fångh och uhrminnes häffdh i någon måtto blijffwa förkränckte och förbijgångne uthan uthi godh acht tagne.

15 Alltså skulle månge fåfänge syyner bliffwa tillbaka, som ällest mycket buller åstadhkomma och hafwa alltså giordt medh sådane syyner den siste willan wärre ähn den förste. Bliffwer så öffwerheeten der medh oändeligen öffwerlupen, sakerne till ingen ändhskap kompne eller hullpne, emedan ingen må emoot sådane syyner wädia eller den konungzl. rätt sigh der medh befatta uthan saken till H. M:tt remittera effter resolutionen der opå uthgiffwen.

16 Synes ochså dette wara något sällsampt, att lagen på den eena ortten admitterar att wädia emoot laghmannen och på den andre ortten tillstädes inthet wadh emoot honom; doch ähr han lijkwäl samme person. Der till swares medh desse skiäl, att uthi sådane saker, som syner ahngå, ähr han sampt dhe andre medh honom uthi laghen nempnes een vicarius regis eller konungzdomhaffwande, och hwadh han på den tijden syyner och dömer, der må ingen emoot wädia. Men dhe domer han dömer på laghmanstingen såsom een laghman, der tillåtes wadh emooth. Kan man alltså klarligen see, att laghmanssyn ähr icke landzsyyn. Såsom det ähr een åtskilldnadh på ett landztingh och rättaretingh, så ähr ochså een stoor åthskilldnadh emillan landz- och laghmanstingh, ty landztingh må syyna, men rättaretingh inthet, oansedt dhe haffwa både konungzdomar.

17 Wore det alltså höghnödigt, att K. M:tt täcktes nådigest sigh förklara, huru medh sådane syyner här effter hållas schall, på det icke medh tijden een stoor willa der uthaff yppas kunde. Ty lagen tillåter inthet mehr ähn een syyn, som man inthet må emoot wädia, hwillken ähr den rätte landzsynen, som blijffwer nempndh uthaff konungen eller hans doomhaffwande effter lagh.

18 Den andre syynen är nu på denne tijdh laghmanssyyn, som skall wara uthaff samma krafft, dock uthaff een owano och icke

effter lagzens tillåtellsse. Blijffwer alltså nu twenne syyner, som man inthet må emoot wädia, nembligen laghmanssyyn och landzsyn. Ty det kunde hända, att een landzsyyn præcise borde hållas, så bleffwe det och hade ochså ett ahnseende, lijka såsom det wore een skrocksochn.

19 Men der H. K. M:tt täcktes att grijpa till dette medlet och låta blijffwa laghmanssyyn uthi det esse och det bruk hoos laghmannen, som det nu een tijdh långh warit haffwer, allenest det skedde medh een sådan nempnd, som reputerligit wore och æqviparerade ett landztingh eller dess syyn, och den samme synen borde alltijdh sedan nämpnas och förordnadz aff den konungzl. rätt, hwillken nu haffwer räffst- och landztingz myndigheet, och icke uthaf någon lagmann allena; alltså bleffwe laghmanssyyner uthi sin förrige respect och den konungzl. rätt emoot den 20 punchten i Processens innehålldh [a] inthet förnär skiedt. Wore alltså bättre, att den konungzl. rätt hade omsorgh för sådane saker och syyner, ähn att H. M:tt der medh blefwo otijdigt öffwerlupen och bemödder.

20 Wore inthet eller orådeligit, enär som sådane laghmans- eller landzsyner |: som nu kallas ett :| skulle hållas, att det skiedde uthi twenne denn konungzl. rättz assessorum och andres uthaff adells och gode mäns nährwaru emillan sessionerne, doch så, att laghmannen alltijdh uthi sådane syner wore principal. Och när således skiedde, hade desse syyner een större krafft och bättre ahnseende medh sigh.

21 Ähr det ochså een stoor orsak till syyners missbruk, att nempnden haffwa alldrigh sworit, sedan dhe haffwa syynt, hwillkendere parttens skiäl de haffwe welat gilla eller ogilla, der man wäl haffwer exempel, att nempnden haffwer på een syyn i denne sommar sagdt, der dhe hade wijst, att dhe skole hafwa sworit, wele dhe wäl annars haffwa syynt. Här uthaf kann man see, huru lätt och ringa dhe syyner æstimerat haffwa.

22 Seer iagh alltså inge andre bättre medell att komma medh syyner till een richtigheet, ähn som nu sagdt ähr, så frampt att icke H. M:tt will, att wadet skall effter lagen directe gåå ifrån häredzsyyn under een landzsyyn och konungens nempndh.

23 Men der således skulle skee, då borde först för all tingh gode och skickelige laghläsare wara förordnat |: hwadan dhe skulle medh tijden tagas, wille mann särdeles föreslå H. M:tt dhe medlen :|,

a) Här åsyftas 1615 års rättegångsprocess (tryckt hos SCHMEDEMAN).

som inthet lätteligen för sin privat nytta eller ell[i]est uthaff något oförståndh uthan effter ett noga betänckiande och saaksens öffwerwägande tillstadde några syyner, och icke elliest.

24 Der ochså någon laghläsare sedan admitterade några syyner, som honom inthet borde, och bleffwe så sedan aff een landzsyyns ransakan beslagen, det han sielffwilliandes inthet haffwer welat rätt medh saken umgåås, kunde han derföre sedan blijffwa tillbörligen uthi straff tagen och sigh der igenom till een annan reesa förbättra.

25 Dette wärket synes wäl wara den konungzl. rätt något beswärligit att haffwa beställa medh mänge syner. Men så kan man wäl ochså många fåfänga syyner och orijmelige procedeurer medh een godh upsicht allt förebyggia och förhindra, på det H. M:tt och regieringen medh sådane saker wijdare sedan kunde wara omolesterad.

26 Kunde wäl alle desse tingh och syyner richtigare tillgå såsom och medh bättre ahnseende och comitat bijwistas, om dhe gode herrar och männ, som både rådh och laghmansämbeten bekläda, siellffwe personligen kunde wara tilstädes, enär sådane laghmanssyyner hålles, men det kan nu på denne landzortten inthet skee för deres fierran frånwarellsse. Derföre haffwer mann desse företallte medell H. M:tt uthi underdånigheet föreslaget och ödhmiukeligen der hänn remitterat. Sign. Aboo den 31 Octobris anno 1637.

Detta ähr så mitt enfaldighe betänckiande

Jönss Kurck.

III.

Göta hovrätts betänkande om olagliga syner m. m., avgivet till Kungl. Maj:t den 10 november 1638. [a]

Tryckt efter en avskrift från slutet av 1600-talet i UUB, sign. Palmsk. 122, fol. 1—20, jämförd med en annan därsammastädes, sign. B 334, fol. 161—65. Originalet har icke anträffats i RA. Handlingen finnes ej heller i Göta hovrätts registratur (GHA), vilket under anförda datum blott återgiver det brev, som åtföljde betänkandet till Kungl. Maj:t.

Kort relation öfwer een deel oordningar och inconvenientier, som å landet medh landzsyner och andre slijke orijmlige procedeurer inrijta, medh några bijfogade remedier, huru the icke allenast synes kunna der medh förtagas och her effter i dhet närmaste förhindras, så att justitien blifwer således tillbörligen administrerat.

1. Iblandh dhe störste orsaker till dhe oändelige syneträtor, som nu tywärr allestädes å landet inrijta, så synes thenne icke wara then ringeste, att domaren uthan å lagsatt[e] tinge och uthan åthskildnat och af hwariehanda orsaker och tillfälle effter klagandens blotta anfordran allenast hafwer tillstadt och bewilliat synen och hwar them hälst täcktz; hafwer icke eens considererandes hwadh skiähl wederparten kunne der emoot hafwa att inwända antingen åkommen uhrminnes häfd eller annat laga fång; klagas esomofftast, att syner äre ågångne antingen then ene parten intet ther till stämbd eller och alldeles frånwarande, och altså thenne procedeure waret ett tillfälle till yttermehra träta och förorsakat syn på syn.

---

a) Betänkandet hade infordrats av regeringen genom kungl. brev den 28 juli 1637 (Riksregistraturet, RA, fol. 524). — MELANDER, a. a., s. 192 beklagar, att han i litteraturen ej lyckats påträffa »något fullständigare referat» av innehållet i ovanstående betänkande, som han ej heller sett i avskrift. Detta torde visa, att en textutgåva av föreliggande handling i någon mån är av behovet påkallad.

2. När nu synen är bewilliat, så klages, att parterne icke sielfwe är tillstatt att nämna sine synemän, uthan att the hafwa måst samptyckia till häradznämbden, hwilket är en stoor oseed och uphoof till oändelige klagor, sträfwandes emoot lagen.

3. I fall någon af parterne wädiar ifrån häradzsyn, så borde sådane lagwadde synesaaker optagas å landztinget, och sedan hwadh syner angår der ifrån icke appelleras under någon högre rätt. Men effter inga landzsyner hållas, som fordom skiedde, uthan lagmannen eller hans domare synes thes ställe förträda och dhe appellerade synesaaker här till dagz wedertaget hafwer, lagen och Ordinantien tillåter ochså att wädia indifferenter i alle civilsaaker ifrån lagmannen; altså låter dhen parten, som sig finner beswärat, icke nöija medh then syn, som af lagmannen hållen är, uthan ändå söker een högre rätt. Kan fördenskull icke annars skee, att alldenstundh thet ännu icke är expresse förbudet uthi synesaaker att wädia ifrån lagmannen, icke heller tillåta kongl. resolutioner hoffrätten att wedertaga synesaaker, alldenstundh dhet faller honom för andra beställningar skull obeqwembligit att reesa uth uppå syner, medh mindre slijka trätor ju mehr och mehr taga öfwerhanden och parterne icke äntå esomofftast der wedh stanna wele förr än hoos högste domhafwande uthi rijket.

4. Fordom när landzsyn höltz, keestes [a] och uthwaldes förnähme män i hwario lagsagu, dhe dher wore beqwemblige och skickelige att afhielpa syneträtor. Nu tillåtes å lagmansting åthskillige personer, som medh slijke saaker icke wetta umgåås, doch detta [eij] obemält, att när någon syn anställas skall, så begynnes then först medh öfwerflödigheet af dryck. Huru tå sedan medh synen skall aflöpa, kan hwar man fullan thet af een sådan begynt process aftaga.

5. Händer någon syneträta emellan några byar, och then eene byen eller gården hörer een deel under frälse, een deel under chronan, så blifwer på twisten ingen ändskap, alldenstund ingen låter sig wårda om chronones deel och som een fulmechtig tillijka medh then andra parten, som frälse äger [i] samma gård, teer sig för ting och förswarar chronones rätt; upskiutes fördenskull slijke synesaaker ifrån dhen eene tijden till dhen andra för dhen fullmechtigas mangel skull. Kan och hända omsider, att enthera antingen chronan eller frälset lijder meen, enär synen når sin fram-

a) Keesa betyder välja, utkora.

gång och antingen chronones eller frällses fullmechtige icke äre tillstädes.

6. Är denne icke dhen ringeste oordning, som förorsakar, att månge klagemåål föredragas wid hofwa, [och] att then klagandhe uthan något bewijs ifrån häradz- eller lagmansting eller här ifrån rätten genast söker till hofwa, oachtandes att uthi Ordin[antiens] 7 art. expresse är förbudet, att ingen må begifwa sig till konungen, förr än han hafwer sökt bemelte ting, medh mindre så kan wara, att någon klagar de denegatione justitiae, uthi hwilcket fall han är obligerat att sökia konungen eller hoffrätten. Hafwer någon appellerat ifrån den nedrige rätten, så begifwe sig ändå een hoop appellanter af missförstånd åt hofwa ock icke eens sökia hoffrätten om adsistence och justitiæ befordring.

7. Emoot Rättegångzordinantien pecceres esomofftast å lagmansting, i thet der uptages alle saaker indifferenter, så wadde som owadde saaker och the, ther executionen allaredan angå[r], hwarigenom månge trätor och orijmlige procedeurer sig förorsaka.

8. Föruthan föreskrefne oordningar, som å landet passera, äre wäl flere, som gå i swang och justitiewäsendet synes förhindra såsom denne, att när någor söker förmedelst klare och richtige obligationer sin betallning af sine debitorer, så kan han den icke nåå, uthan saaken emoot all skiähl drages änteligen för rätta. Och på dhet creditoren må blifwa uppehållen, wädiar debitoren frivole ifrån then eena rätten in till then andra, inwändandes een hoop löse och ogrundade prætexter och exceptioner och altså förer twisten uppå långbäncken och sig till misscredit.

9. Desse effterfölliande oordningar hafwa sig å landet och [i] städerne understundom inrijtat, att enär een saak afdömes å lagmanstinget eller rådstugun och warder der ifrån appellerat, så händer offta, att appellanten icke bekommer strax een skrifftelig domb uthan långt sedan domen afsagd är, hwar igenom skeer, att han appellans intet kan sin saak i rättan tijdh wid hoffrätten andraga, uthan går så in rem judicatam. [a] Jembwäl och observere icke underdommarne effter Rättegångzordinantien att taga caution af appellanten, det han wid näste hoffrättzsammankompst will uthföra saaken emoot sin wederpart; och det som meer är, så

a) Jfr Göta hovrätts registratur (GHA) 1638 $^{24}/_{5}$ fol. 66—67, som innehåller ett brev till underlagmannen Per Larsson i Solberga, där ett dylikt fall relateras.

låter domaren bägge parterne bekomma hwar theras acter och documenter igen, som the uthi den nedrige rätten andraget hafwe, der med dhe foga sig för hoffrätten och der agera dheras saak ånyo, och då confundera dhe bådhe dhe documenter, som å tinge eller rådstugu passerade äre, som the sedermehra bewijs parterne sig förskaffat hafwe. Thenne procedeur medh documenternes confusion förorsakar parterne een stoor widlöftigheet och rättegångzprocess och præjudicerar esomofftast underdommaren, i dhet dhe nye brachte bewijs i then kongl. rätten totaliter annihilera och ogilla underdomarens sentens och domb.

10. Hafwe här till uppå somblige orter å landet inge wisse tingzplatser och stufwor förordnade warit, ther laga ting hållas kunde. Datum Jönköping den 10 Novembris 1638. [a)]

[1]Förtechning uppå några remedier, huru the oordningar och inconvenientier, som å landet medh landzsyner och andre slijke orijmlige procedeurer [sig][2] inrijta, synas[3] kunna [både][2] förtagas [som][2] och her effter i det närmaste förhindras.

1. Alldenstundh mästedeels [alt][2] här tills[3] hafwer warit en[3] stoor[3] oseed och [högt][2] missbruuk [der med, att domare][2] uthan åthskildnad och af allehanda ringa orsaak efter een partz anfordran [och begiäran][2] tillåtit[3] syner, så synes rådsampt, att ingen laga syn tillåtes eller nämbnes[4] af häradzhöfdingen eller hans domare uthan å lagsatte tinge och för rätta (Bygn.[3] B. [LL.][2] 8 cap. § 2; cap. 26 § 4 [eod. tit.][2]), såsom och icke annars, uthan att ther äro wichtige skiähl och orsaker till och stridige parterne eller theras fullmechtige uppå bådhe sidhor närwarande och tillstädes (Bygn.[3] B.[3] cap. 26 § 4), och ingen thera något skäligt hade dher emoot att inwända och excipera antingen urminnes häfd eller något[5] annat laga fång. Häraf[6] föllier denne frågan, om råå och röör eller urminnes häfdh gälla skall in actione finium regundorum, hwaruppå Hennes Kongl. Maij:t wår allernådigste drottning täcktes sig nådigst förklara, domaren till underrättelsse[7].

2. Lagen tillåter (Bygn.[3] B.[3] [cap.][2] 26 § 4), att käranden och swaranden, som eij låta sig nöija medh ägandesyn, skola[3] till tingz

---

a) Ang. underskrifter jfr nedan s. 68, not b.

fara och 12 män å syn nempna, nämne halfwa[8] nämpdh hwarthera. Huruledes medh sielfwe[5] synen skall procederas och fortfaras, hafwer man dhet nogsampt uthi Sweriges lag beskrefwet, och synes onödigt det här att repetera.

3. Emedan än här till dagz intet wist stadgat är, antingen landz- eller lagmanssyn skulle wara hållen[3] för een instantia eller eij, är icke heller ordinerat, i fall lagmannen synér in secunda instantia uptager, att der[9] ifrån i slijka saaker eij heller[5] skulle tillåtas någon appellation in under hoffrätten, hwilcken förmedelst kongl. resolutioner för sådane sakers uptagande här till hafwer exempt warit, som seendes är af Hans Kongl. M:tz glorwyrdigast i åminnelse [sahlig][2] konung Gustaff Adolphs resolution, gifwen den 8 Novembris 1619 [a)] så lydande, att konungen will sielf låta förordna gode[3] män, som ransaka om syner, hwarföre täcktes Hennes Kongl. Maij:t nådigst stadga låta, om lagmannen i thetta fall skall beträda landzsynens rättigheet, att då der emoot icke må wädias, uthan ware gilt hwadh han giör, alldenstundh effter Sweriges lag så hafwer fordom ingen wädiat emoot landzsyn ([Bygn. B.][2] LL. [cap.][2] 26 § 4). Och så frampt Hennes Kongl. Maij:t rådhsampt funne[3], att synesaaker skola[3] in secunda instantia af lagmannen och hans nämpd uptagas, der[3] slijtas och ändteligen afdömas uthan någon appellation dher ifrån[10], som sagt är, att des nämbd[11] blifwer constituerat och satt af förnäme, skickelige och der till qualificerade i häradet boendes män, som landsens lägenheet kunnig är och lagligen wetta syner att afhielpa; jembwäl och att der jempte giordes een förordning för nämbdens underhåld af them som wederbör, på thet the deste beqwembligare och uthan [deras][2] egen bekostnadt kunde synen förrätta och icke heetas, att man sig rätt köpa skulle, enär dhen eena parten giör för synen skull någon[3] bekostnadh och domaren sampt nämbden misstänkt, som af then eene parten uppehållas och spijsas måste. Wore och wäl nyttigt, att häraden icke blefwe så medh medell uthblåttade, som nu tywärr skier, uthan att dher något qwar blefwe, hwar medh lag och rätt och des personer deste richtigare och beständigare wedh macht hållas kunde. Thet är förmodeligit, att hwar thetta förslag kan nåå sin framgång, dhet dhe mänge klagomåhl och olaga syner således kunna i dhet närmaste hereffter[5] förtagas och förhindras.

---

a) Tryckt här ovan, s. 45, not c.

4. Ändoch thet här till icke hafwer waret practiserat, att hoffrätten hafwer uptaget dhe saker, som pläga ransakas och dömas å räffst- eller landzting, theslijkest å rättareting; lijckwäl emedan hoffrätten effter Ordinantien[3] och Processen företräder[3] landztinget, så hemställes Hennes Kongl. Maij:t underdånigst ytterligare här om att decernera, och i fall dhet finnes godt, att hoffrätten sådana saaker optaga skulle, synes dhet icke annorlunda kunna skiee, uthan att enär någon appellerer ifrån häradzsyn in[5] under landzsyn[3], skall den samma wara tillåtet att tee[3] sig för hoffrätten medh sin appellerade synesaak[12], och hoffrätten hafwa macht att nämpna till samme landzsyn antingen them, som parterne sielfwa för then kongl. rätt innan lagsagu kunna begära, eller och 2 beskedelige män af hwario häradznämbd i lagsagu, förordnandes jempte them twå eller 4 owälde[3], skickelige och förnäme män i[13] det landskapet, der synas bör, som samma landzsyner bijwista kunna och tillsee, att rättwijsligen ther medh tillgår uppå dag och tijdh, som förelagt blifwer. När samma af hoffrätten förordnade synemän sammankombne äre och synen hullen effter lag, tå skola[3] the theras mening om twisten afsäija, låtandes dhen strax sampt medh [dess][2] skiähl skriffteligen författa och i then kongl. rätt inlefwerera, hwar the och skohla[3] plichtige wara theras eedh [att][2] afläggia[3]. Dömme så[3] sedan hoffrätten samma landzsyn fast och oryggelig och nemnes sedan alldrig mehr syn dher på, uthan [att] konungen sielf will sanning uthleeta. Doch hemställes[3] uthi Eders[3] Kongl. Maij:tz [samt fleeres som wederbör][2] nådige betänckiande, antingen hoffrätten, som berördt är, skall syner[3] uptaga eller widh lagmanstinget alldeles stanna, som i then tredie punchten förmäles.

5. När chrone och frelse uthi een gårdh hafwa syneträta sin emellan, synes godt wara, att Hennes Kongl. Maij:t låte förordna hwar gång syn hålles een fullmechtig der till, eller det landzhöfdingen eller fougden blefwe plenipotentierade alle förefallande syner, som chronan angå, att bijwista och chronones interesse i acht taga låta eller een annan i dheras ställe förordna måge. [a)]

6. Att klaganden esomofftast uthan något bewijs antingen ifrån häradz- eller lagmanstinget eller ifrå hoffrätten, huruledes[14] dheras saak förewetter, förfoga sig emoot Rättegångzordinant[iens][3] 7 art. till konungen, tyckes wara af nöden [att hämmas][2], på thet Hennes

a) Jfr Gustaf I:s mandat den 9 augusti 1539 (tryckt i Konung Gustaf den förstes registratur, Bd 12, s. 229—30).

Kongl. Maij:t kan blifwa libererader[15] och oöfwerlupen medh månge klagemåhl eller åthminstonne lijsader, att såsom bemelte stadga i Ordin[antie]n synes wara kommen i miss- och obruuk, att [ett][2] mandat ånyo publicerades, att ingen skulle fördrista sig att komma till hofwa uthan laga bewijs och förr än han hafwer sökt[16] bemelte rätter, medh mindre klagan skieer de denegatione justitiae, uppå hwilcket fall hoffrätten skyldig är [effter][2] een noga förfrågan om partens klagan att låta saaken komma[17] för sig, såsom och att ingen skulle sökia till hofwa, när[3] een appellerat hafwer [in][2] under hoffrätten.

7. Hennes Kongl. Maij:t täcktes nådigst stadga och förordna, att såsom Rättegångzordinantien will, att inga saaker [skola][2] optagas å lagmansting, medh mindre the äre lagwadde ifrån häradztinget, att dher wijdh och så här effter blifwa måtte.

8. Att the saker icke mehra drages till rättegång, som äro[3] liquide[3] och bestå uthi klare och richtige obligationer och handskrifter, wore thet ett wälmeent remedium, att dhet 33 cap. i Kon. B. genom ett mandatum repeterades af det innehåld: Nu kommer någon för konungen, som bref hafwer å annan om giäld, tå äger konungen dhen, som åkäranden är, än han är eij till swars som käris till, een man[3] eller twå sättia i thy landskapeno, som han boor som käris[3] till, och fore enom eller tvem skall then som åkäris åkiärandenom[3] rätt giöra å then dag, som konungen förelägger. Ty i slijka fall hafwer hoffrätten, som nu konungzdom hafwer, effter thetta capitel härtill[5] sig rättat och på sådant sätt sedan[5] slijka saaker[18] afhulpet.

9. Det understundom parterne icke är å rådstugu eller tinge skrifftelig dom meddelt wordet, strax sedan hon är publicerat worden, jembwäl och att ingen caution fordres af appellanterne, såsom och det parterne hafwa i hoffrätten confuse agerat dheras appellerade saaker, tillsammans beblandandes[3] bådhe dhe skiähl och bewijs, som å tinge eller rådstugu i samma saak passerade äre medh dhe skiähl, som seedermehra pendente appellatione af parterne förwärfwade äre, hafwer hoffrätten waret för någon tijdh sedan [föranlåten][2] detta genom skrifwelse till underdomarne å landet och [i][2] städerne således att låta corrigera, att straxt enthera parten hafwer appellerat, skall domaren låta honom bekomma een skriftelig dom, underwijsandes appellanten, huru lång tijdh honom

gifz till att huxa[19], in till des han appellera måste effter lagh, såsom och underrättandes appellanten, huru snart han skall sig till hoffrätten förfoga och sin appellerade saak fullföllia effter Rättegångzordin[antien][3]. Der hoos skall domaren icke förgiäta strax saaken är appellerat tillhålla appellanten effter den 5 punct i Rätteg[ångz]ordin[antien] |: på thet ingen genom lagligit wädiande kunde komma på fåfäng omkostnad och skada :|, att han sätter borgen för sig, dhet han will swara sin wederpart till rätta wid näste kongl.[3] hoffrättz sammankompst och icke längre dher medh fördröija. Till att förhindra den långe processen, som af parterne skeer uthi sielfwe actionen wid hoffrätten med den onödige och långa repetition af dhe acter, som dhe å rådstugu eller å tinget uthi dhe appellerade saker inlagt[20] hafwa, synes wara skäligt, att lagman eller stadzdomarne, a quibus appellatur, injungerades för skälig betallning att låta den parten som wädier tillställa alle the acter, documenter och bewijs, som af bägge stridige parter uthi den nedrige rätten till theras saakz action och defension inlagde äre, doch ordenteligen af dem eller deras underhafwande domskrifware författade och medh häradz eller stadz insegell[3] förslutne och förseglade, hwilcke appellanten skulle wid actionens begynnelse uthi hoffrätten i hans wederpartz närwaro inlefwerera. Då det skedt wore, skulle dhe stridige parter icke tillåtas samma å lagmansting eller rådstugu producerade skiähl, uthan dhe documenter allenast, som dhe sedan och[5] pendente appellatione sig förskaffat hafwa, agendo, excipiendo, replicando [et][2] duplicando[21], medan session[3] står, för hoffrätten andraga, hwar af man deste beqwembligare kunde förnimma, der underdomarena hafwa wäl eller illa dömbt. Doch om hoffrätten skall een slijk ordning domarne och parterne till underrättelse uthgå låta, ställes det underdånigst uthi Hennes Kongl. Maij:tz wåld och sköön.

10. Att wisse tingzplatser och stufwor[3] skulle å landet förordnas, der ting oföranderligen hållas skulle, så hafwer hoffrätten derom tillskrifwit alla landzhöfdingar i Giötharijket. a)

Datum Jönkiöping den 10 Novembris anno 1638. b)

---

a) Göta hovrätts registratur (GHA) 1638 20/6 fol. 132—33 innehåller »Missif till alle landzhöffdinger i Götarijket angående wisse tingzplatz[er] och stufuor, som oprettas skall».

b) Den till grund för tryckningen lagda avskriften (A) saknar namnunderskrifter. Enligt Göta hovrätts protokoll (GHA) voro följande leda-

Varianter.

[1] Här börjar B. De föregående p. 4—9 kunna dock kontrolleras genom innehållet i samma volym, fol. 158—60, som synes utgöra ett votum över samma ämne. — [2] Insatt efter B. — [3] Ändrat efter B. — [4] B *uthnämnes*. — [5] Saknas i B. — [6] B *hwaraf*. — [7] B *rättelse*. — [8] B *halfparten*. — [9] B *här*. — [10] Orden *appellation* och *dher ifrån* omkastade i A. Här rättat efter B. — [11] Istället för *des nämbd* har B *der till*. — [12] Ett överflödigt *framtee* här utelämnat i enlighet med B. — [13] B *af*. — [14] B *huru med*. — [15] B *libererat*. — [16] B *besökt*. — [17] Orden *saaken* och *komma* omkastade i A. Här ändrat efter B. — [18] Ett överflödigt *sedan* här utelämnat i enlighet med B. — [19] B *omhugsa*. — [20] B *innelycht*. — [21] Orden *replicando* och *duplicando* äro omkastade i A. Här rättat efter B.

---

möter den 10 november 1638 tillstädes, nämligen Casimir Gyllenstierna, Carl Christersson [Månesköld], Isak Henriksson [Silfverhielm], Arvid Lilliesparre, Erik Eriksson Geete, Petrus Dober (Arosiensis), Per Eriksson, Erik Larsson, Carolus Lundius (Sudermannus) och Måns Andersson. Samtliga ha, efter vad såväl protokollet som B-handskriften utvisar, tecknat sina namn under originalurkunden. Då B-handskriftens stavning av namnen, liksom även dess ordning dem emellan, lämnar åtskilligt övrigt att önska, ha de ej lämpligen ansetts böra utsättas här ovan i texten med stöd av denna avskrift.

IV.

Svea hovrätts tvenne frågepunkter med Stockholms konsistoriums svar den 19 oktober 1638.

Tryckt efter en samtida avskrift i UUB, sign. N 312, fol. 101.

Konungsl. Hoffrätz frågor.

1. Om dhen trolofwen, som skeer emellan contrahentes medh föräldrarnas rådh och samtyckio och [som] skeer [medh] handslagh i dheres närwaro, är så lagligh som then, som skeer i präste[r]s och andras närwarelse, som ther till wittne äre och medh wanlige sedher plägar afhandlas.

2. Om een sådan trolofning är äfuen så kraftigh som sielfue wigningen.

Consistorii tienstlige swar.

1. Till legitima sponsalia fordras effter ordinantias ecclesiasticas ac leges municipales tuenne conditioner. Först consensus personarum cum contrahentium tum approbantium, som äre föräldra[r]s eller andhras uthi dheres stadh. Sedhan ritus medh närwarandhe wittnen och laga gåfuor. Then förre är wäll then besynnerligaste såsom sielfue fundamentet, huilket hörer till conjugii inchoationem et substantiam. Men emot tuifuelzmåll och infallandhe irringer, hälst om personerne för mehre wissheet skull så fordra, reqvireras och thet andhra ad eiusdem confirmationem. Så oansedt föregångandhe consensus, när then uppenbarligen och icke lönligen medh alfwar och uthan lätfärdigheet giordh är, reputeras och i synnerheet och för sigh sielf sine ritu een gill handhell inför Gudhi, lijkwäll, när och bemelte ritus ther på föllier, så är then actus in foro humano af större anseendhe och wichtigheet än som then förra, när alt ordenteligen ther medh tillgår, och förnembligen när een persona ecclesiastica är ther hooss, huilket doch pro diversa ratione locorum et constitutionum eij altijdh

skeer. Tuenne conditiones äro och giöra mehra till saken än som een för sigh allena.

[2]. Hwad copulationen belangar, så gäller thenn samma in christianis ecclesiis ac rebuspublicis aldra mäst såsom ad totius actus consumationem, uthi huilka præsupponeras och concordera[s] consensus et ritus sponsalibus cum testimonio et voto totius ecclesiæ, huarföre böör then samme icke sättias tillbakas. Doch om nödhen |: såsom dödhsens infall och huadh mehra sådant wara kan :| sine contemptu aliisque deliquiis sådhanna tillbakasättelseer förorsakadhe och consensus på alle sijdor lijkwäll står stadigh och obrutin, hälst om legitimus ritus sponsaliorum ther öfuer kommen är, så är icke owant eller praxi olikkmätight, at contrahentes vi talium fundamentorum wardha håldne för ächta hion och then quarlefwandhe, ther dödzens infall sigh tilldragit hafuer, behåller itt ächta nampn.

Huilket är till förestälte frågor consistorii tienstlige suar. Stockholm dhen 19 Octobris anno 1638.

Pastor et Consistorium Stockholmense. [a]

---

a) Avskrivaren tillägger: »Scripsi dhen 10 Januarij [1]643».

V.

Betänkande av presidenterna och några assessorer i Svea, Göta och Åbo hovrätter över 17 rättsfrågor, avgivet under riksdagen i Nyköping februari 1640.[a]

Tryckt efter den enda numera kända fullständiga samtida avskriften i UUB, sign. N 320, fol. 33—38. Tidigare publicerad hos WAHLBERG, a. a., s. 15—29, ehuru delvis efter andra principer och utan upplysande noter.[b]

Effterfölliande punchter angående justitiæwäsendet hafwa the konungzlige hofretters, såsom Swea, Götha och Finlandhz högwälborne præsidenter medh några assessorer af hwar hofrett achtat såsom nödige, att öfwer them efter ett noga öfwerwägande författades een wiss förordningh; hwarföre och the samptligen på Nyköpingz rå[d]stugu åhr 1640 uthi Februarij månadt hafwa om them gifwit thetta sitt betänckiande, som her effter föllier, hwar opå Hennes Kungl. Maij:tz nådige förklarningh i underdånigheet förwäntas.

1.

Först och för all tingh tyckes rådeligest wara, att een wiss ordningh giordes om laghläsarnes[2] och underlagmänn[ern]es för-

a) Presidenterna voro riksdrotsen Gabriel Gustafsson Oxenstierna i Svea hovrätt, riksrådet Johan Skytte i Göta hovrätt och riksrådet Jöns Knutsson Kurck i Åbo hovrätt. Assessorerna åter kunna identifieras såsom varande de av hovrättens medlemmar, som i egenskap av adelsmän bevistade riksdagen i Nyköping, nämligen från Svea hovrätt, av första klassen riksråden Mathias Soop, Johan Pontusson De la Gardie och Erik Eriksson Ryning samt av andra klassen Svante Christersson Horn, Jakob Skytte och Erik Eriksson Geete; från Göta hovrätt Casimir Gyllenstierna och Chrisman Lillie; från Åbo hovrätt Christer Nilsson Rosencrantz.

b) Materialet till dylika noter finnes emellertid i viss utsträckning fortfarande tillgängligt bland C. J. Wahlbergs efterlämnade papper i UUB, sign. B 101 ö, varför även denna brist måste skrivas på den fungerande utgivarens konto. Jfr ovan s. 51, not a.

ordnandhe, att the af hofretterne i rijket, som her till någorlunda hafwer warit brukeligit, och icke af någon annan, ehoo den då wore, der till sattes |: doch må landzhöfdingarne [ɔ: heredtzhöfdingarne?] och laghmännerne, der de beqwämme personner befunne, them till hofrettens förhöör befordra :|, effter som the der bäst kunne förhörde och godhkändhe blifwa, der ifrån dhe och sedhan sin kallelsse och fulmacht förwänta skole, men deres eedh kunna dhe efter lagh i alla härader å rätta tingzstäder uthi laghmännernes, der dhe så när för handen wore, eller ått minstone uthi landzhöfdingarnes å landet närwaru afläggia.

Præsidenternes och assessorernes betänckiande.

Att heredtzhöfdingerne först uthkora lagläsare och them sedan medh recommendation sända till then konungzlige hofrett, under hwilkens jurisdiction then lagsagu lyder, som hwar skall tilordnas; och skall i samma hoffrätt theres dugeligheet och förståndh til samma ämbetes uthförande noga pröfwas, såsom och ther theres particulareedh afläggias efter een konnungzligh resolution, gifwin åhr 1629 thenn 10 Decembris.[a] Men ähr häredtzhöfdingen uthlän[d]sker eller oskäligh att judicera om en lagläsares rätta qualiteter eller och elliest uthländes stadder, tå ty[c]kes billigt, på thet att justitien må altijdh hafwa sin fortgångh, att hofrätterne eenskijlt lagläsare både uthwällia och förordna.

---

a) I Svea hovrätts protokoll inför Kungl. Maj:t, Bd 1 (RA) heter det under ovan anförda datum härom: »Alldenstund hwar och enn häretzhöfdinge uti rijkett constituerar och setter lagläsare uti landzenderne, hwar utaf een stoor oreda och widhlyfftigheet förordsakas kan, hwarföre förfrågas i underdånigheet, om retten icke må hafua macht sådanna personer till retten kalla, theres wetskap examinera och theres particulareedh ther sammastädes afleggia, på thet retten må förnimma huru uti hwar landhzända then heliga justitia administreras. Och såsom få eller inga willia sigh ther till bruka låta särdeles för thän ringa lhönn the thärföre hafua, så att inte[t] undher är, att the för fattighdom skuldh motte grijpa till orettrådighet, alttså be[gär]es i alsomstörsta undher[dåni]ghet, att H. K. M:tt aller[nådigs]t wille unna hwar i [sin laghsa]gu een gårdh frij [sigh till nö]dhtorfftigtt oppe[hälle att b]yggia och boo opå. — K. M:tz förklarning [är], att det må wäll så wara, som retten begerer, allenast retten skall sedan förordna hwario laghläsare sex heredhe att besittia och sedan för hwario heredhe tillseija them 20 eller 30 da[le]r i lhönn om åhrett. Men gårdar består H. K. M:tt intet att concedera någonthera, effter rijket intet the samma nu mista kan.»

2.

Alldhenstundh justitiens administration å landet ähr nu igenom heredtztingens dagelige aftagande mher och mehr wanwördat endeles uthaf en part laghläsares stora girigheet, endeles och igenom theres ringa lhön och underhåld, dy tyckes rådsampt wara, att sådant i tijdh förekommes, och att ämbetet blefwe så medh underhåld förseedt, att däss myndigheet kunde blifwa så i acht hollen, såsom den helige justitien will fordra och kräfwia. [a]

Præsidenternas och assessorernes betänckiände.

Såsom om laghläsarnes lhön är tilförende determinerat uthi berörde konungzlige resolution,[b] alt så synes och billigt, att hwar lagläsare |: Finland undantagandes :| sex häreder förordnas och för hwart herede efter thess storlek och täss afgående renters opbördh 20 eller 30 daler. Men om then konungzlige regeringen täcktes å Hennes Kungl. Maj:ttz wägna efterlåta til hwart lagläsareämbete een gårdh frij, skulle och tess lhön ther igenom blifwa så wäll hederligen som billigt förbettrat, aldenstund att och lagläsarne esomoftast uthi cronones mödesamme tienester på ett sätt och annadt brukade warda. [b]

3.

Om tingstadz rätta bruk wore eij heller af wägen, att något krafftigt decernerades och the uthi ett tillbörligit straf toges, som af egen förmäthenheet understå sigh i så motto att gå ifrån lagh och laga stadgar, then gemene mannen till stoor olegenheet och förfångh.

Præsidenternes och assessorernes betänckiandhe.

Att thet ähr billigt, att rätter tingzstader granneligen achtas efter thet 5 capitlet i Tingmålabalken i LL., och att fördenskuld serdeles uthi Swerige och Götharijke förordnas af landzhöfdingerne, ther som så behöfwes, wisse tingzstäder, som ther til kunna wara bäst belägne, doch så, att hofretten ther om först warder tilkenna gifwit. Men i Finlandh beholles länsmansgårderne för wisse tingställen, effter som ther således af ålder hafwer warit brukeligit.

a) Jfr Svenska riksrådets protokoll 1638, s. 345.
b) Jfr noten å s. 73.

Och then laghläsare eller ehwem thet wara kan, som rätter tingzstader förandrar, ware förfallen til 13 daler böter.

4.

Att uthi stämmande deres lägenheet uthi acht hades, som uthäredtz eller i andra landzändar boendes ähre, på thet them igenom stämbnodagens alt för hastige sättiande icke måtte skee för nhär och the således taga någon afsaknadh, hwilket titt och ofta händer.

Præsidenternes och assessorernes betänckiande.

Oansedt att thet 16 capitlet i Tingmålabalken i LL. sätter allenast sex wekurdagh för them, som ähre boendes uthan lagsagu, doch inrijkes stadde; likwel synes billigt, at ther[e]s legenheet i tetta fallet ansees, som ähre boendes i andra provincier eller elliest med siöö och sandh [a] förhindras, och att förthenskuldh the, som stämbnas uthur Finlandh eller Liflandh till Sweriges rättegånger, hafwa sex månaders dagh sigh att instella och the, som stembnas ifrån Götharijket til Swerige eller twert om, tre månaders dagh. Men them androm, som boo innan lagsagu, sätties stämbnodagen effter lagh; doch skall then, som annan stemma låter, wara skyll[d]igh att bewijsa stämningz tidige öfwerlefrerande medh theres underskrefne quittans, som stämbder ähr och han tillkärer.

5.

Att inge andre fulmachter widh tinget antoges och gillades ähn the, som egenteligen anginge sielfwe twisten och icke wore satte på skrufwar och fåfänge wilkor eller förordh efter någres illa påbegynte öfningh, och att deste bättre sådant förekomma skulle der uthaf ett serdeles formular stellas, hwilket sedann alment brukas kunde.

Præsidenternes och assessorernas betänckiandhe.

Att thet ähr billigt, att hwar och een, som för retta kommer annars saak at drifwa, ähr försedd medh een lagligh och nö[ij]achtigh fulmacht och till at un[d]fly then skillachtigheet, som ther uthinnan plägar finnas och månge sakers onödige widhlyfftigheeter

a) Ang. detta uttryck jfr J. E. Almquist: Domareregler från den yngre landslagens tid (1937), s. 12, not 1.

införa, må ett wist formular ther till således författas i gemen, att thet medh få ordhz tilläggiände kan till hwart fall i synnerheet lämpas, och ther laghläsaren thet icke granneligen achtar, må han och stå alt skadeståndh, som ther utaf kan föllia.

6. [a]

Effter som man görligen seer och förnimmer många til inthet wara benegnare ähn äska syn opå andras äghor huru ringa skääl och orsaker the der till undertijden hafwa kunna, och man ther hoos förmerker een stor deel lagläsares[1] stora obetänckiande och oförstånd i så motto, att the räckia slijka orolige menniskior handen, strax bewillia syn och ther med ofta giöra en, som sitter uthi een wälfången possession, myckin möda och bekostnadh, dy wore gått och gagneligit, att der på lades merkelige böther och straff, såsom och att ingen syn någonsin bewilliades, för ähn rätten hadhe intaget begge parternes skääl, them hwar emot andra öfwerlagdt och till syns dömpt, om man så widt der medh komma kundhe. [b] Och såsom lagh säger, att hwar uhrminnes häfdh åkåmmer, thet är laghfångit, thet må och ingen qwällia; alt så skulle för all tingh ther om störste winningh läggias, att een sådan kraftigh och oryggeligh titulus på inthet sätt förkränckes[1] uthan altidh uthi sin fulla vigor och wärde hålles[1]. Och wore alt therföre billigt, att the lagläsare, som uthi dömande ginge ther ifrån, under hwadh föregifwande thet helst skedde, blefwo[1] så myckit högre, androm till effterdöme och warnagel, straffade, eenkannerligen till den ända, att hwar och een sin uhrminnes wälfångne egendomb oklandrat bruka och besittia måtte.

Præsidenternes och assessorernes betänckiande.

Att ingen lagläsare skall efter thenne tijdh understå sigh att tillåta någon syn på någors egendomb och ingalunda ther uhrminnes häfdh åkåmmen ähr, för ähn til syns lagligen dömbt ähr, medh mindre parterne sielffwe om synen åsäm[b]er. Ty bör uhrminnes häfdh så här effter som här till altidh wara odisputerligh och gå för rå och rör; och hwilken lagläsare, som her emot bryter, miste sin lön i thet herede, som han sigh i sådana måtto förseer.

---

a) Denna punkt är tidigare förutom hos WAHLBERG tryckt av I. ARNELL i hans kommentar till stadslagen (1730), s. 390.

b) Jfr Svenska riksrådets protokoll 1639, s. 520.

7.

Ibland annat wore och thet nödigt, att ett wist sätt föreschrefwes allom, som lagläsareämbetet bekläda, hwar efter the sigh uthi godz och gårders opbiudande såsom ett rättsnöre hade framgeent widh hålla, helst efter een godh deel af ridderskapets och adelens wälfärdh så wäl som andres der på hänger; och borde thet klarligen wara uth[t]rycht hwad som skall förstås under arfwejordz uphbiudande till nästom frändom sinom, om icke arfweiordh bordhe nästom frändom hembiudas eller och annorstädes opbiudas ähn å det tinget, der godhzet ähr beläget, som lagen biuder, effter minste delen af bördesmännerne kanskee kunna der i heredt boendes wara, uthan i åthskillige landzorter widt der ifrån belägne, der de af sådan opbiudningh inthet kunne få att weta eller förnimma. Hwad det icke skeer, ähr befarandes, att dee store trättor och onödige rettegånger, som sigh der af förorsake, skulle aldrigh kunna förminskas eller afskaffade warda.

Præsidenternes och assessorernes betänckiandhe.

Att the godz och gårdar, som till salu warda opdragne, böre solenniter bördesmannom hembiudas och thet aff efterfölliande skiääl:

1. Ex capite 32, v. 6, 7 et 8 Jeremies.
2. Ex capite 4, v. 1, 2, 3 et 4 Ruth.
3. Af Jor[d]ebalk[ens] 2 capite i LL., ther man förnimmer af thesse ordom: hona laghliga frändom sinom opbiuda lagstijftarens meningh wara således, at antingen byrdemän ähre tilstädes å tingen, tå opbiudningen skeer eller eij, skole the likwel om then opbiudne köpeiorden bekomma någon kunskaph, hwilket icke annorledes ähn igenom entligit hembiudande skee kan.
4. Aff thet 9 capite eiusdem tituli, ther som finnes, att aflingaiordh, som man hafwer kiöpt af rettom bördemannom, äger och rättom bördemannom biudas, tå hon skall sällias.
5. Aff thet 17 capite eiusdem tituli, ther så finnes: tå laghföllie the jordh å heretztinge, ther honn ligger och biude bördamannom.
6. Aff Östergöthalagens titulo Eghna salur, 3 flock, ther som förmeles, att bonde, som ägor will sällia, skall med twå sino frender, fädernes frändom fäderne och mödernes frändom möderne, åtherbiuda enom i gårde ock allom å tinge.

7. Aff lagstijfftarens meningh och opsåth, hwilket aldrigh kan wara anstält till någons rättmätige beswär, thet doch synes wara, om jordz afhändande skulle skee medh blotta opbiudande å tinget, bördamannom i een annan provincia eller lagsagu stadder owettandes.

8. Aff the privilegier, som lagen effterlåter arfwingom och byrdamannom, såsom ähr att see af theet 23 cap. Erfdabalken Landzlagen och [thet] 19 cap. i Erfdabalken aff Stadzlagen.

9. A minori ad maius. Ty mindre synes thet wara wärt, thet som effter thet 1 capitlet i Jordabalken i Stadzlagen doch bör nästom frändom hembiudas, sedhan thet å rå[d]stugu lagligen ähr opbudit, ähn godz och gårda[r] å landet, som offta hafwa sådana legenheeteer, som gifwa fast större nytta och fördeel.

10. A jure vicinitatis, som synes af thet 9 cap. i Byggningabalken i Stadzlagen [§§] 1 [och] 2.

11. Ab incommodo, som synes ther af, att månge slächterne blifwa elliest merkeligen förswagade och uthslächtingar stärkte, huar af sedan sigh förorsaka månge trättor och rettegånger sampt annan myckin oreda, quas tamen minue[mus] et sopire[3] plurimum interest. Men såsom Landzlagen icke så klarligen som Stadzlagen i thet 1 capitlet Jordabalken uthtrycker, huru widt sådant hembudh bör extenderas, infaller her om then frågan, om hwilken likwäl störste delen aff närwarande assessorer ähre i theen meningen, att allom byrdamannom, som ähre innan arftalet, bör then opbudne köpejorden |: doch hwar effter annan, effter som the finnes nermest skylle :| warda kungiord och hembudin. Men högwälborne præsidenternes meningh om thenne frågan war således, att jordesälliaren skall wara förplichtatt med egen bekostnadh låta hembiuda jordh sina, som han sigh afhända will nästom frändom, såsom först brysterfwingar, son och dotter, et sic consequenter fader och moder, faderfadher och fadermodher, moderfadher och modhermodher, broder och syster, faderbrodher och fadersyster in til syskonebarn och inthet längre. Och förthenskul stelles detta till H. K. M:ts nådige förklarningh.

8.

Synes, att thee lagläsare aldrigh tilfyllest plichta kunna, hwilka understå sigh sielfwa allena retten föruthan sakerne examinera och der å domb gifwa, hållandes sådane som retten bekläda för

nulliteter och elliest bisittiande skuggar, huilka likawist först borde ex actis et probatis secundum conscientiam judicera och igenom domaren sin meningh framsäija. Sedan bör då lagläsaren den dirigera och moderera efter lagen såsom circumstantierne kunna medhgifwa och tillåta och strax å sittiande retten skrifftеligh och förseglad domb i saken gifwa och parterne medhdela.

Præsidenternes och assessorernes betänckiande.

Att lagläsaren skall först afsäija domen munteligen strax i hela nämbdenes och begge parternes närwaru och innan tridie dygnet omgångit ähr och nämbdemännerne skingras ifrån tingstellet then parten, som domen äskar, skrifftelig medh heredz secret förseglad och uthi alle |: om så möijeligit ähr :| nämbdemennernes eller åtт minstone domarens och halfwa nämbdens åhöran opläsin owägerligen tilställa, helst nhär saken ähr uthaf någon wichtigheet. Om lagläsares[2] plicht, som nämbden owitterligen domar antingen författa eller uthgifwa, steltes til H. K. M:ts nådige förklarningh.

9.

Icke mindre poen borde the undergå, som, oachtandes att å saken tillförende dom gången ähr, then åther på nyo in eodem foro optaga och döma, görandes således den förra dommen, som laga krafft hafwa borde, till inthet. Hoc vitium est enorme et multis est commune.

Præsidenternes och assessorernes betänckiande.

Att then lagläsare, som sigh således förseer, skall för sådan olaglig process wara förfallen til 50 daler böter, rettens eensaak, såsom och thess föruthan wara skyll[d]igh att opfylla then parten, som tappat hafwer, all skada, som han af een sådan olaga process hafwer tagit.

10.

Alldenstundh uthi det 6 och 12 capitlet Dråpmåhlabalken med willia i Landzlagen förmäles och H. K. M:tt höghloflig i åminnelssee s[alig] konungh Gustaf Adolphz resolution, gifwin denn 23 Junij 1615,[a] [p. 7] effterlåter, det konungens domhafwande

a) Tryckt hos SCHMEDEMAN.

må medhdela missdådere fridhz- och leigdhebreff til och ifrån tinget; förfråges fördenskuldh, om H. K. M:tt och will samma macht och myndigheet landzhöfdingerne, heredtz- och lagmansdommare sampt fougter nådigest attribuerat hafwa eller eij, efter som det här till aff dem ähr practicerat wordet.

Præsidenternes och assessorernes betänckiande.

Till att afschaffa thet missbruk, som landzhöfdinger[4], fougdter och lagläsare medh leigdebreffs uthgifwande föröfwa och till att handhaffwa hoffretterna widh then authoritet, som them i t[h]etta fallet så af lagen som och een konungzligh resolution allena tillkommer, ty synes wara skäligt, att heruthinnan holles efter thet 6, 12 [och] 20 capitlet i Dråphmålabalken medh willia, 27 capitlet Kon[un]g[z]balken, 13 capitlet Köpmålabalken samt efter H. K. M:tz den 23 Junij 1615 gifne resolution [p. 7], så att konungz domhafwande i konungens frånwaru allena leigdhebreff uthgifwa.

11.

Endoch att lagen synes requirera, ther någon fäster lagh och wäriemåhl och will eedh gånga, att hans laghgär[d]smän då måste wara förtenckte att præstera juramentum veritatis och swäria, att hans eedh, som lagh fäste och swor, war reen och icke mhen; likwäl emedan det synes sträfwa emoth samwetet att kunna så absolute praestare alterius factum vel innocentiam och alle laghgärdzmänn samhelligen sådana eedh icke gå pläga, uthan een deel finna heller deres samwete mehra lijkmätigt at begå juramentum credulitatis, swäriandes sigh intet annat kunna troo, uthan then beklaghtes eedh ähr ren och icke mhen; hwarföre hoos H. K. M:tt will hofretten sigh underdånigest förfrågat haffwa, hwilkendere eden antingen juramentum veritatis eller credulitatis uthi laghgångh så i nidrige som högre retter admitteras skall.

Præsidenternes och assessorernes betänckiande.

Emedan lagen gör en åtskilnadh emillan wittnes-, witis- och dulsmåhl och fordrar, att alle wittnesmän skola aflägga juramentum veritatis, men uthi laghgångh eller dulsmåhl finner man icke hwadh eedh laghgär[d]smän gå skola, ty syntes christeligit, att uthi laghgångh giordes een serdeles eedeform, som eens samwete

icke beswärade eller owillkorligen wore stelt till att betyga ens annars antingen brotzligheet eller oskylligheet, der uthinnan allena wore effterlåtit att begå juramentum credulitatis, sweriandes sigh eij annadt kunna troo, ähn att den anklagade wore frij för det honom wites. Det tyckes och wara gått, att man i detta fallet folgde domarereglorne om laghgångh, såsom och att domaren sielf pröfwade the personers dugeligheet, som eed och lagh med een annan gå wille.

12.

Såsom alle stadz- och landzdomare öfwer heela rijket förmedelst Rättegångzordinantien |: doch i några fall undantagne :| förplichtade ähre alle deres criminaldomar först hofretten thee och præsentera och icke stelle them i någon execution uthan föregående hofrettens der på [giorde] förklarningh; frågas altså i underdånigheet, om magistraten uthi Göteborgh i lika måtto icke plichtige ähre det samma att göra. [a] Der bemelte magistrat kan sigh med den 16 puncht i deres privilegier her emoth förswara, hemstelles det [t]i[ll] H. K. M:tz nådige förklarningh.

Præsidenternes och assessorernes betänckiandhe.

Thetta ährendet stelles till H. K. M:tz nådige förklarningh.

13.

Huru H. K. M:t nådigest will, att med revisions optagande her efter hollas skall, antingen det skall blifwa der widh, att secretarius i cantzelij allenast gifwer ett recepisse then stridige parten hafwa supplicando angifwit sigh, eller om hofretten skall regulera sigh effter det afskeed, som härom Dorptz hofrett gifwit ähr, [b] nembligen at den parten, som revision söker, skall innan 3 månader

a) Jfr ODHNER, a. a., s. 192, ävensom H. ALMQUIST: Göteborgs historia, D. 1 (1929), s. 400 ff.

b) Jfr Ihro Königl. Majestät, unserer allergnädigsten Königinn und Fräulein gnädige Resolution und Erklärung über einige aus dem Dorptschen Hofgerichte eingesandte Anfrags-Punkte, gegeben zu Stockholm d. 28 Sept. 1638, § 5 (tr. i Sammlung der Gesetze, welche das heutige livländische Landrecht enthalten, kritisch bearbeitet von G. J. VON BUDDENBROCK, II: 1, Riga 1821, s. 168), där likväl terminus prosequendae revisionis fastställts till »Jahr und Tag».

schaffa sigh H. K. M:tz breff, att saken ähr ad revisionem wården tillåten, så frampt han beneficio revisionis åthniuta will.

Præsidenternes och assessorernes betänckiandhe.

Om revisions beskedh så begärer hofretterne underdånigest aff H. K. M:t att blifwa widh H. K. M:ttz den 10 Decembris 1629 gifne resolution, [a] så att den, som söker revision, skulle innan 3 månaders förloph skaffa sigh bewijs, att han hafuer sin saak hoos H. K. M:t angifwit och dett honom revision tillåten worden ähr, på det månge parter således wore afskurit att draga saken på långebenken och der med föra sin wederpart både till desperation som och till store expenser. Doch stelles detta till H. K. M:tz nådige förklarningh.

14.

Endoch executio rerum judicatarum hörer allena foro seculari till effter Rettegångzordinantien och Processen, lickwäl så practiseras det annorledes af rectoribus scholae et consistorialibus, hwilke sine dieknar, ehuar the begå hoor eller lönskeleije, allenast straffa medh scholaepoen. Om nu framgent så föröfwas skall, stelles deth underdånigest uthi H. K. M:tz nådige disposition.

Præsidenternes och assessorernes betänckiande.

Emedan såsom scholares med inga privilegier kunne sigh undandraga ifrån wär[d]sligh rätt, serdeles enär the begå lönskeleije

a) Denna resolution återfinnes under angivna datum bland Svea hovrätts protokoll inför Kungl. Maj:t (RA). Hovrättens hithörande frågepunkt jämte regeringens svar härå ha följande lydelse: »Effter offta händer, att en af strijdige parterne, nhär saken går honom under ögonen, begera retteligen beneficium revisionis, män thet seent eller sielfmant icke söker, uthan differerer thär medh sinn wedherpart till alsomstörs[t]e skadha, hwarföre förfråges i undherdånighet, huru långan tijdh H. K. M:tt nådigest teckes effterlåta kieranden samma revision sökia och ther om ödmiukeligen anholla. — Om revision [är] H. K. M:tz förklarning, att honom, som det begerer, skall föresettias tree månaders dagh, och hwar han icke innan den tijdh åtta minsto[ne] förskaffar sigh bewijs utur cancelijt sigh ther om hoos H. K. M:tt hafue i undherdånigheet anhollit, skall han dett beneficio eij åttniuta». — Ang. senare praxis jfr Svenska riksrådets protokoll 1631, s. 123—125.

eller eenfalt hoor, ty synes billigt, att med dem hollas som medh andra personer, som slijka odygder föröfwa, och att executio öfwer them i förskrefne fall hörde till forum seculare. [a)]

15.

Emedan såsom att man förnimmer, det underrätterne å landet och i städerne inthet lättare medell finna att afhielpa saker ähn att läggia een deel anklagade enn laghgångh opå, icke åthskilliandes antingen det finnes godha skäll och omständigheeter, som enom effter det 19 cap. i Tingm. Balken kunde biuda till eedh uthan allenast af blotta angifwande esomofftast olagligen medh de beklagade omgå; ty wore gådt, att the ordh uthi bemelte 19 capitel: Nu kommer man i oppenbart rychte medh någon widlyfftigere meningh förbettrades, på det att een part owenners och onde menniskiors uthspridande eller af litet och ringa tilfälle opkomne och förorsakade rychte således wore skildh ifrån det rychte, som bestode af eedelige mäns wisse angifwande sampt af dee præsumerlige omständigheeter och tilfälle, som enom till laghgångh skälighen komma kunde.

Præsidenternes och assessorernes betänckiande.

Thet synes nödigt, att lagen skulle medh flere ordh i thetta rummet uthföras.

16.

Effter H. K. M:t höghlofligh i åminnelsse uti sine resolutioner hafwer lofwat låta uthgå ett patent om barnemörderskor, att när the lönligen hålla sigh wara hafwande och lönligen föda, föregifwandes sädan barnet wara dödt födt, skall sådan excus dem inthet hielpa uthan effter föregången doom fortfaras medh ex[e]cution effter Ordinantien. Derföre, emedan sådant myckit i Finlandh passerar, begärer hofretten underdånligen, at samma patent måtte aff H. K. M:tt stellas och publiceras.

Præsidenternes och assessorernes betänckiande.

Synes nödigt, att ther om hoos den konungzlige regeringen i underdånigheet anhålles.

---

a) Forum seculare betyder här världsligt forum i motsats till ecclesiastikt.

17.

Wore det och retten icke till ringa förkleningh, der någon af executorerne understode sigh dem, som till penningebötter resolverade blifwa, uthan H. K. M:tz speciali indultu eller och rättens inråd och samjakande böterne att aldeles perdonera eller och till mindre summa moderera. Begerer fört[h]enskuldh retten uthi underdånighet, der något sådant skedde eller befinnas kunde, det då icke måtte blifwa bestånt eller tillåtit.

Præsidenternes och assessorernes betänckiandhe.

Enhär fiscalis något sådant kunde förnimma skee uthan H. K. M:tz serdeles tillåtelsse eller och rättens inrådh och samjakande, att han thenn, som detta giorde, uthan någon persons ahnseende oförsummeligen anklagade, och ther lagligen bepröfwas någon sådant förseende begångit hafwa, [han] måtte tilbörligen plichta.

Anmärkningar.

[1] Ordet är här rättat med stöd av ARNELL's avtryck. — [2] I avskriften står felaktigt *lagläsarens*. — [3] I avskriften står felaktigt *sopiri*. — [4] I avskriften står felaktigt *landzhöfdingen*.

VI.

Åbo hovrätts instruktion den 19 juni 1641 för lagläsaren på Åland Johan Olofsson.

Tryckt efter originalet, som finnes bland Johan Olofsson Stiernhööks efterlämnade papper i Västmanlands-Dala nations bibliotek, Upsala. Tidigare publicerade lagläsare-instruktioner av denna typ äro grundade blott på samtida avskrifter. Jfr O. Hj. GRANFELT i Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland 1929, s. 96—102, som där avtryckt dels den allmänna lagläsare-instruktionen, daterad Åbo den 24 november 1634, och dels en specialinstruktion för lagläsaren i Övre Satakunda och Wemo härad [Anders Israelsson Swart], daterad Åbo den 16 oktober 1635. Swart blev sedermera advokatfiskal i Åbo hovrätt och har såsom sådan å hovrättens vägnar undertecknat föreliggande instruktion för sin kollega hovrättsassessorn och juris professorn Johan Olofsson Dalekarlus, sedermera ledamot av 1642 års lagkommission och sju år senare adlad med namnet Stiernhöök. — Lagläsarens marginalanteckningar äro här nedan utelämnade såsom saknande intresse i detta sammanhang.

Instruction för lagleseren på Åland Johan Ollofzsson uthi sine ransakningar och domar på heredztingh granneligen at achta och den konungszlige håffretten sedan skriffteligen at tillsenda.

1.

Först uthi alla högmålls sacker skall han förmäla parternes taall och geenswar och synnerligen medh uthtryckta ord införa, om den skylldige sin brot tillstår eller icke och med huadh ordz form det skeer och alle dee witnen, på huilke sigh någon högmålls sack grundar, skole endtligen eedeligen förhöres och uthan eedh ingen tilstädies.

2.

Effter det at och swåra ondt och misligit ähr mestedeels uthi alla barnamordh at döma, derföre skall lagläsaren granneligen

effterfråga, om mörderskan hafuer tilförende bekiendt, at hon med barn warit haffuer och för huem. Men offentligen på alla tingh skall laglesaren publicera, at ingen sådan endschyllan skall för sådane mörderschor gielle, det dee seija barnet wara dödt födt, medh mindre dee kunna bewijsa med dem, som då tillstedes woro, när hon barnet födde.

3.

Uthi tiufue saker skall han[1] well effterfråga och förfara, om samma tiufuar hafua tilförende warit berychtade eller och warit tingförda, lagwundne och för tiufnader dömbde eller icke, och ehuru åffta sådant schiedt ähr, såssom och at heele tiufnader blifuer wedh tinget werderat i penningar.

4.

Sammaledes uthi hoorsaker, der någon hoorkarll eller kåna för retta stelles, skall granneligen ransakes och uthi domen författas, om samma horkarll eller kåna tillförende hafua warit för hoordoms saker antingen berychtade eller tingzförde, tillwundne och dömbde eller icke, och huru åffta sådant schiedt ähr.

5.

Såssom och uthi dråpmålls saker, at dee måge granneligen förfara, om dråparen åå samma dygne effter dråpet ähr gripen eller eij, eller huru många dagar eller wekur däreffter, så skall och uthi dråpmålls saker grant förmeles anten dråparen är fengzlader eller godwilligen för rätta kommen eller gifuen på leigd eller på huadh tijdh eller huru många wekur effter som dråpet giordes.

[6.]

Hender och åffta, att lagläsaren uthi dråpmålssaker förnimmer, hurusom måållsäganden beder för dråparen. Derföre skall laglesaren icke allenast sådant författa i domen, uthan på det att deste richtigare måtte tilgå |: så frambt detta mållsägandens rätte alfuar är at bidia för dråparen :| skall han för tinget samme bön tillstå och eet bewijss af rettenom begära under heredz signete, at han för dråparen beder. Och samme bewijss skall sielfua dråparen eller hans fullmechtige för den konungsl[ige] rät præsentera, så will den konungslige rät sigh deropå förklara.

[7.]

Dee hoorkånor, som icke uthläggia böterne, skole stupas med rijss wedh kååken och sedan förwijses staden eller heredet.

[8.]

Ytterst skall laglesaren informera allmogen, at ner dee icke med deres domar uthi civil sacker äre contenterade, då skall han underwijse dem, at det står dem öpet at appellera under högre rät och huru snart det schee bör.[2]

Actum Åbo den 19 Junij anno 1641.

A. Jsraelsson Swartt
advocat fiscalis, m[anu] p[ro]pria.

Anmärkningar.

[1] Orden *skall* och *han* äro omkastade i utskriften. Felet är här rättat. — [2] Enligt Tingm. B kap. 38, vilket lagrum i detta hänseende ännu alltjämt tillämpades, skulle det ske på samma ting eller senast inom åtta dagar därefter.

VII.

Prästerskapets betänkande över fyra frågor rörande vissa äktenskapshinder m. m., avgivet under riksdagen i Stockholm den 16 februari 1642.[a)]

Tryckt efter en avskrift i UUB, sign. Palmsk. 124, fol. 735—41, nedan benämnd A, jämförd med tre andra avskrifter därsammastädes, dels sign. B 101 c², nedan kallad B, dels sign. Palmsk. 103, fol. 481—84, nedan kallad C, dels sign. N 1910, nedan kallad D.

Aff thet wyrdige consistorio ecclesiastico begäres, att öfwer efterfölliandhe puncter motte oss meddelas thes christeliga betenkiandhe efter Gudz ordh, nembligen:

1. Hwilka leeder i skyldskap och swågerskap äre efter dhen h[eliga] Skrifftz rätta mening efterlåtne att inträda medh hwarandra i echtenskap, och hwilcka skyldskapz och swågerskapz leeder i synnerheet äro [rätteligen][1] förstående under them, som then h[eliga] Skrifft uthtryckeligen echtenskapet förbiuder medh detta ordet: nästa blodzfränka.

2. Öfwer hwilcka skyldskapz och swågerskapz leeder een christelig öfwerheet må för skäliga orsaaker skull dispensera, och öfwer hwilka skyldskapz och swågerskapz leeder consistorium ecclesiasticum må af skäälige orsaker dispensera.

3. Hwilcka skyldskapz och swågerskapz leeder genom öfwerträdelse i lägersmåhl hafwa serdeles för skyllskapens[2] [eller swågerskapens befleckiande][1] skull förwerkat lijfwet, och hwilcka bör straffas arbitraliter.

4. Om och Skrifftenes meening i echtenskapz förbudh och tillåtandhe äre lijka förståendes om the personer, som äro in pari gradu medh them, som Skrifften i åthskillige fall uthtryckeligen uthsätter, och om så alldeles uthan åthskilnadh och [anseende][3] till man eller qwinna skall wara förståendes[4].

---

a) Jfr Svenska riksrådets protokoll 1642, s. 164 ff.

Uppå the 4 frågor prästerskapet anlangandhe[6] är denne samptelige prästerskapetz korta resolution, författat i Stockholm 16 Februarij [anno][5] 1642.

1. Förste frågan hafwer twå puncter. Först: Hwilcka leeder i skyldskap och swågerskap effter then h[eliga] Skrifftz rätta meening efterlåtes att inträda medh hwar andra i echtenskap? Then andra: Hwadh för leeder under thet ordet nästa blodzfränka warda begrijpne.

Respondetur ad primum, [att][7] aff then h[eliga] Skrifftz uthtryckelige meening äre thesse leeder förbudne: Först then förste grad uthi then upstijgande och nederstijgandhe rätta linea, et deinceps in infinitum uthi samma rätta linea, efter sådane persohner warda uthtryckte under faders och modhers, sons och dotters, sonasons och dotterdotters nampn. Thernäst then andra olijka grad uthi upstijgandhe och nederstijgandhe sidelinea. Ytterst den första lijka grad uthi sijdlinien, hwar uppå förbudh och exempel framdrages [i] Lev. 18 et 20 [capitibus][1], hwarest thesse grader uthtryckeligen nembnas[2] och förbiudas efter then h[eliga] Skrifftz uthtryckeliga och rätta meeningh.

Ad secundum [punctum][7] uthi första quæstione respondetur, [att][7] under thet nampnet nästa blodzfräncka proxima sangvinis eller caro carnis meæ är förståendes uthan någons twifwel eller geenseijelsse[8] uthi upstijgandhe och nederstijgandhe rätta linea, fadher och dåtter[9], moder och son in infinitum. Uthi upstijgande och nederstijgande sidolinea then olijka andra[10] grad, fadersyster och broderson, morsyster och systerson. Lev. 20: 19. Item farbrodhers och broders dotter, moderbrodher och systerdotter. Sidst uthi sidlineæ förste grad förståås broder och syster under thet nampnet nästa blodzfränka, som thet warder uthtydt [i] Lev. 18, v. 12 et 13. Äre och månge i then meeningen, att under thet nampnet nästa blodzfränka skola förståås syskonabarn, hwilka the förmeena att[8] probera af förbemelte then h[eliga] Skrifftz rum per bonam consequentiam. Om hwilcket huru thet wara kan, göra sådana echtenskap samweten twiflandhe och bekymbradhe, [som] gåå roothen alt för när, draga öfwer sig Guds förbannelse medh incurabilibus morbis, sterilitate, barns olyckor, lekambliga och andeliga, förarga Gudz försambling och violera christeligh[8] öfwerheetz gudeliga skickelse. Altså kan man uthom desse nembde

leeder efter then h[eliga] Skrifftz rätta och uthtryckeliga meening med ett godt samweet, när öfwerheetens förloff[11] ther till kommer, inträda uthi echtenskap.

2. Till then andra frågan swaras, att een christelig öfwerheet må för högnödige orsaaker skull dispensera uthi the leeder, hwilcka hon medh prästerskapetz inrådandhe hafwer förbudet, doch så, att förargelsen förtages och andra kunna förmedelst straffet blifwa afskräkte. Consistorium ecclesiasticum plägar dispensera in tertio gradu collaterali [lineæ æqualis][7], ubi res non est amplius integra.

3. Till then tredie frågan swaras, [att][12] alla the, som förbryta thee af Gudi uthtryckeligen förbudne grader, straffer Gudh till lijfwet. Lev. 18, [v.][7] 29: The som göra thenne styggelsen, theras siälar skole uthrootade warda utur theras folck.

4. Ad quartam quæstionem respondetur affirmative, att förbudh seer uppå graderna, quia in paribus par ratio, och att Skrifften icke hafwer anseende i thetta fallet eller någon åthskildnadh gör emellan man och qwinno. Ty skulle enom [man][13] af Gudi wara efterlåtet att taga sin broders dotter eller sin systers dotter, så wille Gudh[8] hafwa slechtegraderne beblandade och uthstruken dhen naturlige lagen om lydno och ehrewördning, som barnen äro föräldrarna[14] plichtige, quod absurdum. Consequentia patet, ty een sådan man, som gåfwo sinom brodher sina dotter, wore bådhe brodher och sin brodhers swärfadher, honom till lydno underkastat och icke underkastat. Till lydno, så frampt han är een swärfadher, [men][12] icke till lydno, så frampt han är [en][15] brodher. Och then, som toghe sin brodhers dotter, wore[14] bådhe brodher och mågh. Qwinnan wore[14] sin faders dotter och sin faderbrodhers hustru, och så blefue[14] hon sin faders syster, efter hon är itt kött med sinom man. Absurdissimum! Sed Dominus[9] non est author confusionis. Ergo, så ähre[9] thesse leeder in pari gradu förbudne.

Varianter.

[1] Insatt efter C. — [2] Ändrat efter C. — [3] Insatt efter D. — [4] Ändrat efter CD. — [5] Insatt efter CD. — [6] C *belangande*. — [7] Insatt efter BC. — [8] Ändrat efter BC. — [9] Ändrat efter BCD. — [10] Orden *olijka* och *andra* äro omkastade i AD. Här ändrat efter BC. — [11] BC *orlof*. — [12] Insatt efter B. — [13] Insatt efter BCD. — [14] Ändrat efter B. — [15] Insatt efter C. B har *hans*.

VIII.

Betänkande av presidenterna i Svea och Göta hovrätter jämte några assessorer från Svea, Göta och Åbo hovrätter över tvenne rättsfrågor, avgivet under riksdagen i Stockholm mars 1642.[a]

Tryckt efter en avskrift i UUB, sign. N 320, fol. 70, av samma hand, som kopierat den ovan under I anförda urkunden.[b]

I. Qu[a]estio [1].[c] Om skylskaps och swågerskapz ledher ähro lijka st[r]engdt i Gudz ordh förbudhne at inträda medh hwar andra i ächthenskap, och hwilka ledher the i synderheet ähro?

Ad 1. The[?] skylskap[s]- och swågerskapzledher, som ecthen-
[1.] skap tilsamman[s] uthtryckeligen förbiudhes i Gudz ordh, the måste och billigt holla sigh ifrån hwar andra wedh lijffstraff tilgiörendhes.

---

a) Tidpunkten framgår av en notis i Baaz' brev till pfalzgreven 1642 1/3 (tryckt i Historiska samlingar, Bd 1). Jfr f. ö. Svenska riksrådets protokoll 1642, s. 152. — Presidenten Jöns Knutsson Kurck i Åbo hovrätt var enligt vad som framgår av såväl rådsprotokollet som riksdagshandlingarna ej i Stockholm under ständermötet 1642, utan vistades hela denna tid i Finland. Av Åbo hovrätts ledamöter i öfrigt bevistade tre riksdagen, nämligen vice presidenten Erik Eriksson Geete samt assessorerna Christer Nilsson (Gyllenhierta) Rosencrantz och Johan Hansson Munck. Från Göta hovrätt kommo, förutom presidenten Johan Skytte, vice presidenten Carl Christersson Månesköld samt assesorerna Arvid Jönsson Lilliesparre, Chrisman Lillie och Jöns Bonde. Av Svea hovrätts ledamöter närvoro vid riksdagen riksdrotsen och presidenten Per Brahe, riks- och hovrättsråden Thure Nilsson Bielke och Lars Eriksson Sparre, vice presidenten Jakob Skytte samt assessorerna av andra klassen Svante Christersson Horn och Björn Christersson Månesköld.

b) Avskrivaren har försett betänkandet med en rubrik av följande lydelse: »Præsidenternas i Swea och Giötha rijkes hoffretter sampt bemelte hoffretters sosom [ock] Finlands hofrätz närwarandhe assessores betänckiandhe öfwer effterfölliandhe twenne tienstige [ɔ: twistige] frågor».

c) Avskriften har här bokstäverna *N. H.*, vilka i detta sammanhang ej giva någon förnuftig mening, varför de torde ha tillkommit på grund av felläsning från avskrivarens sida. Möjligen har det i originalet stått: NB.

2. The personer, som äro i lijka skylskapz ledher medh them, som undher echtenskapz förbodh uthtryckeligen i Gudz ordh nempnas, måste och wedh lijka straff tilgörandhe holla sigh ifrå hwar andra, oansedt at thee i Gudz ordh icke så uthtryckeligen finnes uthsatte.
3. The personer, som ähro hwar andra bebundne in primo genere affinitatis, kunne icke [h]eller inträda medh hwar andra i ecthenskap eller lägersmåhl uthan wedh lijffstraff.
4. The personer, som ähro hwar andra skylle till andra och trijdie sosom och till trijdie; item the, som äro bebundne in secundo genere affinitatis, the kunde wäll inträda medh hwar andra i echtenskap, dock icke utan bispernes och capitlens dispensation.
5. The personer, som äro sammanfögadhe in tertio genere affinitatis måge utan nogons dispensation giffwa [a] [sigh] medh hwar andra, så wäl som och the, som äro skylle medh hwar andra i fierde ledh.

II. Qv[a]estio 2. Om thet och ähr effter Gudz ordh lofligit, at twenne syskonebarn träda i ächtenskap medh hwar andra eller eij?

Ad 2. The personer, som äro skylle [h]war andra i andra ledh, äro icke i Gudz ordh förbudne giffwa [a] sigh medh hwar andra, dock skole inga sådane personer uthi echtenskap tillåtas utan höge öfwerhetennes serdeles dispensation.

---

a) D. v. s. gifta.

I AVSKRIFT BEVARADE DELAR AV 1642 ÅRS LAGKOMMISSIONS NUMERA FÖRKOMNA ARKIV.

I.

Promemoria över de punkter, som skulle behandlas av 1642 års lagkommission, efter allt att döma upprättad av sekreteraren Benedictus Baaz.

Tryckt efter en avskrift från mitten av 1600-talet i UUB, sign. N 320, fol. 41—43, av samma hand som kopierat de ovan under I och VIII anförda urkunderna.

Copia aff några punctar, som ähro framstelte och considererade aff hoffredternes commissarier och andre aff städerne och lagsagerne uthskickadhe i Stocholm den 2 Febr. åhr 1643.

Pro memoria.

1. Effter lagen icke ähr fulkomligh, utan finnes framfarne konungars resolutioner öfwer de måll, som i lagen icke ähro uth-[t]rycte, och desse resolutioner ähro differentie statuera[n]des öfwer et facto, stundom peningeböter, stundom lijffz[s]traff och stundom relegation, hwadh här utinnan är till att föllia. [a]

2. Uthi hwilka gradibus consa[n]gvinitatis och affinitatis faller betenckeligit at tillåta ächtenskaph och [h]wilke legers macht [ɔ: mål] skola straffas till lijfweet och hwilke till penningar, kyrkio- eller annat straff [i] bemälte gradibus. [b]

3. Om penningebötter, som effter konungzlige resolutioner nu exigeras öffwer de brott, som lagen elliest [såsom] capitalia [c] eerkänner, skola proportioneras effter personerne och medlenn. [d]

---

a) Jfr ovan (s. 16 noten) p. 3.

b) Jfr ovan (s. 16 noten) p. 4 och (s. 18 noten) p. 3. I originalbetänkandet behandlat under XII.

c) I avskriften står felaktigt *capitat.*

d) Jfr ovan (s. 17 noten) p. 18 och (s. 19 noten) p. 8. I originalbetänkandet behandlat under IX.

4. Om böterna nu skola upfordras effter denn valor och mynthet, som det uthi Byrge gärls tidh, tå lagen stichtades och sammandrogz, wärt war. [a]

5. Om eedhgånger. [b]

6. Om denn [ɔ: de] leges, som nu mehra ähro in desvetudinem gånger [ɔ: gångne] eller igenom konungars resolutioner förandradhe, böre uthi dhe nidrige rätter hollas för nogon regel at dömmas effter. [c]

7. Huru wijdha och i [h]wilka måhl, som hoffretten öfwer dhe nidrige rätter hafwa at biuda, och i hwilka måhl, som desse uthan wijdare förfrågan måge medh ex[e]cution fortfara, och huru lagmannen böhre hafwa inspection på heredzhöffdingen och hwadh måhl han bör uptaga. [d]

8. Huru långh urminnis heffdd skall waras och böer gillas. [e]

9. Om syner, huru där medh holles skall. [f]

Desse puncter woro oss först aff regerningen öfwergiffnees.

Desse saker äro mäst andragne aff hoffretten i Stocholm:

1. Om gieldhsaker, på huru många åhr dhe kunna præscriberas.

2. Om gäldnärar, som swikligen, under hwadh sken det hälst kan skee, komma undher sigh penningar annars, dem förskingra och försnika, föregiffwandhes |: eenär man dem der om tiltalar :| wara handfångit godz, om det icke må achtas för tiuffnadt.

3. Om testamentzsaker å landet, huruwijda man må föllia Stadzlagen, och om det testamente, som hustru och bondhe sin emellom giöra i theras lijffztijdh, skall gälla. [g]

---

a) Jfr ovan (s. 17 noten) p. 7 och (s. 19 noten), p. 9. I originalbetänkandet behandlat under VIII.

b) Jfr ovan (s. 17 noten) p. 15 och (s. 19 noten) p. 7. I originalbetänkandet behandlat under VII.

c) Jfr ovan (s. 17 noten) p. 14 och (s. 18 noten) p. 2. I originalbetänkandet behandlat under II.

d) Jfr ovan (s. 17 noten) p. 12 och (s. 18 noten) p. 1. I originalbetänkandet behandlat under I.

e) Jfr ovan (s. 17 noten) p. 10 och (s. 19 noten) p. 5. I originalbetänkandet behandlat under XXIII.

f) Jfr ovan (s. 17 noten) p. 11 och (s. 19 noten) p. 11. I originalbetänkandet behandlat under XXII.

g) I originalbetänkandet behandlat under XXI.

4. Om misdodarees straffz ex[e]cution, huru denn skall bekosta[s]. [a)]

5. Om ex[e]cutionernes in civilibus difficulteter. [b)]

6. Om den, som frivole söker appellation eller revision, at honom et ansenligh poten [ɔ: poen] sosom simcrem [ɔ: sine causa?] tidigante [ɔ: litiganti] imponeras måtte. [c)]

7. At parterna, som sökia beneficium revisionis, icke må bliffwa förloffwat at inläggia några nya acta uthan dhe, som tilförendhe in ipsa actione ähre passerade.

8. The som appellera ifrån häradztinget till nästa tingh, om [ɔ: at] det icke böer gå in rem judicatam. [d)]

9. Om målzmansdömmet å landhet. [e)]

10. Om dem som giffta sigh i hwars anners boo, föran barnagodz ähr undanskiptat, hwadh wijthe der uppå skall stadgas.

11. Om heradz saköhren i dropmåhl, om dhe icke kunna taxeras lijka medh konungzsaken, effter dhe i lagen finnas aff lijka wilkor. [f)]

Detta effterfölliandhe tyckes mag. Johan[nes] Olai haffwa tillycht:

12. Om edzörisbroth och huru härutinnan häreffter hollas skall. [g)]

13. Om hoor och thes straff. [h)]

14. Om mökrenckningh och thes straff. [i)]

---

a) I originalbetänkandet behandlat under XVIII: 2.

b) I originalbetänkandet behandlat under VI.

c) I originalbetänkandet behandlat under I: 5. Denna punkt har förmodligen framlagts av vice presidenten i Göta hovrätt, som några år tidigare förfrågat sig i ämnet hos regeringen utan att dock ha erhållit något svar. Ursprungligen hade spörsmålet uppkastats av underlagmannen i Östergötland Per Larsson i skrivelse till samma hovrätt. Då även denne person var medlem av lagkommissionen, kan initiativet också ha utgått från honom. Jfr »Extract aff några hoffrättens i Jöneköpingh ankomne breff, huilket fordrar den kongl. regeringens egen förklaring» (Orig. från 1641 i RA, avskrift i UUB, sign. B 101 ö).

d) I originalbetänkandet behandlat under I: 6.

e) I originalbetänkandet behandlat under XX.

f) I originalbetänkandet behandlat under XVI.

g I originalbetänkandet behandlat under XIV.

h) I originalbetänkandet behandlat under XI. — Jfr samme persons specialbetänkande om hor (tryckt nedan, s. 155).

i) I originalbetänkandet behandlat under X. — I detta ämne hade Göta

15. Om lönskeläger medh horor.

16. Huru hollas skall medh målzmansdömmet och barnagodz på landhet, att där medh nogon richtigheet kan wara för barnen. [a]

Några judicialia, som kunda tagas i betenckiandhe:

1. Om the konung[zlig]e hoffretters jurisdiction, at the separeras ifrån the andra colleg[i]ernes, och at inga saker annorstädes uptages eller affdömmes, som hoffretterne förmedelst Rättegångzordinantien och Processen eenkannerligen och serskildt widherkommer. [b]

2. Om alla executioner uthi rijkeet, som böör skee så wäll effter dhe nedrige som öfrige rätters affsagdhe dommar, at ther medh ingen försummelsse skeer, och at ingen executor må sigh effter denne dhagh fördrista och undherstå att scrupulera eller uthi nogon måtta wrängia dommen, uthan dhem straxt i wärkeet stella. [c]

3. Om et beqwämligit sätt och medio, hwar igenom man kundhe lagha, at H. K. M:t och å dess wägnar den höglofflige och konungzlige regeringen, som medh andre otalige rijkzens saker och tarff när dagelige[n] belastas, icke måtte medh all för månge referendesaakeer ifrån hoffretterna molesteras. Ther med skulle många misdodar[e]s longliga fengelsse, som icke ähr longt ifrå lijka skattandhes medh sielffwa döden, förtaget warda. [d]

4. Om häradzhöffdingarne eller laglässare måge å tingen dömma hoor och lijf[s]saker effter s[alig] Kongl. Maij:tz glorwördigast i åminnelsse giffne resolution, [e] hälst emädan thet synes willia befremmia häradzretternes anse[e]ndhe och myndigheet, hwilkeet uppå widrighit fall, som och nu skeer, timmeligen minskas. [f]

5. Om the[n] praescriptione triennali, som det 18 cap. i Jordebalken LL. omrörer, huru wijda den uti dömmandhe bör iachttagas

---

hovrätt förfrågat sig hos regeringen i skrivelse den 26 oktober 1640 utan att ha erhållit något svar.

a) I originalbetänkandet behandlat under XX.

b) I originalbetänkandet behandlat under III.

c) I originalbetänkandet behandlat under VI.

d) I konceptbetänkandet behandlat under III: 2. Se nedan, s. 113.

e) Kungl. res. 1615 $^{23}/_{6}$ p. 5 (tryckt hos SCHMEDEMAN).

f) I originalbetänkandet behandlat under II. Jfr ovan s. 96, under p. 6.

och observeras, och om sola immemorialis praescriptio skall gälla, som nu granneligen skeer.

6. Om målzägiandherätten, huru stoor dhen böör wara, och at deen sättes intra cretos terminos. [a)]

7. Om kåckstryckiandhe, hwilka maleficis den poena irrogeras skall, och om the hoorkånor måge thermedh förskonas, hoos hwilken bättringh ähr at förmohdha.

8. Om böternes qvantiteet, som medh penninger fulgöras skole, och om man i så måtto bör gå effter valeur på mynthet, som fordom war, eller som det nu ähr. [b)]

9. Huru procederas skall medh barnemo[r]derskor, som på inthet sätt kundhe bringas till bekännelsse, fast the än föras på rätteplatzen, som åthskillige resoor proberat wordhett, [c)] uthan för[e]giffwa framgent foster wara dödefödt. Item hwadh för straff them pålegges skall, som läggia barn i löns, uthaff hwadh prætext thet tå hälst skeer. [d)]

10. Om leijdebreffz misbruk at ther effter möijligit förekommas. [e)]

11. Om dhe fougdar och befalningzmän, som äro snara benägne at sleppa fougdar [ɔ: fongar] uthur cronones fengelsse, om icke nogot wist straff uppå dem determineras skall, och thet så exaspereras, at andre måge dhär [hafwa] warnagel uthaff och icke så offta ther medh beslås, som wedh thenna tijden skeer. [f)]

12. Om affsagde dommar, när in processu icke ähr fehlat och emot sielffwa juris precia[!] handlas, och ther [ɔ: the] således ähro gå[n]gna in rem judicatam, at the thå måge blifwa bestondandhe och haffwa laga krafft. Item om plicht tera, som antingen sielff eller undher andras patrocinio omkullslå, hwadh som lagligen dömpt ähr. [g)]

Månge flera nödiga ährandher ähro skriffteligen författadhe wordne och uthi Nyekepingh åhr 1640 aff dhe konungzliga hoff-

---

a) I originalbetänkandet behandlat under XVII.

b) I originalbetänkandet behandlat under VIII. Jfr ovan s. 96, under p. 4.

c) Jfr Svea hovrätts protokoll inför Kungl. Maj:t (RA) 1641 18/6, p. 3.

d) I originalbetänkandet behandlat under XV.

e) I originalbetänkandet behandlat under V.

f) I originalbetänkandet behandlat under XVIII.

g) I originalbetänkandet behandlat under IV.

retter i Sweri[g]e, Giötharijkeet och Finlandh deputerade; och sosom uppå dem stor macht ligger, altså woro önskeligit, at the medh snareste måtto stellas i wärket.

Desse puncther ähro eller skola wara aff her Johan Skytte inleffrerade; kommo nu först in och ähro mehre[n]dels ett medh dhe andra. [a)]

---

a) Härefter följer i avskriften omedelbart Åbo hovrätts åtta frågepunkter den 10 maj 1633 med regeringens svar, vilken handling är tryckt ovan, s. 41—49.

II.

Carolus Lundius d. ä:s utredning av begreppet sedvana, utarbetad inom lagkommissionen, men ej utnyttjad av denna vid avfattandet av dess principbetänkande.[a)]

Tryckt efter en samtida avskrift i UUB, sign. B 101 c, nedan kallad A, jämförd med en annan därsammastädes, sign. Palmsk. 133, fol. 547—74, nedan benämnd B.

Om sedwana, ett project.

Alldenstund månge sedwänior så wäll uthi Swea- som Giötharijket gå i swang, så och näppligen [een][1] landzort eller stad finnes[2], som icke hafwer sin sedwänia, oansedt lagen så wäll å landet som i städerna altid hafwer |: Gudi wari lof :| af månge framfarne konungar warit handhafd in till denna tijd, fast än krigzwäsendet i desse bullersamme tijder Hennes K. M:t och den höglofliga regeringen öfwerlastar, besynnerligen

1. Landzlagen, som man kallar konung[2] Christoffers lag, hwilken blef af stormächtig högboren furste herr Carl den 9, Sweriges, Götes etc. konung, högprijslig i åminnelse anno 1608 publicerat.

2. Stadzlagen, som af stoormächtigste[2] och högborne furste herr Gustaff den Store, Sweriges och Götes konung etc., höglofflig i åminnelse blef 1617 uthgången och confirmerat, effter som begges höglofliga i åminnelse framfarne konungars confirmationer och stadfästelser thet wijdare och liusligen i bokstafwen skillia och förmäle.

---

a) Det är att märka, att regeringen begärt lagkommissionens utlåtande över »huru wida eller i hwadh måhl consuetudo skall gälla, där ingen beskrefwen lagh är». Jfr ovan (s. 19 noten) p. 10. Anledningen härtill synes ha varit den, att delade meningar om sedvanans innebörd och tillämplighet yppat sig i rådet under en diskussion därstädes den 28 mars 1642. Se härom Svenska riksrådets protokoll Bd IX, s. 215—18. Dock återfinnes icke denna punkt i den ovan under I tryckta promemorian, vilket torde bero på förbiseende.

Faller icke des mindre den fråga och insaga in, huruwijda sedwanan kan emoth klar och autenticerat lag uthi ständernes samptlige[3] närwaru och samtycke wedertagen giälla? Denne fråga förläggia i gemehn sielfwe confirmationerne, theruthi af kongl. macht och myndigheet af desse högbemälte framfarne konungar biudes och befalles.

1. The å landet effter landzlagen och the i städerne effter stadzlagen skole uthi alla sine domar sigh rätta och regulera, ingen undantagandes, effter som han bygger och boor.

2. Den sedwana, som är Gudz [sampt] naturlig och wedertagen lagh emotsträfwig, hålles före at wara aldeles odugse och förkastelig.

3. Bör allenast sedwaner giälla i ty måhl, ther lagen felar, [a] wetandes them rättfärdigom är ingen lagh satt, utan orätfärdigom och olydigom etc.

4. Giörs icke heller behof, thet een konung eller drottning skall wetta alles sedwaner och privilegier, uthan then, som them åthniuta will, skall them uthi kongl. wahl och byten, förr än lagh eller annat slijkt confirmeres emoth theras sedwänia eller privilegier, i underdånigheet angifwa och sedan anhålla om confirmation; elliest falla the per diploma regium och generalbeslut sin koos och blifwa af inthet wärde, som af rijkzens beslut och afhandlingar är klart.

Men på thet at loflige sedwaner[4] icke skole i någon måtto præjudiceras och platt[2] förandras utan skähl, will fördenskull wara af nöden i synnerheet at weta hwad sedwänia är, hwilken är twefaldig: 1. God och loflig med sina reqvisitis[5] och egenskaper. 2. Ond och oloflig med sine fyra kännteckn och märcken[6].

Är wetandes till det första, hwad god sedwana[7] är: God sedwana[7] eller skälig är genom förnufftet af menniskiors seder uprunnen een obeskrefwen rättelse, ther man lijka som then[2] woro stadgad[2] för een lagh, hwilcken[2], stämmandes öfwerens med Gudz ord sampt wedertagen wärldzlig lag och stadgar, för sitt lofliga och långlige bruk warder hållen för lagh. Doch till wijdare underrättelse synes een rätt sedwana[7] effterskrefne reqvisiter och egenskaper tarfwa[9] och behöfwa, nembligen:

---

a) Jfr Olavi Petri domareregler, p. 20: »Där man icke haver beskriven lag uppå, där skall man bruka landsens skäliga sedvänja för lag och döma därefter».

1. Att hon är[10] skälig och förnufftig för gemene mans bästa skull een brukelig och ährlig sedwana, som hålles för lag, doch icke lagen emotsträfwig, effter som den bör helig wara och obrotzlig. Thet samma råder och, när någon sedwana, hwilken then helige[2] Skrifft eller werldzlig lag finnes wara emotsträfwig, at then då eij bör achtas. Och kan man thet samma om sedwaner[4] förstå som om ond lag, hwilken afläggias kan. Ty lijka som een bättre sedwänia ödelägger den wärre[11] lagen, altså giör och god lag till inthet een onyttig och odrägelig sedwano[12]. Icke heller kan lagen een loflig sedwänio sigh oemotsträfwig[13] förläggia och cassera, oansedt han den eij befaller at wedertagas. Och ehuruwäll een skälig sedwana emoth lag öfwes och indrages, är hon lijkwäll för sina orsaker skull drägelig. Stadfäster fördenskull sedwanan thet, som menniskiors seder genom redelig bruk opå de orter, som then för allmänne nyttan skull är antagen och häfdat, om then är urminnes, som af thet 5te reqvisito är till at see. Een part öfwerwäga och döma sedwaner[4] för sina ändlige orsaker skull. Ty när man tillseer Gudz lag och rättesnöre, så är des lycksaligheet ett ewigt lijf. I lijka måtto är lagsens ändelige orsak gemene mans bästa. Der till kan man sedvanan lämpa, och när then för sina skälige orsaker skull, som förbemält är, befinnes wara drägelig, kan man then admittera och tillåta, elliest then nullera[14] och till inthet göra. Och aldenstund man härom icke något wist sätt kan föreskrifwa, anställes thet till arbitrium judicis eller domarens[2] godtyckio, hwilken, ther han försichtig är, wäll besinna kan, antingen een sådana sedwano[12] är wäll funderat och skälig eller obillig och odugse. Och fördenskull [är] samma corruptela eller godh lagh[s] och seders förkränkelser förkastelig och ogängse, som thet tyska ordspråket lyder: Tausend Jahr unrecht ist kein Augenblick recht, 1000 åhr orätt är inthet ögnableck rätt. Häraf är thet klart, at then sedwane[12], som är lagen conform och lijkmätig, kunna af ett landskap eller stad, som then machten hafwa, antagas och indragas; doch at det eij skeer emoth lagh utan höge öfwerhetens gunstige tillåtelse, som lagen i sit hiertas[2] skrijn altid förmenes hafwa förbehållen och den allena med ständernes[2] samtyckio och wetskap kan för gemena och allmänna bästa skull antingen stiffta eller förandra; som Cicero säger: Den förnämsta lagen bör wara gemene mans allmänna bästa.[a)]

a) Cicero, De legibus III, 3: »Salus populi suprema lex esto». Jfr Olavi Petri domareregler, p. 13.

2. Behöfwes och, at een rätt sedwane[12] skall hafwa een loflig begynnelse och af een rätt och sann folksens wetskap wara effter gemene mans samtyckio indragen, doch icke af någon errore eller willfarelse förorsakat; thet CYPRIANUS [a)] säger: Öfwergifwandes willfarelsen will man föllia[15] sanningen. Orsaken är then: Mångas willfarelse och öfwerträdelse förswarar inthet saken. At sedwanen är gemene mans eller mästepartens stilletijgande[2] och i miugg tysta samtyckio förutan laga geensagu, som af thet 3[die] reqvisito är till at see, af många rättegångsöfningar och folksens seder sammanhämtat, hwilket inthet kan skee, ther allmogen eij wore om sedwanen rätt informerat och underrättat, hwaraf sedan föllier theras allmänne samtyckio och sämia, hwilken sedan effter then allmänne wahnan hafwer bekommit sitt nampn och kallas een sedwana[12]. Och synes föga giälla, ehuru många rättegångsacter utaf wederbörande[2] berättades och uprepeterades, ther icke af them följde gemene mans samtyckio, hwilket sedwanen gillar, effter som i gamble lagen skillies: Thet är högst i lagen neij och ja, thet är bäst i lagen sååt och sämia. [b)]

3. Är af nöden, thet een laga sedwänio skall wara för rätta lagligen andragen och ther sedan icke allenast beprö̈fwadh[2] continue och å rad idkeliga brukad[2] och handhafd, utan och des bruk genom några åhrs förlopp och af öflig præscription approberat och gillad[2], hwilket kan af processen aftagas och förstås, om[16] sådan sedwana är rättmätig och fördenskull kan lijdas. Doch mena doctores somblige twå och somblige flere judicialacter och rättegångsafhandlingar wara af nöden, ther af aftagas kan effter sedwanen wara för rätta lagligen afdömdt. Doch är detta till[3] achtandes, om the äre så nampnkunnige och allmänne, at sedwanen sålunda är kommen uthi gemene mans wetskap, elliest göra inthet twå rättegångsafhandlingar tillfyllest, utan så många behöfwes som gemene mans allmänne stillatijgande samtyckio fordrar, ther af gjörligen kan rönas gemene man wara med een sådan sedwänio tillfredz. Serdeles komma alle doctores öfwerens och eenhälleligen besluta thet myckit giälla, at sedwanan är in judicio contradictorio |: eller

a) CYPRIANI Opera finnas tillgängliga i ett flertal upplagor under perioden 1512—93. I Epistola LXIII, 14 heter det exempelvis: »Neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem».

b) Jfr 1607 års upplaga av Östgötalagen, BB in fine: »Thät iär höghst i laghum, ne ok ja. Thät iär bäst i laghum, sät ok sämia».

een sådan rätt, som domaren effterlåtes contrarie döma :| confirmerat, serdeles ther domaren offta emoth lag hafwer dömdt och altså på 10 åhrs tijd allenast följt[2] sedwanen, doch så, at ther emot är uthi wordet lagligen exciperat, eller som till ett exempel at een sedwana blifwer effter alla fatalia juris och lagsens krafft ratificerat uthi een hoffrätt, ther lijkwäll contrarie domar effter lag fälles, hwilket och Rättegångsprocessen uthi domare-eeden tillåter. Hwad som af extra judicialacter eller olaga processer är till att aftaga och domare ther effter och gilla, skillier thet alt wäll och klarligen wår lagh, ther expresse i bokstafwen befalles alla domar å dagh och stad lag[lig]en handteras och slijtas skole, thet med många hundrade [skaffte][1]-bref och domar är till at bewijsa, hwilke elliest äre af inthet wärde.

4. Skall och een sedwane icke wara skrefwen, efter hon är een obeskrefwen rättelse af gemene mans stillatijgande samtyckio, som förr är sagt, inrijtat. Doch kan hon effter afsked, lagligen för rätta tagit och affordrat, till minnes föras och i protocollen eller domboken[17] inteknas, på thet een sådan sedwana förutan wijdare bewijs och uppehåld må blifwa nampnkunnig aldeles på thet sätt, som consvetudines [celebres] finnes uthi Corpore Juris införde. Een part hålla och före, at thet wore rådeligit, thet man the sedwänior[18], som man såge nyttige wara, uphämtade och them öfwerheten refererade, och sålunda för deste bättre richtigheet, effterrättelse och minne skull effter af Kongl. M:t gifwen resolution och confirmation them skriffteligen i pennan författade. Ty een gammal sedwana[12], säger JULIANUS, [a] ogillas icke, utan rätteligen för lagh hålles, och thet warde lagligit, som genom sedwanan är bewilliat och stadgat. Therupå beropa sig och the äldsta i Issrael, när the sade till Samuel: Sätt een konung öfwer oss, then oss döma må, som alle hedningar hafwa. [b]

5. Måste och een rätt och laga sedwänia[19] wara häfdat och brukat, hwaraf häfden hafwer sitt nampn bekommit, at ett ting eller egendomb är med eller igenom bruket intaget och, som lagh säger, häfdat, hwilket och i lagen, ther häfden kallas ett laga fång, thet ingen qwällia må. Och aldenstund doctores härutinnan icke komma öfwerens, utan een part förmena 10 åhr å rad ifrån första

a) Jfr JULIANUS i Digest. 1, 3, 32, 1: »Inveterata consuetudo pro lege non immerito custoditur, et hoc est jus quod dicitur moribus constitutum».

b) Jfr Första Samuelsbok, kap. 8, v. 5.

sedwanan lagligen begyntes, som uthi det 3[die][1] reqvisito är berördt, een part sättia 10 åhr för närwarande och 20 åhr för frånwarande wara nog, somblige sättia 30 och somblige 40 eller mehr. Och fast än the uthi talet på åhren skillias, lijkwäll stämma the alla therutinnan öfwerens, at till häfden behöfwes een lång och rum tid, serdeles när höga öfwerheeten theruti hafwer något gå till eller å sin Maij:tz wägna något sig förbehållet, så at then skall wara urminnes eller thet ingen af sanna[2] sagu weet annorledes berätta, hwilket och GROTIUS [a)] applauderar, then ther till häfden förmenar behöfwas 100 åhr. Orsaken är then, at menniskiors ålder går inthet theröfwer. Elliest om någor skall wittna antingen om häfd eller annat, skall den först wara 15 åhr, [b)] hwilken sedan kan nogast [c)] mehra[2] minnas tillbaka än 70 åhr, fast sällan 80 åhr. Doch är till at achta, thet ingen starck häfd kan giälla till att indraga någor sedwana, hwar icke höga öfwerheten må den cassera eller ödeläggia, ty henne giörs inthet behov till at weta alla sedwanor[2], utan är nog, när hon thet igenom generalbeslut giör, hwilket af rijksens afhandlingar är till at see, huru wår lag är i många fall öfwersedd[2] och förbättrad[2]. Hafwer och glorwyrdigst[20] i åminnelse Gustavus Magnus sig nådigast[21] resolverat anno 1629 in Martio at stadga låta, huru lång praescriptio temporis skall wara, [d)] men alt sådant effterkommandom qwarlefft.

6. Beroor och anstår sedwanan uthi [stadig][1] praxi eller öfligit bruk, ty lijka som then, som något hafwer fånget[22], äger bewijsa sin titul och fång, altså hafwer thet sig [och][1] med sedwänian[2]. Then sig på henne will fota och grunda, han äger then bewijsa med alt tillbehör, som lag säger, och gälle[23] inthet, fast än han ther till then träffligaste j[uris] c[onsul]tum allegera will. Elliest är och blifwer then af föga wärde och skole framdragne och kallade witnen, som om indragne sedwänia skole witna, icke allenast bewijsa sådane sedwänia [hafwa][1] warit brukat, utan och igenom hwad fog och skähl den samma är först begynt och elliest alt sedan öfwat, nembligen at the hafwa sedt och hördt henne uthi sådane[3] och[3] slijke fall wara observerat och achtat, then samma

a) Jfr HUGO GROTIUS: De jure belli ac pacis (Amsterdam 1631), s. 127.

b) Jfr Regeringens resolution på Åbo hovrätts frågepunkter 1633, nr 3 (tryckt ovan, s. 46).

c) Nogast betyder knappast.

d) Resolutionen är tryckt ovan s. 53.

på then tijd idkeliga å radh framgeent länge offentligen uthi mångas närwaro för rätta handterat och häfdat, så at man ther giörligen kan afftaga all mäns gemene, synnerligen the förnämstes samtyckio här till wara kommit, som tillförende uthi the andre reqvisitis är förmält. Doch är thetta icke förståendes om [celebri] consvetudine eller then som är nampnkunnig, utan om the[n], som allenast jäfwas och twiflas om.

7. Effter een god och loflig sedwano[12] skall stämma öfwerens med Gudz ord och ther hädan tagas bör, therföre will man och af Skrifftenes rum så wäll af thet gambla som nya testamentet bewijsa, at Gudz folck hafwa warit them at hålla tillbundne; ja Christus sielf hafwer icke welat sig loflige sedwänio undandraga, utan heller them hålla, nembligen: När I kommen in uthi landet, thet Herren eder gifwandes warder, så håller thenna tiensten etc.[a] — Levit. 18, 26: Håller mina stadgar och rätter och giörer inthet af thenna styggelsen, antingen inländske eller uthländske ibland eder.[b] — Och när tin son i dag eller i morgon frågar tig och säger: Hwad är thet för witnesbörder, bod och rätter, som Herren wår Gud eder budit hafwer? Så skall tu säija tinom son: Wij worom[2] Pharaos trälar i Egypten, och Herren förde oss utur Egypten medh mächtig[2] hand etc.[c] — Och böd Herren oss at giöra effter all[2] thenna rätten, at wij skole fruchta Herren wår Gudh, at oss wäl[2] går i alla wåra lijfzdagar.[d] — Tå Christus war 12 åhr gammal och the upforne[2] woro till Jerusalem effter högtijdenes sedwänio etc.[e] — Och wari detta så någorlunda om god sedwänia[19] förmält.

Nu föllier till thet andra om een ond sedwana, hwilken af des emotsträfwigheet och emotsättiande till een god sedwana nogsampt[2] blifwer kunnig.

[1.][1] Såsom tillförende är förtaldt[2] ingen sedwana kunna under ett skeen indragas och wedertagas, som är emoth Gudz ord och wedertagen lag, serdeles ther hon icke utfinner och uthstår the

a) Jfr Andra Mosebok, kap. 12, v. 25.
b) Jfr Tredje Mosebok, kap. 18, v. 26.
c) Jfr Femte Mosebok, kap. 6, v. 20—21.
d) Jfr Femte Mosebok, kap. 6, v. 24.
e) Jfr Lukas' evangelium, kap. 2, v. 42.

prof, som förb[emäl]t är; myckit mindre kan thet een ögonskenlig, oloflig och oförnuftig sedwänia giöra, som ther af så kallas, at den förutan lof och minne af then som wederbör sig oförnuffteligen insmyger och i miugg inrijter. Will fördenskull wara af nöden at grant achta, förr än man sådan ond sedwana får sig inflijka[24] och inrijta, thet hon tidigt må afskaffas, på det hon icke igenom häfden bekommer alt för högt inträde, iklädandes sig wällfångne privilegiers rättigheet, ty alt thet, som skeer emoth Gudz ord och wedertagen lag, är och räknat[25] för des öfwerträdelse, för synd, hwilket eij bör eller kan lijdas utan heller ödeläggias. Doch skall här med warligen och försichteligen effter hwars och eens landzorts och sedwanas art och natur fogeligen lämpas, så frampt buller och uproor icke skall wara till at befruchtandes. C[H]RYSOSTOMUS [a] [säger]: Om I welen hållas före at wara wijsa och sådane, som bära åhoga om wår saligheet, så skolom wij afstå[2] och taga oss wäll till wahra för een ond sedwana och antaga then, som god är och rättmätig, och i så måtto gifwom wij wåre effterkommandom orsak och tillfälle at träda uthi wåra footspår. — Och SENECA: [b] Ibland andra orsaker till wårt förderf är den förnämbste, at wij ställom wårt lefwerne effter andras exempel och skickom oss icke effter förnufftet utan effter sedwanan. The, som thet giöra, williom wij icke effterföllia. Men om flere hafwa något för händer, tagom wij exempel ther effter, menandes thet wara aldra ypperst, och när någon willfarelse warder gemeen, hållom wij then wara rättast.

2. Thet [händer och, at sedwana] af ett slags nyfijket folck antingen å landet eller i städerna enständigt[2] åtrås och begäres, ther hon synes för deras privata nytta wara drägelig, men annorstädes emoth folk onyttig; länder fördenskull een sådan eendeels egen nytta heela menigheeten till skada och nachdeel. Bör fördenskull grant tillsees, om een sådan sedwana är af onda och wahnartige seder begynt. Ty lijka som af onda seder kommer godh lagh, altså kunna och sådana onyttige och ogrundade sedwanor[4]

---

a) JOHANNES CHRYSOSTOMUS' Opera finnas utgivna i ett flertal upplagor under perioden 1504—1636.

b) LUCIUS ANNÆUS SENECA's Opera finnas utgivna i ett flertal upplagor under perioden 1478—1592.

med god lag rättas, som ISIDORUS [a] råder och säger, at sedwanan[2] måste skufwa [b] och wijka för wijsheten, och ond sedwana måste afskaffas genom lag och försichtigheet; hwilket och COLUMELLA [c] befaller, ther han säger: Hoos förstom och wäldigom thet hafwer föga uppå at hafwa god lag, med mindre [gemene] man thet gillar. Uthaf Zelophehatz döttrars klagemåhl[2] stifftades lagen af Gudi sielf om arfskiffte och laga afwittring effter then döda. [d] Öfwer then, som bannades och hämptade wed på sabbatzdagen, giordes den lagen, thet[2] sådane skulle tagas af daga och stenas. [e]

3. Af desse[2] oskälige sätt effter een gammal sedwänio och kämpelagens missbruk till at ända trätor, som skeer igenom monomachia eller een emoth een till eenwijges kamps uthmanande, nembligen: Gifwer mader oqwädins ord manni; tu[2] är eij mans maki och eij mader[26] i brysti[2]. Ek[2] är mader[2] som tu. Their[2] skulu[2] mötas[2] å triggia[2] wäga motum etc.; [f] hwilket icke allenast hednom tijma[2], utan seder [mer] af hedenhöös här i Swerige, Danmarck och Tyskland hafwa warit brukat och handhafdt[2], när något krig grannar emellan är upwuxit och thet sålunda igenom twennes kämpande heller welat förutan många folckz spillan stilla, hwilket icke hafwer last med sig, när thet[2] icke oskäligen och privatim skeer utan för fäderneslandet[2] och gemene mans bästa skull af them som wederbör, såsom Davids kämpande emoth Goliat, eller een manhafftig gemehn karl med sin öfwerstes lof med lijka wilkor stridde emot sin fiende. Men een öfwerste will thet eij wäll tillåtas[27], myckit mindre then, som Gud hafwer gifwit

---

a) Här åsyftas förmodligen ISIDORUS HISPALENSIS. Åtskilliga upplagor av hans arbeten finnas från och med 1472.

b) Skufwa betyder här frukta.

c) Här åsyftas LUCIUS JUNIUS MODERATUS COLUMELLA, som i arbetet De re rustica, lib. XII (Heidelberg 1592), s. 452 säger: »Quod etiam in bene moratis civitatibus semper est observatum; quarum primoribus atque optimatibus non satis visum est bonas leges habere, nisi custodes earum diligentissimos cives creassent». Översättningen i texten är dock såsom synes tämligen fri. Jfr Olavi Petri domareregler, p. 17.

d) Jfr Fjärde Mosebok, kap. 27, v. 1—11 i Gustaf I:s bibelöversättning.

e) Jfr Tredje Mosebok, kap. 24, v. 16, samt Fjärde Mosebok, kap. 15, v. 32—36.

f) Citatet är hämtat ur den s. k. Hednalagen. Jfr 1607 års upplaga av Uplandzlaghen in fine.

tienare, thet the skole för honom fächta, på thet at sedan, när den föllo, heela krigzmachten ther af eij skulle fälla modet, thet och många med högsta skada hafwa rönt. Ty hade konung Skäring wist thet betrachta och besinna kunnat, hwad honom å sin person wore tienligit, hade han icke |: ther han elliest segren² i handen hade, helst medan han war wäll uthrustat och Gram² ther emoth ringa :| på sin ålderdom, ther han doch emoth Gram² uthi eenwijges kamp swag war², olyckeligen till een eenwijges kamp begifwit, ehuruwäll Gram uppå gambla kämpelagen för sin nytta skull så högt påckade, ther han såg sin uthrustning wara emoth Skäring alt för swag, doch Gram emoth honom till eenwijges kamp rask och fördenskull blef hans öfwerman, som JOHANNES MAGNI [a] deras strid beskrifwer. Föllier fördenskull här af oryggeligen denne kämpelag och gambla sedwana förutan lof emoth sin wederdeloman at fächta wara igenom autenticerat och wedertagen lag aldeles ogill och fördenskull detta måhl så wäll i krigzwäsendet som af domareembetet uthi högre och nedrigare foris effter högsta Kongl. Maij:tz willia effter lag och krigzartiklarne skärpas. Uthaf des olaga sedwanas² missfälle widh² executionen, som eij bör skämta, och rättegångsprocess, ther af kommer, at the som äre förordnade till at handhafwa executionen icke så tåligen ther med umgå, som saken kräfwer, som till exempel at en tiuf eller annan missgerningzman, som är dömd antingen till at hängias eller elliest straffas till lijfwet ware sig igenom hwad händelse det kunde, at tiufwen sluppe utan galgen och swärdet inthet bete, om den tå effter een gammal sedwänia [b] skulle slippa, lijka som han tå hade stådt sitt straff, hwilket ingalunda bör tillåtas² eller² förhindras af folcket, med mindre at den som är dömbd till döden, at han tå liuter sit straff. Ty lictor kallas legis ictor, hwilken ändeligen then skall taga af daga, som lagen thet biuder och befaller, som för een tijd

a) Förf. synes här ha begagnat Erik Schroderus' år 1620 utgivna svenska översättning av JOHANNES MAGNUS' Historia de omnibus Gothorum Sueonumque regibus, lib. 2, cap. 7, där envigeskampen mellan den svenske konung Skäring och den danske Gram relateras på ungefär samma sätt som i texten här ovan.

b) Exempel härpå i Åbo stads dombok 1623—24 (utg. av C. VON BONSDORFF 1886), s. 27, samt i Svenska riksrådets protokoll 1642, s. 200 och 203. Jfr för äldre tid L. LEVANDER: Brottsling och bödel (1933), s. 51; LIZZIE CARLSSON: Bödelsämbetet i det medeltida Stockholm (Samfundet S:t Eriks årsbok 1934), s. 108.

sedan skedde i Upsala, at swärdet inthet beet, ehuru hårdt[2] bödelen tillhögg, utan missdådaren[2] bars sedan af platzen, hwilken sedan satte sig uthi een släda och ook sin koos. Och i det samma han mötte prästen, skiälte han honom för een ljugare, för thet han lofwade honom i dagh wara i paradiset, hwilken bespottelse af nijt till Gudz ord predikanten sedan Hans Kongl. Maij:t glorwyrdigst i åminnelse och des domhafwande tillkännagaf; blef fördenskull åter igen förafskedat, thet samme missdådare[2] utan upskof skulle justificeras, hwilket och sedan skedde, thet lefwande witne i thenna dag weta at berätta. Myckit mindre bör thet och denne olaga sedwana gillas, at när bödelen icke kan så uthi et hugg af hwariehanda missfälle, antingen kiusande[28] a) eller swärdz döfwande, b) eller elliest, som ther behöfdes, icke råkade at göra sit kall, thet han tå stenades, som förr[29] een tid skedde uthi Stockholm, och annorstädes här i landet är practiserat wordet, hwilken eij mindre tarfwas än som domare, på thet at, ther sådane felas, icke redligare[2] män måste sig härutinnan befläckia, som hoos the lituaner [ɔ: litauer] hafwer warit brukeligit, det åklagaren skulle detta giöra; jämwäll thet samma hoos the ebreer hafwer warit öfwat, at[30] Christus them ther före straffar och befallat dem, som oskyldige woro, skulle kasta första stenen[2]. c) Hafwer fördenskull utan twifwel här af kommit, at när som någon bödel stenades, så skulle den, som första stenen kastade, med rätta förträda hans ställe. Ähro och sådane från andra ährlige menniskiors omgänge särskilde, så at the mästedels utom stadzportarna boo skola, hwilket uthi alle wällbestälte respubliker[31] och städer handhafwas, ja the, som med sådane umgåås[2], hålles före [att][1] wara nästan lijka goda etc.

In consessu[2] regio Holmiæ 2 Februarij 1643 secundum literas S. R. M:tis solenniter conscripto, reliquorum dominorum assessorum collegii[32] salvo judicio censuit

C[arolus] L[undius] S[udermannus].

---

a) Kiusa (senare stavat tiusa) betyder förtrolla, förhäxa.

b) Döfwa betyder i detta sammanhang att genom magiska medel (besvärjelse o. dl.) hindra något att fylla sin uppgift.

c) Jfr Johannes' evangelium, kap. 8, v. 3—7.

Varianter.

[1] Insatt efter B. — [2] Ändrat efter B. — [3] Ordet saknas i B. — [4] B *sedwänior.* — [5] B *requisiter.* — [6] B har istället *kännemärke och teckn.* — [7] B *sedwänia.* — [8] Ett överflödigt *hwilken* här utelämnat i enlighet med B. — [9] B *wedertarfwa.* — [10] B *bör wara een.* — [11] B *sämbre.* — [12] B *sedwänio.* — [13] B *emootsträfwig.* — [14] B *nullitera.* — [15] B *sökia.* — [16] B *een.* — [17] B *domböckren.* — [18] B *sedwanor.* — [19] B *sedwana.* — [20] B *glorwyrdig.* — [21] B *nådigt.* — [22] B *bekommit.* — [23] B *giäller.* — [24] B *inslita.* — [25] B *räknas.* — [26] Båda avskrifterna ha här felaktigt *moder.* — [27] B *effterlåtas.* — [28] B *tiusande.* — [29] B *för.* — [30] B *och.* — [31] B *republiquer.* — [32] B *assess. et collegii.*

III.

Tvenne punkter av principbetänkandet, som från början ingått i det numera förkomna konceptet, men som av vissa skäl uteslutits vid utskrivandet av den för regeringen bestämda originalurkunden.

Tryckt efter en avskrift av konceptet i UUB, sign. N 1214, jämförd med en annan därsammastädes, sign. B 101 d, nedan benämnd B. Övriga avskrifter av samma typ äro i KB, sign. B 338, samt i UUB, sign. B 116, B 141 (n:o 2) och B 319. Det karakteristiska för samtliga dessa är, att de sakna såväl datum som namnunderskrifter. [a)]

---

a) Andra hithörande avskrifter [UUB, sign. N 327, N 343 (n:o 2), B 124, B 134, Palmsk. 124; RA, sign. Adam Horns saml. av juridica vol. 1, Avskriftsaml.; LUB, sign. Samlingar uti svenska lagverket. Jfr även fragment i LSB, sign. J 16 och J 17 (n:o 2)] äro försedda med datum eller med datum och namnunderskrifter, vilka senare dock i regel synas vara byggda på muntliga meddelanden. Då så icke är fallet, går avskriften tydligen tillbaka på en kombination mellan en originalavskrift och en konceptavskrift. En sådan kombination finnes in nuce i UUB, sign. B 334. Denna innehöll från början en kopia av originalbetänkandet, men sedermera har i marginalen på sina platser tillagts de två punkter, som här ovan avtryckts såsom tillhörande det numera förkomna konceptet. En senare avskrivare inflyttade efter allt att döma marginalanteckningarna i texten, och sålunda uppstod en hybrid mellan original och koncept, som i hög grad försvårat undersökningen av hithörande problem. — Slutligen är att nämna, att en viss typ avskrifter innehåller blott den första från konceptet härstammande

I: 5. a)

Giörs och bredewid till höga öfwerheten en underdånig påminnelsse, om icke af nöden woro så wähl i Wermelandh ock Norlanden som eliest i andra provincier i rijket twenne instantier, på thet [att][1] en lijkhet måtte wara ibland[2] alla Sweriges undersåttare, såsom the ther en lagh och en öfwerhet undergifne woro[3].

III: 2. a)

Effter som Sweriges rijketz drottsses kall ock embete enkannerligen[2] angår detta, att Hans Excellens såsom supremus regni justitiarius är förbunden till att fortsättia ock handhaffwa[2] det, som justitiæwärket kan wara beforderligit, såsom den, som näst H:s[2] Kongl. Maij:tt högsta röst i rijket hafwa bör; så emedan den helige justitia för rijcksens widlöfftiga gräntzor såsom ock för undersåternes allgemehna bästa skull består af åthskillige hoffrätter, hwilka effter stadga ock Regementzformen hafwer sina ordentelige

punkten (I: 5). Sådana avskrifter finnas i UUB, sign. B 101 c (n:o 1), B 106, B 140 och N 343 (n:o 1) samt i LSB, sign. H 48. Detta kan näppeligen förklaras på annat sätt, än att den andra konceptpunkten (III: 2) först slopats av kommissionen, varefter en ny renskrift gjorts, innehållande utöver originaltexten blott I: 5. I den slutliga utskriften har även denna punkt uteslutits. Den obegagnade renskriften har emellertid förmodligen blivit kvarliggande bland kommissionens papper i Svea hovrätts arkiv vid sidan av koncepthandlingen och i sinom tid avskrivits av personer, som därvid levat i den tron, att de haft att göra med en renskrift av originalbetänkandet. De ha därför i god tro försett sin avskrift med datum och namnunderskrifter, vilka de förmodligen inhämtat av någon förutvarande kommissionsmedlem i hovrätten. Istället för namnteckningar ha nämligen utsatts de namn och stundom även de titlar, som kommissionsledamöterna burit. Som typiskt exempel må nämnas, att i stället för *Iohan Olufzon* i originalbetänkandet står på motsvarande ställe i vissa hithörande avskrifter *mag. Johannes* (*Olai*) *Dalakarlus* o. s. v. Dessutom saknas alldeles några namn, som återfinnas under originalbetänkandet, vilket förhållande torde böra tillskrivas den eventuelle meddelarens bristande minne. Även inom denna texttyp finnas dock exempel på hybridformer, vilket tydligen står i samband med förhållandet, att en och samma avskriftsvolym visat sig ej sällan innehålla kopior av olika texttyper. En avskrivare, som påträffat en dylik volym, har sålunda haft en lätt uppgift, då han i god tro velat förbättra sin förlaga, ehuru han därigenom faktiskt givit en konceptavskrift sken av att vara originalavskrift.

a) Dessa siffror angiva platsen i konceptbetänkandet, som i övrigt överensstämmer med den nedan, s. 119 ff., avtryckta originalutskriften.

presidenter, [the][1] ther alla med sina bijsittare aff lijka mackt ock myndighet måge dömma konungzdomma; icke deste mindre alldenstund månge referenda såssom ock suplicationer justitien angåendes ifrån bemelte collegiis offta förefalla, att H:s[2] Kongl. Maij:tt sampt then högmäcktige ricksens regering dermed mycket blifwa beswärade ock öfwerlastade, hafwer man för nödigt funnit |: der rijcksens staat kunde fördraga och [H:s][1] Kongl. Maij:tt så behagade :| att höghbemelte[2] herrar så wijda som rijksens drotz hade ett adsistensrådh, med hwilcket Hans Excellens, när så wijder tarfwades och sådant förefullo, sakerna kunde communicera[2] ock änteligen |: salvo jure Majestatis :| resolvera ock afhielpa, hwar igenom H:s[2] Kongl. M:tt ock then högloflige konungzlike regering, som med allmänne[2] rijcksens ährender altijdh nogsampt finnes beswärat, skulle märckeligen blifwa lijsat ock alla sådana ärender thes[2] fortare winna sin ändskap[2].

Varianter.

[1] Insatt efter B. — [2] Rättat efter Б. — [3] B *äro.*

1642 ÅRS LAGKOMMISSIONS SKRIVELSE TILL REGERINGEN.

Lagkommissionens principbetänkande den 17 mars 1643.

Tryckt efter originalet i RA, sign. Lagkommissioner 1643—86. Tidigare publicerat hos C. J. WAHLBERG: Åtgärder för lagförbättring (1877—78), s. 44—74, efter en avskrift i UUB, sign. Palmsk. 120.

Första bladet i originalurkunden har försetts med följande samtida påteckning: »Dhe gode herrars och mäns, som anno 1643 in Febr. effter K. Maij:tz befallning uthi Stokholm försambladhe woro, betänckiande öfwer några puncter uthi justitiæ wäsendet. Actum Stockholm 17 Martij 1643».

Andra avskrifter från 1600-talet finnas dels i RA, sign. Lagkommissioner 1643—86 (i 3 ex.) samt sign. Juridiska och kamerala avskrifter, vol. 13 och 15, dels i UUB, sign. B 101 c (n:o 2), B 101 c^2, B 101 d^2, B 119, B 141 (n:o 1), B 204, B 334, N 315, N 319, N 1213 samt N 1225, dels i LUB, sign. Juridica, Samlingsband 1, 2, 5 och 8 samt sign. Samling av juridiska handlingar, dels slutligen i LSB, sign. J 15, J 17 (n:o 1) och J 109. Jfr ock ovan, s. 112.

Att märka är, att tillvaron av originalhandlingen i RA vid tiden för utgivandet av Wahlbergs arbete sedan lång tid tillbaka varit känd inom litteraturen, vilket ställer utgivarens, professorn i rättshistoria vid Upsala universitet I. S. Landtmanson, åtgärd i en egendomlig dager. Jfr även ovan s. 51. Som belägg härför må hänvisas till J. A. POSSE: Bidrag till svenska lagstiftningens historia från slutet af sextonde århundradet till stadfästelsen af 1734 års lag (1850), s. 70, not 8, där det t. o. m. uppmärksammats, att originalbetänkandet i vissa punkter ej överensstämde med de avskrifter i UUB, som tidigare anlitats av HANS JÄRTA och av honom refererats i tidskriften Frey 1841.

Ordningh på punchterna, som handlas om i effterföliande tractat.[a]

Pag.

1. Om laghmans embete och häradzhöffdingz jurisdiction 1
2. Om underrätter skola rätta sigh efter konungzlige resolutioner uthi hoor och tiufwerij? 3
3. Om hoffrätters jurisdiction 4
4. Om revision 4
5. Om leijgdebreff 4
6. Om execution 4
7. Om eedhgångar 6
8. Om böthers förhögningh 12
9. Om personers qualitet i straff och böther ansees skall? 14
10. Om möökränckningh 15
11. Om hoor 17
12. Om blodskam i förbudne leeder 18
13. Om tiufwerij 20
14. Om eedzöre 22
15. Om barnamordh 23
16. Om saakören 24
17. Om måhlsäganderätt 24
18. Om häffte och fängelse, däruthinnan och om skarprättarelhön 24
19. Om trolofningar eller sponsalibus 25
20. Om förmynderskap eller målssmansdömme 25
21. Om testamente på landzbygden 27
22. Om syner 28
23. Om uhrminnes häfdh 29
24. Om uhrminnes häffdh skall gälla för råå och röör? 30

---

a) Sidhänvisningarna avse originalurkunden.

In nomine Domini etc.

The godhe herrar och män, som förmedelst konungzligh vocation och befallningh till den 2 Februarij 1643 här i Stockholm skole sigh finna låta, sammastädes höghnödige punctar justitiae wäsendet till styrckia att öfwärwaga och theras betänckiande meddeela, woro förste resan dhen 10 Februarij församblade. Och samma dagh [a] företogz effterfölijande punct att öfwerwäga:

[I.] **Om laghmans embete och häradh[z]höffdingz jurisdiction,** therom detta consessens betänckiande war.

I. Lagmanss embete är noghsampt i laghen författat. Under honom höra alla saaker, som wadde blifwa ifrå häradtzhöffdingen och the häradzhöfdingen till honom skiuter. Item i wåldsaker indifferenter medh häradzhöfdingen budhkafla upskära, tingh stämpna och dom gifwa. Kon. B. 26 cap. Ja, så myckit meehr tyckes påskijna af Tinghm. B. 11 cap., att laghmannen fordom hafwer dömbdt i allehanda så wäl civil- som criminalsaker, owadde så wäl som wadde, som till hans tingh och tingztimma infalne woro. Ty förste punct i bemelte capitel lydher således: Och ägher laghman på alla sina domma bref gifwe å swensko, hwar heller wädjat warder under han eller eij. Och är thet orsaken, hwarföre laghmannen een tijdh åthminstonne hwart åhr och optare om så widertarff i bemelte capitel hafwer warit förbundin tingh hålla. Men efter alt thetta nu nästan är nidherlagdt, synes wara nödigt, att dhenna laghen förnyas och medh några clauseler förklaras, synnerligen therföre att justitien serdeles i wadde saker må hafwa sin snarare fortgångh, där medh nu långhsampt tillgåår, ity att laghmanstingh eij hålles oftare än een gångh i 3 åhr, [b] ther doch laghmannen altijdh bör hafwa upseende medh underdomarenar, att dhe för mutor eller weldh skull eij döma orätt. Doch skall laghman icke macht hafwa någon doom ryggia

---

a) Historiskt sett torde detta vara oriktigt. Enligt Baaz' brev till pfalzgreven den 18 februari 1643 (tryckt i Historiska samlingar, Bd 2, efter orig. i Stegeborgssaml., RA) skulle ifrågavarande punkt behandlas av kommissionen först under därpå följande vecka. Jfr ovan, s. 29.

b) Jfr 1614 års rättegångsordinantia, p. 3 (tryckt hos SCHMEDEMAN).

eller uprijfwa, där ifrå eij laghligen under honom wädjat är, såsom och icke stadhfästa eller bekräfta. Myckit mindre skall een domare macht hafwa sin antecessoris dommar eller syner bryta eller i någon måtto ändra, hwilket missbruuk ofta skee plägar.

II. Häradzhöffdingz jurisdiction, huru wijdt then sigh sträcker och hwadh saaker egentligen af honom uptagas bör och dömmas, ähr klart af Rättegångzordinantzien. Men hwad för missbruuk af odugelige substituter och laghläsare skee plägar, som af laghmänner så wäl som häredtzhöfdingar tillsättias, lärer nu förfarenheeten, där af myckin oreedha å landet och klagan iblandh allmogen sigh yppar, hwilket till att förekomma tyckes rådeligit, att sådana personer icke antogges privatim eller af eens mans godhtyckio, uthan att the hofrätterna förestelltes, hwilke theras skickelighheet förfara skulle och pröfwa, om the till sådana ämbete ähre dugelige eller eij. [a)]

III. Och på thet man thes dugeligare män bekomma måtte, synes nödigdt i alla hoffrätter auscultanter tillåta, där aff man informerade, dugelige karlar wälja kan, och att dett sedhan giordes ett förslagh om een ährligh lön, ther af dhe effter sitt wärde lefwa kunde. [b)]

IV. Synes och orimmeligitt, att een man skall beklädha bådhe laghmans och häredtzhöfdingz embete upå een ort och ställe. Ty i sådant fall huru medh appellationer will tillgå, kan hwar aftagha. [c)]

---

a) Detta spörsmål hade tidigare behandlats av 1640 års hovrättsdelegation, p. 1 (tryckt ovan, s. 72). — Ang. tidigare praxis, se G. BENDZ: Göta hovrätt genom seklerna (1935), s. 150 ff.

b) Rätt att anställa hovrättsauskultanter hade tidigare begärts av Åbo hovrätt. Se härom hovrättens frågepunkter 1633, nr 8 (tryckt ovan, s. 49). — Ang. frågan om lagläsarnas löner jfr Svea hovrätts protokoll inför Kungl. Maj:t 1629 $^{10}/_{12}$ (tryckt ovan, s. 73 noten) samt 1640 års hovrättsdelegations betänkande, p. 2 (tryckt ovan, s. 74). Se även MELANDER, a. a., s. 132—34. — Något senare ville Svea hovrätt avskaffa alla auskultanter, enligt vad som framgår av dess protokoll (RA) 1643 $^{28}/_{6}$ och $^{6}/_{7}$.

c) Jfr 1593 års patent (tryckt hos SCHMEDEMAN), där det bl. a. heter: »Ytterlighere effter här til offte är skeedt, at then, som hafwer sittidh i någhre härede i häredzhöfdinge stadh, hafwer och i samme landzände hafft laghmans doom, så at the saker, som hafwe waret opskutne under laghmans ransakning i the häreder han hafwer sittedt i häredzhöfdinge stadh, äre sedhan af honom sielf förhörde blefne, hwarutaf wel följdt hafwer, at mången kan uthi sinn rätt ware för kort skeedt; therföre skal här effter

V. Effter och många finnas, seerdeles the som weeta sigh ingen godh saak hafwa, hwilka wädja ifrå häredtztingen under laghmannen och wiljandes sedhan försumma laghmanstinget, att dhe må winna tijdhen och njuta sitt olagha fångh, wederparten till stoort förfångh och skadha; ty woro skäligitt, att the appellanter, som till nästa laghmanstingh eij inställa sigh eller sin förfalswitnen effter lagh framtee, måtte eij länger sådant sitt sweek till godho niuta, uthan dess wadh wari ogillt, och domen gånge in rem judicatam eller winne sin lagha krafft medh allt tillfoghat skadheståndh alldeles effter dhen 5 punct i Ordinantzien. [a]

VI. Doch på thett eenfaldige folck, som icke förstå wädja, myckit mindre weeta at tagha i acht den tijdh, som lagen tillåter, eij måtte genom sitt oförståndh nödgas till fridz wara medh een orättrådigh doom, ähr uthaf nödhen, att häradtzhöfdingh eller laghläsare strax domen fällter ähr tilbiuder parterna där emoot att wädja, om dhem så behagadhe, såsom och underrätta them om tijdhen, som dhem tillåtes sigh i saken att omhuxa och betänckia; således kunde ingen part sitt oförståndh eller ignorantiam juris et processus förebära, uthan dommen gånge till execution. [b] Och i fall lagläsaren ifrå tinget förreester woro innan appellationstijdhen, nidlägge tå appellanten wadhpenningen hoos häradtzdomaren eller een af nembden, där lägligaste woro, medh tweggie manna witne, jämwäl och påläggia dhem saken wijdh nästa laghmanstingh att uthföra.

II. Om underrätter skola rätta sigh efter konungzlige resolutioner uthi hoor och tjufwerij?

Betänckiande:

H. K. M:t höglofligh i åminnelsse hafwer nådigest fordom resolverat, att dhe nidrige rätter skola eenfalteligen rätta sigh efter lagh, menandes uthan twifwel, att där igenom skulle

förbudit ware, at ingen, som sitter i någhen häredzhöfdinge stadh, skal i samme lagsagu hafwe laghmans doom, på thet at i så måtte icke må gifwes tilfelle at någhen öfwer olagh och orätt hafwer sigh beklaghe». — Se även Gustaf II Adolfs konungaförsäkran 1611, p. 9.

a) Denna är tryckt hos SCHMEDEMAN.

b) Jfr Domareregler från omkring 1600, p. 15 (tryckt i Domareregler från den yngre landslagens tid, utg. av J. E. ALMQUIST 1937) och Åbo hovrätts instruktion för lagläsaren på Åland Johan Olofsson 1641, p. 8 (tryckt ovan, s. 87).

skräckelse wara på landet ifrå synden, mädhan dhe hördhe sådant gå lijfwet ann och nådhen stå hoos högsta öfwerheeten. Och såsom dätta arcanum justitiae tå nyttigt war, altså sedhan dett intet meera ähr arcanum, uthan dess procedere allom kunnogt och uppenbart, gör dett nu the nidrige domar illusoria och till ijdel apespeel. [a] Synes therföre lijdeligit och nyttigdt, att the nidrige rätter i slijka dommar ochså rätta sigh efter resolutioner och praxin, medhan dhe äre så wäl eedhsworne som andra till att dömma näst lagh efter bästa samwijti sino. [b] Ähr och uthi intet landh brukeligit, dett een nidrigh domare weetandes och wiljandes dömmer thet han weet eij practiseras och framgå. Doch måste sådane dommar, så wäl absolutoria som damnatoria, i lijfzsaker till wijdare förklaringh till dhe konungzlige hoffrätter förr executionen insändas, allenast att dhe, som absolveras eller befrijas, eij belastas medh fängellsse, uthan i borgens händer stå, till bemelte öffwerrättens förklaringh kommer. [c]

III. Om hoffrätters jurisdiction.

Att dhe saker, som förmedelst Rättegångzordinantzien, Processen och Regeringzformen eenkannerligen höre under hoffrätten, icke måtte dragas under dhee andre collegia eller dhe personer, som judicialia eller rättegångzsaker egentligen icke tractera, till doms och resolution, uthan hoffrätterna widh sin jurisdiction, rättigheet och authoritet blifwa handhafde.

---

a) Detta hade tidigare framhållits av såväl riksdrotsen som rikskanslern under en diskussion i rådet den 19 maj 1641. Se härom Svenska riksrådets protokoll, Bd 8, s. 605—06.

b) I praxis hade sedan gammalt leuteration i stor utsträckning förekommit vid underrätterna, särskilt i städerna. Detta bruk hade emellertid börjat angripas av hovrätterna, som genom den påbjudna granskningen av underrätternas protokoll hade erhållit möjlighet att i detalj följa dessa domstolars rättskipande verksamhet. ODHNER, a. a., s. 195, uppger, att innehållet i lagkommissionens utlåtande, p. 2, stod i överensstämmelse med »flera rådstugurätters begäran».

c) Det sistnämnda yrkandet hade sin grund i vissa erfarenheter beträffande långsamheten av regeringens avgöranden. Den 18 juni 1641 hade exempelvis ett refererat horsmål äntligen avgjorts av Kungl. Maj:t, varvid det befunnits, att brottslingarna i avvaktan på slutlig dom suttit fängslade mellan sex och sju år. ODHNER, a. a., s. 142. Att detta ej var något enstaka undantag visar Riksregistraturet (RA) 1639 $^{17}/_{10}$ fol. 897.

IV. Om revision.

Att inga dommar, där på eij ordentligen sökes revision efter dhen 8 punct i Regeringzformen och dhen 35 i Processen måtte höras eller till revision uptagas [a] dhen kongl. regeringh till last och beswär, så och hoffrätterna till wanähra och sielfwa justitien till undergångh, uthan där uthinnan så wäl som i allt annat hoffrätterna widh theres rätta myndigheet ehrhålla. [b]

V. Om leijgdebreff.

Och emädhan ett stoort missbruuk skeer medh leijgdebref, i dett landzhöffdingar och offta dhe, som ringare äre än thesse, leijgdebref uthgifwa och meddeela, [c] och sådant hörer lijkwäl effter lagh konunger till eller dhem, som konungzdoom hafwa, om och icke sådant här effter till Majestetet och hoffrätterna ländha må effter lagh och den 7 punct i konungzlige gifne resolutioner 1615 den 23 Junij. [d]

VI. Om execution.

I. Alldenstundh alla rätter i gemeen sigh höghelighen beklagha, dett execution, justitien till stoort meen och föracht, icke tilbörlighen handhafwes och fulfölijes, tå åthskillige sollicitanter månge reesor executionsbreff förgäfwes medh stoor omkostnat och tijdzspillande annamma, där medh domarna blifwa såsom klocka uthan kläpp; begäres för dhen skuldh underdånligen, at dhen höglofligе konungzlige regeringh låter den sijdsta punct uthi Processen sin fulla vigor njuta, och seerdeles in civilibus, att executores uthan ytterligare ransakningh, efterfrågan, upskuff och inwändh fåfängh endtskyllan medh executionen fortfarha, hälst medhan parterna noghsampt tijdh och andra rättzmedell haft hafwa till theras saaks

---

a) Jfr 1640 års hovrättsdelegations betänkande, p. 13 (tryckt ovan, s. 82).

b) Den närmaste orsaken till detta yrkande synes ha varit regeringens beslut den 30 juni 1641, varigenom en kommissorialrätt, bestående av riksdrotsen och fyra riksråd, förordnades att till revision upptaga en hovrättsdom, över vilken Louis De Geer efter försummande av fatalietiden anfört klagomål. Jfr ODHNER, a. a., s. 141.

c) Jfr 1640 års hovrättsdelegations betänkande, p. 10 (tryckt ovan, s. 80).

d) Tryckt hos SCHMEDEMAN. — Exempel på kungliga lejdebrev finnas i Riksregistraturet (RA) 1633 $^{3}/_{8}$ och 1634 $^{24}/_{12}$.

fullkombliga uthförande effter lagh och Processen. Och där annars skee skulle, blefwo fast ingen doom ouprifwin, uthan heele justitiae wärket i öffre och nidre rätter fåfängdt och begabberij, medhan ingen således kunde åthniuta sin godha rätt och wälfångna doom.

II. Men falla in criminalibus några märckelige omständigheeter in facto, som domen ändra kunna, så kan sådant förr executionen i tijdh hoffrätterna tilkenna gifwas.

III. Effter det ofta händer, att underrätterne illa handthere höghmåhle saker icke allenast der uthinnan, att de ofullkombligen ransaka, hwilket doch rättas kan, när man ex actis kan det see och efftertänckia, uthan och ofta uthslute dett, som märckeligen kunde den brotzlige hielpa, eller och författa saaken heelt annorledes, än han sigh hafwer, det man intet ex actis märckia kan, hwar på fälles sedhan een sådhan doom, som den orätta ransakningen är lijkmätigh, och den oskyldige så wijdha resolveres til dödhen; hwarföre sådant här effter att förekomma synes höghnödigdt, seerdeles uthi dhee saker som lijfwet angåå, att underrätterne hålle ett richtigt protocoll på taal och geenswar, intet uthelåtandes af alt det, som föredroges, antingen det doch kunde wara den brotzlige medh eller moot, lijtet heller alz intet hielpa, och samma protocoll, förr ähn rätten slijtes, låthe i alle nämbder och den brotzliges åhöran upläsas, på det att där, antingen parterna hadhe något inwända eller och nämbden påminna, kunde då alt infattas; det sedhan således bör underskrifwas, at det alt så i theres närwaro agerat, upläsit och underskrefwit ähr.[a] Wore och nyttigt, där så ske kunde, att landzhöfdingarne i sådhana ährender sielfwe bijwijstade tingen, till thes ransakningen och doom håldne, upläste, underskrefne och förseglade wore, på dett att resolutionerne kunde sedhan aff hoffrätterne thes tryggeligare fattes och afgå.

VII. Om eedgångar.

Att eedgångh tillåtas kan, woro alle eens af efterföljande skiäl:

I. Effter såsom eedgångh uthi twistige mörcka saker är thet yttersta och beqwämligaste medel sakerna att åthskilja, och ähr altså eeden sanningennes stadhfästelse.

II. Af mångе then helige Schriftz rum och seerdeles Heb. 6, v. 13, 14, 15 et versu 16: Menniskiorna swärja om then ther större

a) Jfr Åbo hovrätts instruktion för lagläsaren på Åland Johan Olofsson 1641, p. 1 (tryckt ovan, s. 85).

ähr än the, och them emellan blifwer een ende på alla trätor, om det stadhfäst blifwer medh eedh. [a]

III. Biuder och sådant Sweriges lagh i Tinghm. [B.] 19, Rådhstugu B. 24 etc. såsom och domarereglorne, [b] de därom säija, att den åklagare, som medh skiäl, omständelser, lijknelse eller half bewijs beskyllningen pröfwa kan, han kommer sin wederpart till laghgångh.

IV. Sedhan dhe alle samptligen eedgångh i gemeen eij ogilla kunde, war än ytterligare öfwerwäghat, huru een sådhan eedgångh så wäl af den misstänckta såsom af eedgärsmännerna afläggias skulle, där om mästa deelen där uthinnan ihoopstämde, att suspectus eller den berychtadhe måste afläggia een sanningzeedh, men de andre hans befrijelses- eller eedgärsmän juramentum credulitatis och sådant af efterfölijande skiäl:

1. Juramentum purgatorium är så wäl här i Swerighe såsom i Tysk- och annor landh i gambla tijdher uthi dess ställe upkommit, ther the tilförne medh eenwijges kamp, jernbördh, hett eller kallt watns prof sin oskyldigheet bewijste, [c] hwilka medell såsom the woro oskälige och heeter ther medh fresta Gudhi; altså emädhan Gudhi allena tilhörer dömma det, som menniskiom fördollt är, och dommaren eij tilkommer om det heemligit är ransaka, uthan den uppenbara missgerningh straffa, heeter thet falla i Gudz dommar, om eedgången skall således förstås, som nu practiceras, det nämbligen [att] sex eller tolf män skola swärja een sanningzeedh om det måål ingen weet uthan Gudh och gerningzmannen allena. Således stå nu tollf, fleere eller färre stoor fahra icke allenast om theres werdzliga hedher uthan om des siäls saligheet, ther doch i öfwerbemelte gamble tijdher genom jernbördh eller annat sådant een man allenast om hedher och ähra ewäntyrade.

2. Emädhan Gudh sielf uthi åthskillige Schriftennes rum hootar meeneedare och hans nampns missbrukare hårdeligen att straffa, ähr een grufweligh och fahrligh tingh hufwudhmansens eedh |: dess gerningh man intet weet :| beswärja reen och icke meen, besmittandes här medh sitt samweet och görandes det allan sin lijfstijdh otrygdt, ja och så äwentyrandes sin ewigha saligheet för sin nästes timmeliga beskyddan skull.

---

a) Jfr Clas Rålamb: Observationes juris practicæ (1679), s. 97.

b) Jfr Olavi Petri domareregler, p. 29.

c) Jfr Olavi Petri kommentar till stadslagen, Rådstugubalken, kap. 25 (tryckt i Saml. Skrifter, Bd 4, 1917, s. 336).

3. Eedgångh är och uthi begynnelsen ingalunda så meent, som nu practiseras, hwilket ögonskijnligen af jure canonico seendes är, der uthaf wår lagh till een stoor deel synes wara sammandragen, ty ther står Decretal. lib. 5, tit. 33 [a] de purgatione canonica, cap. 5 post praemissum juramentum veritatis a suspecto praestandum: Deinde purgatores super sanctum Dei evangelium jurabunt, quod ipsi credunt eum verum jurasse. Det samma repeteras cap. 9 [ɔ: 13] uthryckeligare: Illi autem [ɔ: vero], qui ad purgandam alicujus infamiam inducuntur, id solum tenentur juramento firmare, quod veritatem credunt eum dicere, qui purgatur.

4. Sådhan eedgångh, att nämbligen eedgärsmännerna swärja sigh troo af dhen weetskap eller af det umgänge, dhe hafwa haft medh hufwudzmannen, att han swär sant, practiceras och i Tysklandh efter constit[utionibus] Maximil[iani] I, Caroli V et ordinat[ionibus] camerae, som Gailus [b] witnar.

5. När hufwudhmannen aflägger een sanningzeedh och dhe andre, som låta sigh till hans wärn bruka, credulitatis juramentum, om då falskeligen sworet blifwer, ähr allenast een siälawådhe för dhen misstänchte allena. Där bredhewijdh hafwer sådan eedhgångh den nyttan medh sigh, att hwar och een således hafwer een upäggelse till at föra ett reedeligit och obesmittat lefwerne, när han uthi sådana händelser seer, att sine umgängesbröders witnesbördh myckit hielpa kan.

Aff desse skiääl war eenhelleligen största deelens meeningh, som ofwan bemeltt ähr, att nämbligen den misstänckte gör sanningzeedh och dhe andre eedhgärsmän af dess umgänge, kunskap och andra omständigheeter swärja sigh fullkomligen troo hans eedh wara reen och icke meen, såsom uthi dommarereglorna [c] förmäles. Och bör een dommare effterfölijande punctar i acht tagha:

I. Att han icke så lätteligen, som skee plägar, enom eedh upåtränger eller den tillåter, uthan där är åth minstonne een half probation, som betungar den beskyllte, hwilken halfue probation

---

a) I de äldre upplagorna av dekretalerna förekom ifrågavarande titel under ordningsnumret 33. I senare editioner återfinnes den under 34.

b) Här åsyftas Andreas Gail: Practicarum observationum libri duo (ett flertal upplagor under perioden 1578—1601).

c) Olavi Petri domareregler, p. 34. Jfr 1640 års hovrättsdelegations betänkande, p. 11 (tryckt ovan, s. 80).

består 1) antingen uthi een redeligh mans fullgilla witnesbördh om sielfwa gerningen af sijne och icke af andras relation eller föregifwande; 2) eller in fama publica [eller] uppenbart rychte, som Sweriges lagh förmäler; 3) eller och uthi bägge dessa. Ty ett witne och uppenbart rychte ihoop göra icke tillfyllest att dömma någon i halss-saker. Uthi detta uppenbara rychte är dett största missförståndh, som finnas kan, i det dommarena hålla ett löst taal och sqwaller, dess uphäfware ingen weet, för uppenbart rychte; det esomoftast hafwer sitt uthsprungh af onda grannar, löst folck och lättfärdigt leegohion, hwilket löösa taal ingen belasta böör. Decretal. De purgatione, cap. 12: Quia dictum unius facile sequitur multitudo. Och åthskilijes therföre sådant löst taal ifrå ett uppenbart rychte, i det des uphäfware ingen weet. Men thenna af wisse personer sitt uhrsprungh hafwer, där om jus Prussicum [a] således talar tit. 38 [§ 2]: Similiter ex fama publica semiplena oritur probatio. Praesertim si ea a personis certis et fide dignis et ex indiciis minime fallacibus aut indubitatis, non vero ex vulgi rumore, qui raro a mendacio abest, originem traxerit. Derföre skall dommaren löös och ogrundade rychten intet achta: Actore non probante reus absolvitur. Men uthi halfwe probationer, der ett troowärdigt witne och starcka præsumptioner äre, så att rychtet kommer öfwer eens medh personens wäsende, åthäfwor och umgängesfolck, han lägger sigh sielf medh flycht saak å baak, så att dommaren märckeligen pröfwa kan intet feelas till den beskylltes saakfällande uthan sielfwa bekennelsen; tå må tillåtas eedhgångh såsom yttersta wärn, doch icke uthi ringa och neeslige ährender, såsom i Tiufwa Balcken LL. 19 cap.; tit. eodem 8 et 10 cap.; Byggn. B. Stadzlagen 15 cap. § 2. Och där hoos, effter calumnianters ondsko är stoor och billigt eij böör ostraffat blifwa, kunde rättmätigt den 1 § i det bemelte 19 cap. i Tinghm. B. så wijdt afskaffas och i dess ställe det 20 cap. sammastädes i nogha acht hållas, att calumnianten tilbörlighen reconvenieras.

II. Såsom een dommare uthi eedhgångh eij bör achta blotta åkärandens wijtesmåhl, så skall han icke heller gilla några wijtelser af ijfrigdt och hastigdt modhe enom uthan beskeed tillagde,

---

a) Jus provinciale ducatus Prussiae, publicatum anno MDCXX.

hwilka icke äre fullkomliga wijthe, alldenstundh dhe skee i wreedesmodh och obetänckt, dett sedhan eij så kan wara förmeent.

III. Skall och een dommare granneligen achta uthi eedgångh, att eedgärsmännerna icke allenast äro oberychtade personer, uthan och i allo måtto hafwa godt weetskap om dess berychtades lefwerne och åthäfwor, där på theras eedh sigh grunda kan.

IV. Synes och icke orimmeligit, att såsom laghen uthi månge rum gör een tilbörligh åthskildnat emellan dhen, som förmedelst witnesmåål bindes till saaken, och den, som uthi dulssmåhl fällter blifwer, dett och så achtades uthi penningaböther om dem, som igenom eedgångz oförmögenheet fälles till någon saak, att dhe eij lijka högdt straffes medh dhem, som uppenbarligen medh sin missgerningh beslagne ähre.

Emädan eedgången uthi sigh sielf altijdh hafuer något infamiae, och några deels oklooke, deels wrånge domare finnes kunna, som lätteligen springa till att läggia enom eedh upå, synes eij otiänligit, att den beskyllte i så måtto njuter beneficium appellationis icke ifrå någon eedh uthan ifrå dess ålagho widh nidherrätterna, effter criminalsaaker, som dömmas efter dett 19 cap. i Tinghm. B., blifwa civil och straffes civiliter, när dett brister åth eedhe. Sådant tillåta jura communia och jus canonicum, Decretal. lib. 5, tit. 33 [a] de purgatione, cap. 6: Consul[tationi tuae taliter respondemus], quod, si de aliquo crimine publica laborat infamia, accusatore et testibus deficientibus ad purgationem [est] per ipsum episcopum compellendus, nisi forte super ipso ad superiorem judicem duxerit appellandum. Detta wijsar och gambla Helsingelaghen upå i Tinghmåla Balken cap. 11, där som mähles om waadh, ehwadh thet ähr um eedha eller penninga. Eij heller fins förbudit i wår brukelighe landzlagh wädja emoot eedz ålagho.

Elliest i högmåhlssaaker hafwer nembden fordom medh sin eedh måst fälla eller wärja den åklagadhe. I eedzöre skall och häradtznämbdh swärja den brotzlige billtogan; hwilke eeder synes wara oskäliga, så frampt det hafwer warit een ordinari nämbdh, hwilken, om hon een gångh swär, när hon först sätz, synes wara nogh. Så fins och laghen upfyllt medh andre eedgångar, som och fögho skiääl synes medh sigh hafwa och därföre i alle andre nationers lagh nu meer ähre afskaffade. Effter dhe hafwa samma

a) Jfr not a, ovan s. 126.

natur, som purgationseeden hafwer haft, nemligen att sex eller några hafwe uthan någon wiss beskeedh swurit enom jordh eller penningar ifrån och till, ty är wår meningh, att man och endtligen afskaffar sådhan ochristeligh eedhgångh och i dess ställe låta parterna föra sin witne, the som om saaken hafwa een wiss kundskap, därpå dee dheres witneseedh aflägga måste. Men ther så händer, att enom eller androm af delumannom brister åth witne eller bewijs, att thee icke så fulle eller aldeles gille äre, som lagh och dommarens samwiti fordrar, uthan ther finnes starcke gissningar, ett witne eller något annat, som kan göra nogh till een hallf probation uthi saaken, tå hålles för skäligt, att dommaren lägger een thera, hwilken han finner bäst skälen hafwa, een eensijnseedh å, som the lärde kalla juramentum necessarium. Men hafwe parterna lijka skiääl å bådhe sijdhor, tå bör thet reo åläggias och icke actori, mädhan domaren i sådant fall altijdh bör wara benägnare till at wärja än till att fälla. Än ähr een eedh, then man kallar juramentum judiciale, när åkäranden, befinnandes sigh intet kunna komma foort medh bewijs till sin intention, skiuter saaken till sin widerdelumans samweete, i hwilket fall den beklagade kan skiuta åkäranden samma eeden tilbaka igen. Will han tå swärja, så hafwer han wunnit. Will han och intet, eller swär den beklagade, tå är åkärandens intention om intet.

Desse eedgånger, såsom the ähro skälige och allenast begåås uthaff een man allena, som weet hwarom han swär, och practiseras widh alle wälbestellte doomstolar, ähre behände och snare till trätors endtskap och affhielpande, så hålles och för rådhsampt och nödigt, att the oskälige sexmänseederne aldeles utheslutas, och desse igen, där nödigt finss, uptagas.

Om desse eedgångar hadhe magister Johannes Dalakarlus [sitt] seerdeles betänckiande, som finnes in actis. [a)]

VIII. **Om böternas förhögningh.**

Härom war detta efterföljande consessens betänckiande:

I. Myntzens valor och wärde hafwer icke altijdh warit lijka uthan uthi åthskilleliga tijdher hafft märckeligh förandringh; bör för dhen skull tijderna åthskiljas, på hwilka hwar thera lagh stichtat ähr.

---

a) Bilaga 1, nedan s. 149.

Östgötha laghen är gifwin af konungh Knut, Sancte Erickz son, anno 1168 och sedhan stadhfäst af Börije jerell anno 1260. [a] Nu fins i Östgöta laghen, Byggn. B. cap. 44, att brandstudh skall wara 4 penninga eller halfspan korn; blifwer altså 3 mark boot 36 tonnor korn och 40 mark 480 tonnor.

II. Uplandz laghen ähr stichtat af konungh Bijrger Magnusson anno Christi 1296, uthaf hwilken uthi Jorde Balken [cap.] 22 § 1 man någorlunda aftagha kan, att 3 mark penningar hafwa warit så godhe som 1 mark klart och purt silfwer. Item Kyrchio B. cap. 1 räcknas ett dagzwärcke emooth 1 penningh. [b]

III. Landzlaghen, den wij nu bruke, är stadhfäst af konungh Christopher anno Christi 1442. Och kommer han till halfparten mindre af ofwanbemelte wärderingh, dett som seendes är af Byggn. B. 37 cap. § 2, ther een örtugh penninga räcknas emooth een halfspan korn, alltså löper 3 mark booth till 18 tonnor korn och 40 mark till 240 tonnor sädh. Item [uthi] Konungzbalken 24 cap. blifwer 1 marker smör eller fläsk för 4 penningar wärderat, ther hon doch manna millom i landena eij så högdt hållit hafwer. [c] Byggn. B. cap. 48: Ett lamb eller kijdh för 4 penningar skattas och ett gammallt swijn för ett öre. [Uthi] Konungzbalken 11 cap. förmäles, att een riddare skall hafwa så godh häst, som woro wärdh 40 marker, där nu näpligh för 400 mark köpas kan. Confer LL. Tiufwe B. 11 cap., Jordh B. 23 [cap.] etc.

IV. Detta föruthan finner man af gambla breff, att anno 1405 hafwa 6 mark penninga gullit 1 mark lödigh söllfwer; och anno 1434 7 mark penninga Stockholms mynt giordt dett samma, hwilket är till att see aff ett dombreff, som Christopher Nilsson, riddare, häredtzhöfdinge i Sämminge häradt [d] hafwer gifwit på 4 örtugh landh jordh i Kardeby, [e] sålde till Wigbo kyrckia, derföre sådant mynt 10 mark gafs, altså lupo 3 mark till 3 rijkzdaler och 10 öre widh pass.

---

a) Jfr titelbladet å 1607 års upplaga av Östgötha laghen.

b) Enligt UL, KirkiuB 1 kap. 2 § räknas i själva verket ett dagsverke motsvara fyra penningar.

c) I själva verket värderas 1 mark smör och fläsk i KrLL, KonB 24 kap. till blott tre svenska penningar.

d) Här åsyftas riksdrotsen Krister Nilsson (av Vasaätten). Själva dombrevet är numera förkommet.

e) Nuv. Karby i Vidbo socken, Semminghundra härad.

V. Elliest finner man, ath stoor differentz uthi myntzens valor ifrå Gustavi I tijdh, tå een tonna korn hafwer icke meera gullit än 12 öra, 1 pund smör 1 mark. Fol. 113 Chronicorum. [a]

Aff dätta allt är noghsampt klart, att nu närwarandes gängze rijkzens mynt respective är uthi ringa wärde, och derföre blifuer synden nu eij så tilbörligen straffat, som laghstiftarens upsååt hafwer warit, där af myckin orätt, slagzmåål, öfwerwåldh och andra missgerningar tagha öfwerhanden; wore wäl för den skuldh billigt och önskeligit, att böterna kunde till en lijkheet och wärde, som fordom warit hafwer, förhöijas. Men efter sådant wärde synes omöijeligit, såsom och uthi sielfwa practicerande synes wilja falla rijkzens allmogha för swårt, gifwa stoor förandringh och elliest oreeda förorsaka, war samptlige samqwämmens endtlige beslut och meeningh i dhenna frågha som efterföljer.

Votum.

Myntzens valor och wärde efter ofwanbemelte gambla och förra tijdher aldeles förhöija och lijkmätigh göra ähr omöijeligit och odrägeligit. Låta [wij] dett uthi bööter och strafsaaker widh deth wärde, som nu gångbart ähr, synes straffet uthi många missgerningar intet räcknandes wara för straff, ty thet hafuer ingen lijkmätigheet till sielfwa gerningen. Såsom till exempel skulle man få wräka sin fadher och modher, gifwandes them allenast 3 marker till åhrskost; hugga näsan, öron, handh eller foot af någrom, betalandes målsägandom derföre 12 mark, wore sådant intet eller ringa straf etc.; hwarföre medellwägen bäst synes, att för hwar marck i laghen står böthes 1 daler swänskt gängze sölfwermynt och sådant uthi alla böther i gemeen, undantagandes i hoor, dråp och tiufnadt och hwad elliest constitutioner på äro, där om seerdeles röört warder. Men skadhegäldh belangande, gånge then uth efter mätzmanna ordom. [b]

IX. Om personers qvalitet i straf och böther ansees skall?

Beslötz ändtligen här uthinnan efter mästa deelens vota och omröstande, att lijka lagh och lijka straff så för högh som lågh wara skall och sådant af effterföljande skiäl:

---

a) Här åsyftas Erich Jörenssons [Tegel] krönika om konung Gustaf I (tryckt 1622), D. 1, s. 113.

b) Jfr 1580 års kungl. förordning om köphandeln, p. 1 (tryckt hos

I. Emädhan straffet är misgerningennes försoningh efter lagh, altså när een fattigh och ringa eller och een af högre ståndh hafwa fyllest giordt laghen för sin brått, ehwadh den hälst wara kan, äskar laghen eij meer, uthan försonar således gerningen.

II. Elliest gör och laghen ingen märckeligh åthskildnat, uthan så rijk och högh som nidrigh och fattigh straffet föresätter.

III. Will eij heller Gudz lagh een sådan personers anseende gilla. Exod. 23, v. 8 et 9. Levit. 19, v. 15. Deut. 1, 5 et 6 cap. Icke heller dhen fierde punct i konungens eedh och iämwäl een doomhafwandes och alle laghförares eedh någon persons respect tillåta. Uthi adelige privilegier undantagas icke heller adelige personer, uthan står, att eens adelsmans missgerningh straffes och effter lagh.

IV. Skulle åthskilligt straff och böther i laghen för höghe och rijka så och annat för fattiga och nidriga sättias, syntes där medh twenne lagher gillas. Men efter man hälst älskar een Gudh, een troo och een lagh, är bäst, att laghen allom lijka straf på lijka brått förkunnar. Och hwadh then rijke mindre penninga böters wärde achtar, dett wedergälles honom i bråtens skam och neesa. Här uthaf kunna icke heller dhe rijka genom sådana strafs ringheet och föracht många dhe fattigas leedamoter, öron, handh etc. i pungen bära, ty wår lagh i wåldhwärckans gerningar föresätter jus talionis, handh för handh och öra för öra etc. Doch att straffet eij förachtas, skadhar intet, att the höghe och rijke dess föruthan efter theres förmågo gifwa något in pios usus till kyrckior och scholar effter högha öfwerheetennes godhtyckio. [a]

Häruthinnan [woro] monsieur Stiernhielm, magister Johannes Dalakarlus, Mylonius och Noræus medh dhe andre icke aldeles öfwer eens, uthan sin meningh skrifteligen inladhe. [b]

SCHMEDEMAN); rosengrenska lagförslaget, TingmB 30 kap.; 1615 års kungl. resolution på Svea hovrätts frågepunkter, p. 8 (tryckt hos SCHMEDEMAN).

a) Ang. tidigare praxis i detta hänseende, se Riksregistraturet (RA) 1635 $^{17}/_{12}$ fol. 1198, 1636 $^{18}/_{12}$ fol. 880, 1639 $^{27}/_{7}$ fol. 556 och 1643 $^{18}/_{2}$ fol. 177. Ytterligare exempel finnas angivna hos MELANDER, a. a., s. 97 och G. OLIN: Några blad ur det svenska straffsystemets historia [i Minnesskrift ägnad 1734 års lag, Bd 2 (1934)], s. 825.

b) Bilaga 2, nedan s. 152.

X. Om möökränckningh.

I. Alldenstundh mökränckningh härtill ringa straffat ähr och dhen nu myckitt tagher öffwerhanden, synes billigt straffet någott förhöija, dett på effterföljande sätt skee kan. Först när någor här om lagföress och föregifwes echtenskap uthfäst wara, tå kunde sådana remitteras till prosterna eller prästerna, hwar i sin församblingh, dhe där ransaka kunna om dätta måhl och all möijeligh flijt och förmaningh anwända, att sådane personer hwar andre ächta och sådant allt medh godho uthan twångh, doch förbehållet personers lijkheet. Winner dätt sin framgångh, befrijas the ifrå allt wärdzligit straff. Elliest skulle the tilbaka wijsas till wärdtzligh rätt, där han skulle tilldömmas henne dotera efter mätzmanna ordom och standh, där till medh wara förplichtader hielpa henne strax barnet födha, och böthe sedhan 20 daler sölfwermynt. [a]

II. Kommer och een man fleere gånger medh möökränckning igen, böthe dubbellt et sic consequenter. Men hon wari första reesan medh kyrckioplichten för bothum frij. Kommer hon andre reesan igen, arbete för gerningh sina efter den ordningh öfwerheeten om arbete i dhenna och andra fall görandes warder. Men tridie reesan kåkstrykes [hon], där synden skeedt ähr och förwijsas häradet. Och dhen medh dhem beställa hafwer, böthe fierde parten emoot möökränckningz förbemelte straff, nembligen fem daler sölfwermynt. [b]

III. Elliest här uthinnan är och dhenna omständigheet i acht att tagha, att där dhe, som stå i fadhers ställe och ogifte |: såsom förmyndare och husfädher :| sin leegopijgha besofwa, att the dubbellt emoot förbemelte möökränckningz straff bötha måtte.

IV. Mädhan och dätt är stoort tillfälle till otuchtigheet, när några lööse qwinfolck nidhsättia sigh i backastugor och elliest inhyses under krögerijs skeen, om sådana eij måtte twingas till wiss åhrstienst, som lagh sägher.

---

a) Jfr Göta hovrätts skrivelse till Kungl. Maj:t 1640 $^{26}/_{10}$ (GHA), ävensom »Extract aff några hoffrättens i Jöneköpingh ankomne breff, huilket fordrar den kongl. regeringens egen förklaring» (RA, avskrift i UUB, sign. B 101 ö).

b) Jfr 1615 års kungl. resolution på Svea hovrätts frågepunkter, nr 5 (tryckt hos SCHMEDEMAN).

XI. Om hoor.

Hoor blifwer nu tywärr myckit gemeent och därföre dess straff billigt förhöijas borde, där öfwerheeten nådigest täckes ifrå förra bruuk [a] och resolutioner [b] något afwijka. [c]

I. Dett första och största slagz hoor, som dubbelt kallas, är capitale.

II. Eenfaldt hoor, där een gift man een löös kona, eller een löös och obundin karl een gifft kona belägrar, hwilka bägge för ett slagh och lijka syndh räcknas må, hafwa alt för ringa straff medh sigh, hwarföre woro godt syndzens myckinheet genom strafs hårdheet således att minska, dett sådane eenfalt hoors bedrifware dubbelt bötte och straffades emoot dett här till är öfwat. Orcka dhe eij bothum, så arbete för gerningh sina i vissa åhr, den gifte dubbelt. Och woro önskeligit högha öfwerheeten nådigest täcktes för desse och andre måhl å landet förordhningh göra om slijkt arbete och där till [om] personernas uppehälle, att landzhöfdingarna eij hadhe orsaak mehra sigh beswära intet arbete hafwa, där igenom många missgerningar ostraffade blifwa, när dhe eij orcka penninga böther uthläggia, och straffet blifwer alltså begabberij.

III. Elliest brister thet i bothum, och om ingen förordningh om arbete och underhåldh görs, syntes wara ett godtt straffmedell, om bäggia genom bortförande eller deportation |: doch icke till een ordt :| landzflychtige blefwo på wissa åhr, där uthinnan achtas böör, att åhren fördubblas för dhen gifte personen i detta fall.

IV Kommer någon medh eenfallt hoor andre reesan igen, relegeras till 6 åhr och slippe eij medh bothum, men tridie gången miste lijfwet. [d]

V. Falla och sedhan några omständigheeter in i slijka dubbel och

---

a) Flera exempel på praxis finnas anförda hos MELANDER, a. a., s. 150 och 176. Jfr Svenska riksrådets protokoll 1642, s. 431 och Åbo hovrätts instruktion för lagläsaren på Åland Johan Olofsson 1641, p. 7 (tryckt ovan, s. 87).

b) Se t. ex. 1615 och 1617 års kungl. resolutioner på Svea hovrätts frågepunkter (tryckta hos SCHMEDEMAN). Jfr även MELANDER, a. a., s. 148—49.

c) Jfr diskussionen i riksrådet i maj 1641 (Svenska riksrådets protokoll, Bd 8, s. 602 och 605—06), ävensom Kungl. resolution på prästerskapets besvär vid 1642 års riksdag, p. 10 (tryckt hos STIERNMAN).

d) Jfr Åbo hovrätts instruktion för lagläsaren på Åland Johan Olofsson 1641, p. 4 (tryckt ovan, s. 86).

eenfalle hoor, som tyckia straffet lindra, såsom ähr: 1. Om någon parten af ondsko och argheet den andra öfwergifwer. 2. Om mannen är bortta i många åhr på cronones tienster. 3. Om eenthera ähr rymder och den andre qwarrstadder. 4. Om någor är impotens, tå hans maka sigh förseer. 5. Om någons maka medh besmitteligh och oboteligh siuka behäfftat ähr. 6. Om dess maka, som sigh förseedt hafwer, bedher för hans bruth; [a] uthi hwilka fall synes billigt straffet lindras kunna af öfwerrätterna efter gerningarnas omständigheeter.

Uthi desse hoorsaker hadhe magister Johannes Dalakarlus sitt seerdeles betänckiande, som finnes ad acta. [b]

XII. **Om blodhskam uthi förbudne skyld- och swågerskapz leeder,** där om efterföljande betänckiande [c] antecknat bleff.

I. Crimen incestus eller blodhskänderij, efter dett icke ähr eenahanda, så kan och böör thet icke beläggas medh enahanda straff. Undertijden bedrijfs then synden af löösom i upp- eller nidstijgande skyllskapz linea, undertijden i sijde linien, i dhenne fall och offta hoor tilkommer. Sedhan är och någon skildnat i swågerskapz spieldh. Här om således beslötz efter Gudz lagh, andra werdzliga rätter och samwete bästa:

1. Hwilken som befattar sigh medh sin blodzfräncka i upeller nidhstijgande grad in infinitum, wari hon och han dömde under swärdet, såsom äro: fader medh sin dotter, sonadotter, dotterdotter etc.; son medh sin modher, farmoder, mormodher etc.

2. Samma straff wari och dhe undergifne, som i up- och needstijgande swågerskapz linea den synden begå, såsom är: son medh sin styfmodher, hustrus modher, hustrus mormoder, faders concubin; item fader med sin styffdotter, sonahustru, styfdotters dotter.

3. Under samma swärdzstraff wari och dhe, som dhenna missgerningh bedrifwa i sijdo liniens förste, så och förste och andre leedh, såsom äre: först syskon, sedhan syskon medh syskons barn, barn medh sine föräldrars syskon. Dettsamma wari förståendes om

---

a) Jfr Svenska riksrådets protokoll 1636, s. 524 och 583, samt 1637—39, s. 264.

b) Bilaga 3, nedan s. 155.

c) Jfr olika betänkanden från 1642 rörande äktenskapshinder mellan närskylda m. m. (tryckta ovan, s. 88—90 och 91—92).

dhen förste grad i swågerskapet i upstijgande, nidhstijgande eller sijdho linea.

4. Men uthi förste och andre gradu affinitatis lineae inaequalis, såsom hustrus systerdotter etc.; medh dhenna syndh beslagne förwijses landet ewärdeligen, uthan dee niuta seerdeles öffwerheetennes gunst. Doch kommer uthi dätta fall hoor till, eenfaldt eller dubbelt, wari och lijfsaak.

5. Syskonebarn anlangande, oanseet dee uthi Gudz lagh och jure civili eij förbiudes, lijkwäl medhan wår christeligh framfarne öfwerheet hafuer täcktz samma grad hålla för een bohm eller mur, där öfwer ingen skulle drista sigh springa och altså nalkas the andre närmare af Gudh förbudne leedher, synes och godt, att samma grad än för ett stängzle bewaras, och icke promiscue uthan högha öfwerheetennes tillåtelsse ächtenskap där uthinnan skee må. Men hwilken den andra i samma grad belägrar, böthe halfparten emoot eenfalldt hoor, lägresbothan oräcknat, mädhan eij syndat är emoot Gudz ordh uthan menniskiostadhga. [a)]

6. Uthi annan och tridie gradz skyllskap dhee sigh medh lägersmåål försee böthe halfparten emoot syskonebarn.

7. Uthi tridie leedh å bägge sijdhor och i fierde leedh och annan böthes intet uthan som för annat lägersmååhl, när förseende där uthinnan skeer.

XIII. **Om tiuffweri.**

Thenna missgerningz straff är nu ringa och för dess myckenheet och stoora swangh skull skäligen förhöijas kan. Och effter månge slagz tiufwerij finnes och åthskilleligha dess omständigheeter, war punctewijs där om handlat som fölijer:

1. Störste tiufnadt är, när man bondans hustru stiäl; altså må skäligen dhen syndh straffas till lijfwet efter lagh.

2. Den tjuffnadt, som består in modico, dett man wärderar under 40 eller 50 daler sölfwermyntz wärde, bötes treedubbellt före, och målsäganden sitt ighen. Orckar eij tiufwen bothum, tå brännes märcke på hans ryggh och förwijses landet. Men kan han förste reesan i första laghförande öfwertygas twå eller fleere reesor mindre eller mehr stulit hafwa, som till bemelte 40

---

a) Jfr J. E. Almquist: Strödda bidrag till familjerättens historia (1932), s. 17.

eller 50 dalers wärde löpa kan, hängie tå strax, medhan all förbättringz hopp synes uthe wara. [a)]

3. Ähr stölden myckit större och grofware, som eij betalas kan af tiufwen, hängie tå förste reesan han ther medh beslagen warder, målsägande rätt efter lagh förbehållen. Ähre och fleere i flock och följe eller ett tiuffwerij, så göra the doch een gerningh och böthe hwar pro quota, och räcknes alle så wijdha för een man. Doch fins een eller fleere af them förr stulit hafwer, plichte som förr ähr sagdt.

4. Kyrckietiufwar, häst- och gåårtiufwar, item dhee sinom hussbondom medh stuldh undlöpa, måste så myckit högre straffas efter tiufnadens stoorheet, såsom den i laghen fins högre wara förbudin än annor stöldh.

5. Och såsom alt för många omständigheeter i dessom måhl all om tiufwerij finnes, som straffet förhöija eller förringa kunna, är högeligen här uthinnan öfwerdomarnas moderamen af nödhen, till hwilka acterna refereras måste, dhe ther nogha sådant skärskådha och ransaka weeta.

6. Om gräntztiufwar äro stoore och märckelige beswär, the ther gåå i skogh och marck medh qwinfolck och annat partij, hafwandes eeldstäder och förborgade orter till nattlägre, där qwinfolcken kooka, förnöta och bränna, manspersonerna gårdarna heemsöckia iblandh genom stöldh och list, iblandh genom husbondans och gårdzfolcksens innestängiande, offta ochså genom hoot, trugh och öfwerwålldh uthtagha och penningar aftwinga, där medh dhe sigh och sitt partij i skogen gödha, hwilka ingen för stoor fahra om sin gård och wälfärdh upröija eller tiltala dierfwes, mädhan dhe medh böter för tiuffwerij sigh löösa kunna och alltså, på frija fötter igen stellte, kunna hårdeligen hämpnas på sine anklagare eller grijpesmän. Sådana för dhen skuldh gräntztiufwar synes förste reesan, the ther medh beslaghne blifwa, uthan alla nådher billigt till lijfwet straffas kunna.

XIV. **Om eedzöre.**

Edzöre i wår lagh synes icke wara allestädes lijka stoore, ehuruwäl straffet lijka wist efter laghen är lijka. Ty sompt

---

a) Jfr Åbo hovrätts instruktion för lagläsaren på Åland Johan Olofsson 1641, p. 3 (tryckt ovan, s. 86).

eedzöre begåås medh allgemeen landzfridz brått, såsom när een af berådde modhe och wilja att göra skadha samnar flock och medh samnadh handh, wapn och wärjo gör uppenbara wåldh. Sådant eedzöre synes förstås i dett 1, 5, 17, 39 capitlet. Ther uthinnan förmäles om dhem, som ähre i flock och fahrnöte, item komma medh späntom armbörstom, dragnom swärdom eller annor tolckum wapnum etc. Uppå sådane skickar sigh wäl thet straff, som laghen sätter, att theras godz skall gåå till sköflingz och dhe läggias billtoghe öfwer heele rijket.

Annat och lindrigare synes thet eedzöre wara, som icke begåås medh all gemeen frijdzbruth och doch lijkwäl ähr ett wåldzwärck, dett som skeer af beråddo modhe antingen medh wapn och wärjo eller och uthan, såsom när man hämpnas å een efter fällta heller uthborgadhe böther, Eedzöre B. LL. cap. 10; hämpnas å annan och annan giorde gerningen, cap. 11; sitter i försååt och slår någon åå tingh eller kyrckiowägh, cap. 13; älltar någon ifrån lagha tillmälom, cap. 16; hämpnas för dett doomar gafs å han eller witnat är emoot honom för rättenom etc., cap. 15; tagher qwinna medh wåldh etc., cap. 12.

När uthi detta allt antingen begåås ett dråp eller och een främijer sin onda wilja, såsom uthi wål[d]täckt, så faller på dråp och råån seerdeles lijfsstraff. Men effter såsom dätta föruthan eedzörisstraffet ähr uppå alle fall lijka, där doch, som sagdt ähr, gerningen synes icke allestädes lijka, elliest och straffet icke heller uthi lijka fall kommer på alla lijka, ty een löös eller fattigh karl, som ingen tingh hafwer, mister här intet uthan bahra frijdhen, och såsom offta härtill skeedt ähr, att han icke heller dhen mister, så kan han ostraffat begåå månge eedzörebrått. Therföre synes nödigt här om förfrågha, om icke hoffrätterne måtte hafwa macht seerdeles i detta sedhermeere uptalde fall att straffa sådane eedzörebrått och wåldhsaker poena arbitraria såsom medh fängellsse, penningeböther, relegation, stupande, handz eller halss afhuggande etc., effter såsom då saakzens omständigheeter synes detta fordra. Hijdt länder och iblandh andra nidingzwärck dett prylande eller bastionerande, som nu myckit gemeent ähr, hwilket laghen synes förstå under dett ordet t r ä l b ä r i dett 15 cap. i Dråpm. medh wilja. Och ändoch knijfslagh eij kan hållas för eedzöre, är doch lijkwäl een fahrligh mordhwärja, och [då] der igenom myckin skadha skeer, synes nödigt, att sådant hårdare straffades, dett

också Östgöta lagens 11 cap. i Såramålum [ɔ: Wadha mal ok Sara mal] klarligen förmäler.

XV. Om barnamordh.

Sådant |: Gudh bättre :| nu i alla landzändar myckitt höres och gemeent ähr, huru därföre dhenna syndh förekommas skulle, war detta consessens

Betänckiande. [a]

I. Emädhan fahrligitt ähr för een domare uthi dhenne grofwa syndh och iblandh myckit mörcka saak om barnsens lijf och fulkomligheet dömma till lijfwet af blåtta præsumptioner och tekn, ther doch een barnaföderska genom otijdigt arbete, hårdt lyftande, stoora fall eller annor händelse, item sielfwiliandes genom indrickande, tryckande och handa åläggiande fostret i qweeden till lijfwet skadha kan och ofta dödt födha; woro för den skull önskeligit, at H. K. M:tz höglofligh i åminnelse uthi dess resolutioner nådigest uthlofwade patent om barnamorderskor publicerades, [b] att the hafwande lööse konor, som ingen sitt tillståndh uppenbara, födha sedhan i löön, neeka och förswärija gerningen, läggia fostret å fielster, där medh konornes onda och argha upsååt om barnamordet noghsampt förnimmes, mista lifwet, och dess föregifwande, som sägha sigh hafwa dödt födt, skulle intet gälla, medh mindre the witne hafwa och någon sin lägenhet uptäckt, på dett att alle, som dragas medh sådhana onda tanckar om lijfsfruchtens förgörande, måtte genom straffetz swårheet och fruchtan af thet onda upsåtet afskräckias. [c] Och efter qwinfolcken, som dätta mäst angåår, icke många komma till tingh och stempno, kunde sådant bäst aff prædikestoolarna förkunnas breedhe wijdh kyrckioheerdarnas skärpande aff Gudz ordh om thenna lasts groffheet. För-

---

a) Jfr H. Antell: Om dråpsbrotten, D. 4 Barnamordsbrottet (1895), s. 46.

b) Jfr Svenska riksrådets protokoll 1642, s. 438: »Rixdrotzeten påminte om een resolution, som sal. konungen hafwa läthit uthgåå, att där någon, som oechta barn aflade, giorde det i andre meniskiors frånwaran och allena, den skulle, där barnet dödde, mista lifwet; höllt gott, att den publicerades. R[ix]cantzleren mente man skulle taga det ad notam, till dess de förskrefne laghfahrne sammankomma.»

c) Ang. dåvarande praxis i högsta instans, se Svea hovrätts protokoll inför Kungl. Maj:t (RA) 1641 18/6.

medelst ett sådhant strängdt mandat wore hwar missdederinna förwissat om straffet, där effter een dommare icke för dhe tekn och præsumptioner, som wore om sielfwa mordet, uthan för mandatz öfwerträdellsse säkert dömma kunde. [a]

XVI. **Om sakören.**

Alldenstundh laghen ingen åthskildnadt giör i saakörers deelningh emellan konungen, målssäganden och häradett, uthan hwarjom tridingen tilägnar, heemstelles H. K. M:t underdånligen, om och icke i dråpmålom, som märckeligen till konungzsaaken förhögdhe ähro, [b] häradtz rättigheet och lijka wara må.

XVII. **Om målssäganderätt.**

Att målsäganderätt i alla saaker må effter lagh handhafwas och eij så förbij gåås, som gemeent i landet skeer, i dett att fougderna först uthtagha konungzsaaken och lijtet eller intet lämpna iblandh åth målssägande och häradett, [c] där doch efter lagh, när dett brista skall, bör brista lijka för allom, undantagandes i seerdeles fall, där målssäganderätt för alla uthgåå bör.

XVIII. **Om häffte och fängelse.**

I. Emädhan ofta förnimmes fångar genom eelaka fängelser i häradhen undkomma, [d] synes nödigdt och nyttigt, att på fångar widh slott och fäste förordningh giordes, der alla, seerdeles the på lijfwet sittia, i godh förwaringh woro. Sedhan och att dhe profosser, wachtmästare eller andra, som därtill förordnade ähro och släppa fångar genom försummelsse eller wahngömmo, straffa-

---

a) Detta förslag innebar som helhet betraktat ingen nyhet. Kommissionen har uppenbarligen hämtat detsamma från Åbo hovrätts lagläsareinstruktioner 1634 och följande år. Jfr instruktionen för lagläsaren på Åland Johan Olofsson 1641, p. 2 (tryckt nedan, s. 85). Se även 1640 års hovrättsdelegations betänkande, p. 16 (tryckt ovan, s. 83).

b) Se härom P. Abrahamssons kommentar till landslagen (1726), s. 753 not a.

c) Jfr 1604 års riksdagsbeslut, p. 15 (tryckt bl. a. hos Schmedeman).

d) Se t. ex. Göta hovrätts missiv till landshövding Axel Siggesson (GHA) 1638 $^{18}/_{9}$ ang. några fångar, som äro »utlupne utur Högentorps kista», d. v. s. fängelse, ävensom Utdrag ur Åbo stads dombok 1626—1632 (ed. C. von Bonsdorff 1887), s. 34—35, samt 1632—1634 (ed. G. Granfelt 1890), s. 208 och 214.

des billigt arbitraliter effter dhen 6 punct i konungzlige resolutioner 1615 23 Junij gifne. [a] Men the sådant giorde swijkligen och wiljandes kunde i dhen flychtigas ställe wara och till dess missgerningh swara.

II. Mädhan man och förnimmer mångestädes å landet seerdeles i Uplandh, Smolandh och annorstädes detta wara öfwat och brukat, att föräldrar och slächt in criminalibus sielfwe twingas betala skarprättare lhönen, ställes i underdånigheet till högha öfwerheeten sådant att affskaffa, mädhan dessa äre actiones publici judicii och straff nogh för föräldrar, att dhe sin barn mista, eller slächt sine blodzförwanter.

XVIIII. **Om troloffningar eller sponsalibus.**

Betenckiande. [b]

I. Uthi thetta fallet är tryggast hålla sigh widh lagh, att dett ähr een fullkomligh troolofningh, när föräldrar, näste fränder eller rätter giftoman å bäggie sijdhor tillstädes är medh sine witne och bägge echtenskaps personers frija wilia gillar, hwilket lagha troolofningh hållas böhr, antingen prester tillstädes woro eller eij. Doch må hwarjom fritt stå, där så täckes och skee kan, prester der till kalla. Måtte och i acht taghas, att contrahentes ingalunda twingas til bejakan, eij heller uthan rätto giftomans samtycke lööse eller löne trolofwan ingå. Och hwar thet pröfwas kunde wara skeedt, skulle sådant |: re integra :| wara om intet och ogillat, medh mindre dheras samtycke sedhan tillkommer, som dett wedherböhr.

II. Förseer sigh någor af dhe trolofwade personer medh fremmande lägermåål, så kan dett eij räcknas fullkombligen för eenfalt hoor, ty troolofningh ähr allenast een begynnelsse till echtenskapet och kan eij räcknas för consumato matrimonio eller ett fulbordatt och fulkomligitt echtenskap. Eij är heller een sådan troolofwadt person aldeles löös och frij, ty synes bäst medelwägen om straffet stadga, nembligen att een sådan person böther halfpartten emoot eenfallt hoor, när han een ogift belägrar, så frampt han eij sin eghen troolofwade häfdat hafwer, och hwar dett skeedt ähr, böthe

---

a) Tryckt hos SCHMEDEMAN.

b) Jfr Svea hovrätts tvenne frågepunkter med Stockholms konsistoriums svar 1638 (tryckt ovan, s. 70).

som för eenfallt hoor. Men skeer sådant medh een gift och hans trolofwade häfdat ähr, hålles för dubbelt hoor. Och stånde sedhan hans andre trolofwade maka fritt att hålla eller förskiuta troolofningen och niuta alla gåfwo sina.

XX. Om förmynderskap eller målssmannssdömme.

På landet warder esomoftast orättwijsligen medh barnagodz handlat, när föräldrar tijdeligen från falla, och mäst därföre att laghen eij föreskrifwer något wist sätt, som förmynderskap bör hafwa medh sigh, uthan allenast om personerna och målssmän sägher, dätt hustru medh nästa frände, så länge hon ogift är, skall barnsens godz förestå; eller när föräldrar bägge dödhe ähre, skall den skyldaste rådha, hwilken heeter elliest legitimus, och landzlagen weet af ingen annan förmyndare.

Nu händer iblandh, att een familia kan finnas så ringa aff slächt och förwanter, att icke een kan wara rätt och wäl till förmynderskap dugeligh, där af ochså barnagodz offta på willan wägh sättias, så att dhe omyndige barn, när the komma till sin mogne åhr, lijtet eller intet weeta af föräldrars godha att tillgå; synes därföre höghnödigt efterföljande punctar om förmynderskap i granna acht toghes och här efter practicerades.

1. Att å landet träggiahanda slagz förmyndare tillåtas så wäl som i Stadzlagens 1 och 15 cap. i Gift[er]m. B., nämbligen testamentarij eller the som föräldrar sielfwe uthkora, hwilka synas wara the bäste, mädhan ingen kan barnen bättre wilja än föräldrar sielfwe. Sedhan legitimi, som wår lagh kallar the skyldaste; och i fall sådana eij funnes eller och odugse woro, skulle judicialiter målsmän sökias och af rätterna förordnas, hwilke ähre the tridie slagz förmyndare.

2. Och när nu sådant barnagodz faller, skulle rätter målsman, hwilken dett och woro af dhe förbemelte treggie slagh, sigh intet medh arfwet befatta eller dett antagha uthan wedherwara män och troowärdige witne, uthi hwilkas närwaru ett richtigt inventarium uprättas skulle, hwilket å nästa tingh uthi häradtz protocoll inskrifwas kunde och des målsman stadhfästas eller, där han eij dugse woro, een annor af häradtzhöfdingh och nämbden förordnas. Alltså blefwo dhe omyndigas godz wäl föreståndet och dhe uthi dess månge åhr sitt arfskap i häradtz protocoll igen funno, där igenom många trätor och oreeda bijlades.

3. Doch effter sådane målsmän slijka börder och last sigh gerna undragandes warda och förmynderskapet försakandes, icke allenast därföre att ingen löön men otack esomoftast för arbetet och mödhan wanckar, uthan och af the stoore barnagodz privilegier, i dett att sådant hwarcken siuncka eller brinna må, wore för dhen skuldh nyttigt, att den exception hoos bemelte regel i acht hålles, att ingen skulle wara skylligh stå det äfwäntyr, som ingen menniskia ändra kan, där han barnagodz som sitt egitt i bästa måtto förwarar, allenast eij swijk eller lata culpa där under spelar, där om dommarenar granneligen ransaka skulle, enär slijka måhl sigh tilldragha.

XXI. Om testamente på landzbygden.

1. Uthi Landzlaghen om testamentz uprättande å landet warder fögho omrört. Doch synes dett 9 cap. i Jord[a] B. uthi LL. itt godt fundament där till wara, där tillåtes hwar medh sitt afflingegodz göra kan hwadh han will. Där af följer, att man dette och kan altsammans förtestamentera, och twert emoot, att man eij må göra af fasta arfwegodz hwar enom täckes och altså där af och intet förtestamentera eller undan rättom arfwom bortgifwa.

2. Och emädhan laghen frijt wilkor i aflingegodz tillåter, som förbemellt är, så bör doch granneligen achtas, dett testator medh betänckt modhe, frijan wilja opåminter uthi sitt fulla weet och förståndh, dett wari sigh i siukdoms- eller helssotijdh, testamentet uprättar; sedhan och at där ähro wissa witne till och åth minstonne uthi muntliga testamenten tu eller trij trowärdigha effter Gudz och Sweriges lagh, dhe där fulkombligen om sidsta wiljan witna kunna och alla swijk och bedrägerij, som widh testamenten skee kunna, förhindra. Elliest wore och nyttigt, där så skee kunde, att kyrckioheerden eller någor annor, som skrifwa kan, tilstädes woro seerdeles hoos eenfaldigt folck.

3. Ähr och myckitt gångbart och i bruuk, att man och hustru sigh emellan testamente oprätta och sådant icke allenast, som stadzlagh [a] förmäler, uthi allt afflinge eller hwar tridje penningh af arfwet |: där inga barn ähro :|, hwilket arfwom oåthsport skee kan, uthan och elliest ofta barnlösa ächta folck sin emellan theras yttersta wilia således skrifteligen författa, att hwilken som först

a) MEStL, ÄB 19.

genom den timmelige dödhen aflijder, skall hans maka allt arfskapet obytt till sin dödzstundh niuta och behålla, hwilket testamente man eij gilla kan till rätta arfwe förfångh, så frampt dhe dhär laghligen åtala.

Uthi dhenna testamentzpunct woro några så wijdha ifrå dhe andra åthskilde, att dhe wäl wille absolut och frij macht tillåta i aflingegodz efter thet 9 cap. i Jorda B., män funno skäligit ther hoos, att arfwingom |: secundum jura communia et jura sangvinis :| må sigh förbehållin hafwa quaerelam in officiosi testamenti, där een, som lijtet eller platt intet ärft hafwer, uthan stoore skiäl af afwundh eller annor wildh allt sitt afflingegodz förtestame[nte]rar och bortgifwer.

XXII. **Om syner.** [a]

Mädhan uthi syner stoort missbruuk skeer, så att een stoor deel laghläsare till ingen tingh benägnare ähre än af stort obetänckiande och ringa skiäl tillåta syn å annars egendom, där igenom ofta uhrminnes häffdh och annat lagha fångh förkränckes, är för den skuldh här om efterföljande betänckiande [b] upsatt.

1. Först skulle ingen laghläsare understå sigh att tillåta någon syn å annars egendom, för än till syns lagligen å tinget dömbt är, medh mindre parterna sielfwe om syn åsämber. [c]

2. Syns instantier är bäst att gilla the, som här till hafwa warit brukelige, så att det appelleres ifrå häradtzsyn till laghmanssyn, hwilken laghmanssyn, efter hon är brukat och här till hållen för landzsyn, som i laghen förmäles, tyckes att här efter ochså bäst practiseras kan. Och må altså ingen ifrå laghmanssyn wädja, uthan ställes till högha öffwerheeten, där henne täckes antingen sielf genom supplication sedhan uptagha eller på annat sätt afhielpa sådana syner. [d]

3. Må och laghmänner, hwar efter lagh sielf söckia och wälja synesmän, dee bäste i laghsagu sina, der om parterna åsämber.

---

a) Denna punkt är förutom hos WAHLBERG tidigare tryckt av J. LOCCENIUS i Synopsis juris privati (1673), s. 797—801 tillika med en latinsk översättning, samt av I. ARNELL i hans kommentar till stadslagen (1730), s. 397—98.

b) Jfr olika utlåtanden om syner 1637—38 (tryckta ovan, s. 54—68).

c) Jfr 1640 års hovrättsdelegations betänkande p. 6 (tryckt ovan, s. 76).

d) Jfr Åbo hovrätts frågepunkter 1633, nr 2 (tryckt ovan, s. 44—46).

Elliest wari dhem dheres wilkor förbehållit, att dhe efter lagh wräka kunne, där weldh är uthi och skiäl till.

4. Syneomkostnader anlangande, tyckes bäst wara wederdeelsmännerna hålla halfwan deel hwar seerdeles för misstanckar skuldh. Således utharmar och ingen den andra. Doch efter lagha syn och dom betale den parten, som tappat hafwer och altså orättrådeligen twistat, heele expenserna efter mätzmanna ordom, där öfwer landzhöfdingen och fougden handhafwa böör. Doch till att undfly alle onödigha omkostnader synes aldeles nogh wara, att een owäldh uthhäredtznämbdh allenast toghos till medh laghmannens egen nämbdh och eij twänne häredtz nämbder sammankalla, som här till mångestädes hafwer i bruuk warit.

Sedhan är och i dhenna punct om syner att betänckia, om man eij i Finlandh och några städz i Lijflandh så wijdt om synetermin laghen förändra kan, att dhe beqwämligaste åhrstijdher till syns toghes, som landet för morass och annor landz lägenheet lijdha kan och eij så stricte laghen följa om tijdhen.

XXIII. **Om uhrminess häfdh.**

Huru wijdt den förstås skall, är alles theres meeningh, att den eij kunde af något fundament på wissa åhr och tijder beskrifwas; doch om sådant endtligen skee skulle, kunde eij 50 åhr efter konungh Johans stadga [a] wara nogh uthan snarare itt hundrade åhr och eij dess under der till fordras. Är för den skuldh bäst och rådeligest widh ordzens bemärckelsse eller notation sig hålla, att uhrminnes häffdh är den, som ingen minnas kan eller aff sanna saghu weet, huru hon är först tilkommen, cap. 4 § 4 Konungzbalken LL. [b]

XXIV. **Om uhrminnes häffd skall gälla för råå och röör?**

Betenckiande. [c]

1. Oanseedt många skiääl kunna strijdha för råå och röör såsom 1) privilegium limitum in jure divino, Deut. 27; 2) dett

a) Ang. denna, se J. E. Almquist: Det processuella förfarandet vid ägotvist (1923), s. 199 och 221.

b) Jfr B. Crusii föreläsningar över landslagen 1630 (tryckta av J. E. Almquist 1927 under titeln: Vår äldsta kommentar till landslagen), s. 42; Åbo hovrätts frågepunkter 1633, nr 3 (tryckt ovan, s. 46); Svenska riksrådets protokoll 1642, s. 433; C. Lundius: Om sedwana (tryckt ovan), s. 106.

c) Jfr J. E. Almquist: Det processuella förfarandet vid ägotvist, s. 223.

28 cap. Byggn. B. LL.; 3) att råå och röör ingen nytta skulle hafwa medh sigh, om häfden den tilbaka sättia skal. Lijkwäl kan endtligen eij uhrminnes häfdh der igenom drifwas, uthan samptligen bewiljade uhrminnes häfden emoot råå och röör gillas efter dett 1 cap. Jorda B. LL.: Uhrminnes häfdh må ingen qwälja, ehwar hon åkommer; hwar detta ordet ehwar sätties indefinite och för dhen skull uthesluter all respect.

2. Elliest och kan intet uhrminnes häfdh af skalckar och tiufwar som råå och röör turberas eller genom eeld, watn och af andra casibus fortuitis förgåås uthan blifuer oförwanskat. Derföre är hon dett beqwämligaste medel trätor att åthskilja, som elliest aldrigh någhon enda toghe, uthan der till medh blefwo rerum dominia incerta och ingen säker på sin eghendom, ja och många elliest sin egendom mista, som des framfarne genom kiöp, arf, skipte eller annat lagha fångh innan om annars råå och röör hadhe förskaffat och i dess slächt uhrminnes häfdat wore.

3. Hwadh anlangar dett, [att] uhrminnes häfdh kan altså offta gilla dett injusto titulo eller medh orätt enom afhändt är, så ähr wäl sant, att alle præscriptioner heeta therföre af juristerna odiosae, att dhe orätt fångh i så måtto genom tijdhen gilla. Doch ähre dhe där till upfundne, att rerum dominia skole wara certa; certus quoque litium finis. Så må dett wara loco p[o]enae och honom till straf, som eij hafuer itt wakande ögha på sin egendom.

4. Elliest hwarföre skulle icke immemoriali huic praescriptioni eller uhrminnes häffdh gifwas witzordh, medhan laghen uthi månge rum memorialem praescriptionem gillar och tillåter, såsom [uthi] Konungzbalken 26 [ɔ: 36] præscriberas wåldzgerningh på wiss tijdh; arff och byrdh på natt och åhr; funnit godz item på natt och åhr; hwilken præscription all länger eller stackotare efter lagh aldeles gillas böör etc. Doch bör een dommare achta, när jäff är i saaken och seerdeles i uthmarcker och skogh, där een om den andre häfdat hafwa |: det eij om åker eller engh förstås :|, att sådant een thera eij räcknas för uhrminnes häffdh uthan regulere och rätte sigh efter röör, staff, rågångh och annor rätt skildnat eller öra och örtugh.

5. Emädhan det och föregifwes, att sombliga låta inteckna sigh för rätta framdeles fulfulija ett klander och eenfaldighe domare eij weeta, huru wijdha sådant kan wärcka; ty synes nyttigt, att bredewidh klandret och detta antecknas, det fram-

deles, när wijdare å samma klander fulföljes skall, de dato dett först antecknades, tilbaka ransakas, om åklagaren sin rätt eij försummat hafuer och uhrminnes häffdh eller annor lagha fångh åkommen ähr.

6. Ytterst uthi detta betänckiande om råå och röör sampt uhrminnes häfdh faller och tänckwärdigt ex consequenti om rijkzens gräntzsor, där på laghläsarna beswära sigh inträngias och eij weeta rätta skildnaden. Wore för den skull önskeligit, [dett] hoffrätterna eller landzhöffdingarna een affskrift om gräntzorna meddeeltes, där laghläsarna copialiter underrättelsse hafwa kunde emellan Sweriges undersåtare och dhe danske, norrske och ryske.

Uthi dätta måhl war monsieur Georgius Stiernhielm emoot dhem alla och wille wiss och gill råå och rör gilla öfwer uhrminnes häffd, som icke är affgräntzsatt som uhrfiäll effter lagh, och sådant skrifteligen inladhe, som finnes in actis. [a)]

Conclusum den 17 Martij 1643.

Carl Christersonn Måneskiöldh	*Ericus Erichssonn Gete*	*Jonas Bure*
G. Stiernhielm	*Carl Olsson*	*Ericus Olai*
Ericus Bröms	*Olaus Bärlingh*	*Carolus Lundius*
Iohan Olufzon	*Thomas Mylonius*	*Jsrael Noræus*
Per Larsonn	*Nilss Eskelsson*	*Haquinus Hööck*

Benedictus Baaz
S[upremi] J[udicii] R[egii] secret[arius].

a) Bilaga 4, nedan s. 157.

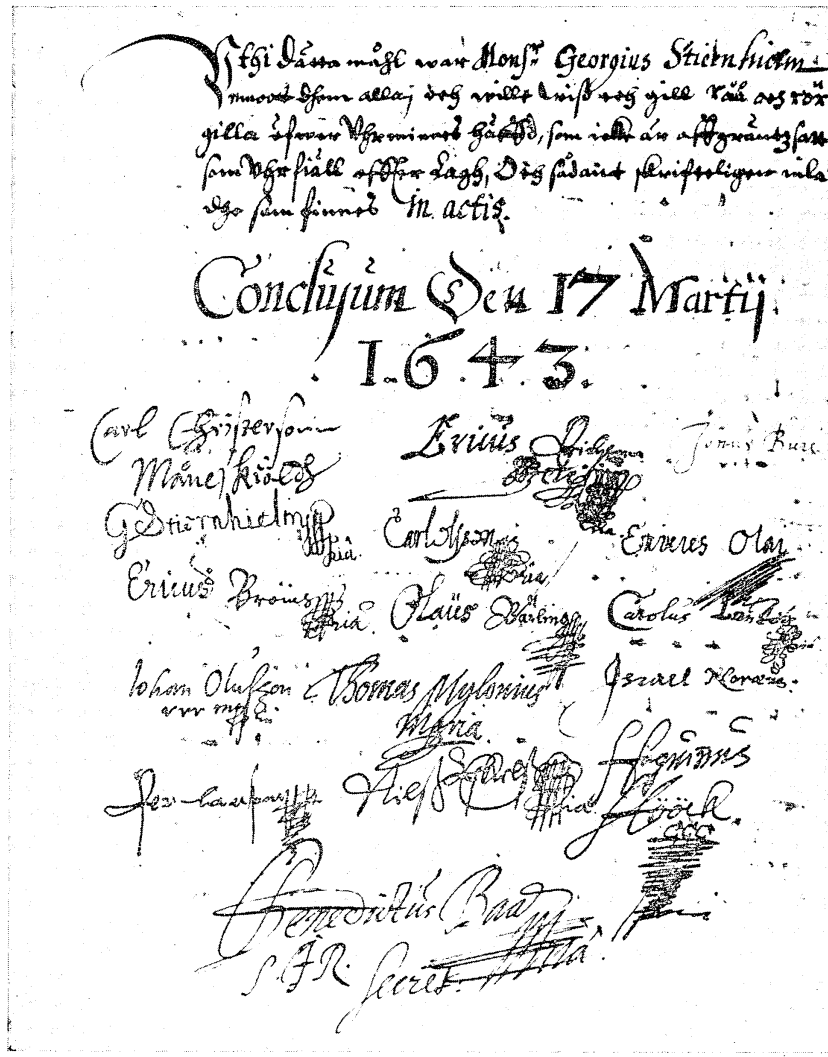

Slutet av principbetänkandet med namnunderskrifterna.
Faksimile i förminskad skala ur originalurkunden.

BILAGOR:

Minoritetens reservationer.

1.

Johan Olofssons betänkande om edgång.

Avskrift från slutet av 1600-talet i KB, sign. D 161, fol. 377—81. a)

Om edgong med andra.

Uti detta ährendet om edgong, så hafwer iag så fattat, att detta intet contraverteres, om reus må giöra understundom ed eller eij, effter som domaren finner nödigt wara, eij eller om wittnen, som hafwa sedt eller hört, skole giöra ed, utan allenast detta:

1. Om här effter skall tillåtas sådane compurgatores eller laggierdzmän, som här till hafwer warit brukeligit i twifwelachtige saker, der fuller judicia och praesumptiones till saken äre, doch inge wittne och fulla skiäl, eller och om nämbden i sådane högmålssaker skola, effter som lagen fordrer, med ed den beskylte fälla eller wäria.

2. Och om sådana ed kan tillåtas, huru denna skall wara, med hwad formular och mening.

Min mening och votum är detta.

Hwad det förre anlangar, att sådane edgonger kunne intet med någon grund mehr lijdas, hwarken som här till hafwer warit brukeligit att swäria det är heller hafwer sig så, eij heller, som man förmenar här effter skall kunna skie, att swäria man troor det är eller hafwer sig så, eller iag troor hans edh är san[n]. Hwad det förre sättet anlangar eller juramentum veritatis, så kan man intet, böör eij heller swäria om en annars gierning, då man intet hafwer sedt, hört eller förstådt. Man blifwer offta der uth-

a) Avskrivaren har försett betänkandet med en ingress av följande lydelse: »Uthi edgong hade och Johannes De la Karlius [ɔ: Dalekarlus] sin särdeles mening, som föllier.»

innan meenedig, besmittar sitt samweth och giör det heela sin lifztid otrygt. Och oansedt wår lag synes en sådan edh att fordra, praxis hafwer och så warit, så kan man doch likwäl icke weta, om och så af begynnelsen warit hafwer. På några rum i konung Christophers lag, som och allestädes i Östgiötelagen, fordras både wittnen och dess förutan edh. Wijte måste fördenskull der med hafwa warit särskilt. Cap. 14 et 2[2:]1 Gift. [B.]; 20 [cap.] i Tiuf. [B.]; 22 cap. i Dråpm. [medh wilia]; cap. 8 i Weeda [ɔ: Wadha mal ok Sara mal] i Östgiötelagen. Jure canonico, hwar utaf detta bruket med edgonger synes i wår lag wara inkommit, är eij heller sådan ed förskrefwen, utan allena att dee troo sant wara [hwad] hufwudmannen, som altid moste præstera juramentum veritatis, sworit hafwer. Här uthinnan troor iag, att icke monga skola annorledes mehna.

Hwad det andra ed-sättet och juramentum credulitatis anlangar, så ändoch det synes hafwa sine skiäl och gode grund, aldenstund det allenast är ett wittnesbörd om den bråtzliges lefwerne och wäsende; kan eij heller giöra någon meenedige eller turbera eens samweet, som elliest will wara rättrådig och menar så af hiertat som med munnen; hafwer och warit i bruuk hoos andre förnemlige nationer[1] iemte den romerska lagen; synes och wara lijka som itt incitamentum, att een deste mehra winlägger sig om ett redeligit och obesmittat lefwerne, när han uthi sådane händelser seer, att andras wittnesbörd kunna mycket hielpa; likwäl synes mig, att ett sådant sätt att befrija sig eij heller kan länge lijdas för detta skiäl skull.

1. Hafwer det ingen grund, eij heller något skiäl med sig. Eens opinion, credulitas eller mening kan iu icke wara skiäl, utan fordrar andre skiäl för sig uti exempel: Han hafwer hollit sig wähl i andra saker, derföre och i detta; han hafwer stält sig illa tillförende och i andra saker, derföre och nu eller i detta. Huru krafftig een sådan conseqventia är, seer hwar och en. Så skall och wäl praxis wijsa, att detta sättet esomofftast feelar om sanningen och den brotzlige frijas och [den] obråttzlige fälles. Den, som fattig är eller på een obekänd orth, skulle utaf mangell af laggierdzmän här fälla[s], och åter igen een skrymtare, som wiste sig i folckz åsyn wäl ställa och wara inwärtes een skalck, frijas. Och ändoch, der som grofwa indicia äre till någon missgärning och een effter gemene mans domb är skyldig, synes något förarge-

ligit, att han skulle utan laggong afkomma, så måste man likwäl det fara låta och committera det den allwettande Guden, betrachtandes att såsom det är in particulari tryggare att släppa en brottzligen [ɔ: brottzlig] än straffa een obråtzligen [ɔ: obråtzlig], så är det och i gemeen bättre att holla sig wid det sättet der med, än skiönt en brotzlig kunde inkomma, än taga opp ett sådant, der som och een obråtzlig kan falla, hwarföre och det sättet allareedo afkommit är, der det tillförende hafwer[2] warit i bruuk.

2.[3] Så turberar detta och staten och giör een oreda i det gemena wäsendet emellan collegia, såsom uti ett exempel: Een man är effter starka lijknelser eller indicia beskylt för hoor, dömbder att gå edh, hafwer det icke kunnat giöra, fälles till gierningen, resolveras att böta som want är, stå uppenbara skrifft och afbedia församblingen. Böterne måste han utläggia, men när han kommer till kyrckian, kan han intet stå skrifft, emedan han intet bekienner det han till äfwentyrs intet giort hafwer. Här blifwa collegia justitia[e] tacite af consistoriis ecclesiasticis beskylte, och blifwer den saakfälte antingen utan skrift emoth rätternes resolution intagen eller och heela sin lifztid uthstängdt. Der och judicia här uthöfwer blifwa consulerade, wette dee intet wäl, huru dee skola sig här reeda ifrån saken eller komma ifrån hwarandra.

Såsom detta nu om edgierdzmännerne är, så kan eij heller något annat om nembden säijas, som effter lag skole med ed den beskylte antingen wäria eller fälla. Nu synes i sådane twifwelachtige saker, der dee inte[t]dera wist wetta, att dem må wäl tillåtas att gå een medellwäg och hwarken wäria eller fälla den beskylt är, doch elliest frij, till dess han till saken blifwer med en domb bu[n]den. Hwarföre skall man änteligen dömma honom frij? Kanskie der komma sedan dee skiäl, som fälla honom till ogiärningen, så kunna dee sedan icke utan någon oreeda dömma honom till döden i den saak, som dee honom tillförende med ed befriat hafwer.

Detta är min mening om den förre quæstion. Den andre faller här utaf: Der sådane edgonger icke bör tillåtas, så är man eij heller bekymrat om sättet och formularet. Icke deste mindre, emedan allmogen är så wahn wid detta wäsendet, [a] synes bäst,

---

a) Wäsende betyder här ceremoni.

att detta icke per edictum aflades, utan aldra först dommarne tillholles, att dee intet tillåta sådane eder. Kunde altså denne lagen komma i owahna och på sidlychtone aldeles afskaffas.

Iohan Olufzon.[4]

Anmärkningar till Bil. 1.

[1] I avskriften står felaktigt *nationens.* — [2] Avskriften har felaktigt *hafwa.* — [3] I avskriften står felaktigt *3.* — [4] Stavningen av namnteckningen ändrad i överensstämmelse med riktigheten. Avskriften har *Johan Olofson.*

2.

Georg Stiernhielms, Johan Olofssons, Thomas Mylonius' och Israel Noræus' gemensamma betänkande om böters beräknande med hänsyn till den bötfälldes stånd och villkor.

Tryckt efter en avskrift (nedan kallad A) i KB, sign. D 161, fol. 369—74, a) av samma hand som bil. 1., jämförd med en något tidigare ehuru betydligt sämre avskrift i UUB, sign. N 320, fol. 61—62 (nedan kallad B). Avskriften B har legat till grund för avtrycket hos WAHLBERG, a. a., s. 74—78. Utgivaren har därstädes av förbiseende utelämnat Johan Olofssons namn ur rubriken och sålunda som författare till betänkandet uppgivit blott Stiernhielm, Mylonius och Noræus.

Ehuruwäl man intet betänckiande drager på oppenbare missgärningar wisse straff att förordna, så blifwer likwäl icke utan skiälige orsaker uti betänckiande tagit dee straff, som lif eij angå uthan penningeböter heller smäleek, som[1] är kååkstrykande, landzförwijsande, kyrkioplicht, händers och fingers afstympande etc., om uti sådane saker skall hollas något ståndz erligheet eller[1] förmögenheets anseende. Denne saken belangandes, så plägar inwändas af den, som ingen åthskillnat wille giöra millan någon ståndzperson uti straffet:

Först, att Gud uti Mosi lag icke hafwer statuerat annat än som ett straff på synd och missgärning utan någons persons anseende.

Till det andra, att och Sweriges lag ingen åthskillnat här uthinnan giör.

---

a) Avskrivaren har försett betänkandet med en ingress av följande lydelse: »Mons. Stiernhielms, mag. Johann De la Karlij [ɔ: Dalekarli], Mylonii och Noræi betänckiande om personers qvalitet i böter.»

Till det tridie, att Gud biuder det, att man intet anseende skall hafwa till personen, hwilket och domaren uti sin domareed förplichtar sig till att holla.

Till det fierde, att och den rijke nogsampt kan tillbaka hollas ifrån grofwa brott och öfwerwåld och således icke wara mechtig att bära sins nästas hand, näsa eller lemm i pungen metu poenae talionis, som lagen der öfwer statuerar.

Till det förste synes sålunda kunna swaras, att i Mosis lag finnes fast icke mehra in gravioribus delictis än som tweggehanda straff, lijfz och talionis. Uti lifzstraff bekienner man, att intet anseende kan eller bör simpliciter hollas till någon person. In poena talionis, der som hand går emoth hand, tand för tand och öga för öga utan någon poena alternativa, kan icke heller hollas utan een lijkheet i alla stånd. Men såsom nu denne poena talionis hoos oss och flera nationer är förändrat uti ett penningestraff, och icke lika att uthgifwa 100 daler för en fattig som [för] een rijk lijka som beggom hand för hand, derföre så synes billigt wara, att sådane penningeböter effter personens och ståndz lägenheet i lijka delicto warda proportionerade och lämpade. [a] Ty intet twifwell är, att iu en rijk man gierna skulle lösa sin hand med 1000 daler, der en fattig icke mehr kan än med 100 eller mindre, på hwilket sätt lösn effter den fattigas och rijkes condition synes falla lijka. Der elliest den rijke, som mehr förmögenheet hafwer, icke mehra skulle giffwa[1] än som den fattiga, dess heela substans kanskie icke når till 100 daler, synes wara al som största olijkheet och emot Gudz lag, som söker lijkheet in poena talionis.

Till det andra. Sweriges lag belangande finner man, att[2] i straff, som icke lijf eller lem angår, altid är giord een åthskillnad synnerligen i gamble lagen uti stånden och personerne, [nembligen mellan] frälse, riddare [och] swänner, frija [och] annödiger, bohlfast och lösker etc., som till seende är af wår brukelige lag i det 8 cap. Gifftermålabalken i LL. och cap. 37 i Dråpmålabalken med willia, såsom synnerligen är att observera i Östgiöt[a]lagen i tuckeboot, att man må tyga pieker[1], lurker[1], leekare och landfeijer. [b]

Till det tridie belangandes, det Gud och domareeden biuder, att man intet anseende skall hafwa till personen, är billigt, att

a) Jfr riksdrotsen Per Brahes uttalande i rådet 1641 $^{19}/_{5}$ (Svenska riksrådets protokoll 1641, s. 605).

b) Jfr ÖgL, DrB 13—18 kap.

det skier uti den mening, som Gud och rätterne det biuda, nembligen att man icke skall hafwa wild [a] till någon persohn, anseendhes[1] ens högheet, wåld eller macht, och derföre gifwa honom rätt mehra än honom bör; anseendes ens enigheet, fattigdom eller förlåtenheet, [b] och derföre gifwa honom mindre rätt än honom bör; anseendes wänskap, frändskap, haat, fiendskap, mutor, hoot etc. Detta är det förbudne anseende till personen, som Gud och rätterna förbiuda, ty der det anseende annorledes uthtydas skulle, wille synas, att Gud sielf confunderade ordines och dignitates personarum, quod absurdum.

Till det fierde, att den rijke metu poenae talionis skall aldeles hafwa återholl för wåldzwärck, synes intet wara, emedan det straffet hoos oss och andra nationer är afskaffat, som tillförene sagt är.

Hwad nu dee skiäl anlangar på andra sidan, så är det allom kunnigt, att justitiens wärkande består in distributione praemiorum[1] et poenarum, hwilkas noga acht såsom det krafftigast[e] anckar sammanholler rijker och republiqver[3]. Justitia warder fördenskull kallat constans et perpetua voluntas suum unicuique tribuendi, att hoon in distributione praemiorum et poenarum uti acht tager proportionem geometricam eller een lijkheet effter personernes condition, hwilken består uti [een][4] olijkheet, det oss uti dagelige praxi så kunnigt är, att exempel fast synes onödige. In statione militari kan wäl en gemeen soldat uthstå[1] stoor fara som en capitein, men justitia distributiva[5] och dess rätte praxis tilldeelar dem icke fördenskull lijka beröm och besoldning. Såsom nu denne lijkheet effter personernes condition höltz in praemiis, så skier det icke heller obilligt in poenis. Contrariorum contraria[1] sunt conseqventia. Ty när desse förbemelte personer hafwa sig tillijka i ett facto försedt, så warda dee och olijke straffade. Hwarföre nu och sådan lijkheet icke skulle hollas effter personernes condition uti straffet emellan den rijke och fattige synes inge orsaker. Det samma kan man och see af fine justitiae, som söker, att dee, der icke kunne virtutis amore afhollas från missgärningar, måtte det giöra formidine poenae. När nu den rijke icke skulle mehra gifwa för wåldzwärck[1] än hwad som een fattig

---

a) Wild betyder här välvilja med dragning åt partiskhet.

b) Förlåtenheet betyder här övergivenhet.

förmår att uthgifwa, så kan hoos den rijke icke wara någon formido, utan det honom pålägs är honom såsom intet straff. Och måtte alla således bekänna i sådant fall, att justitia wore[1] slätt af intet wärde. Derföre emedan personarum dignitates, honestates och vilitates äre olijke, hwilket man alt måste bekiänna, så framt man icke will indraga[1] een lijkheet med alle ståndz confusion, så finnes[1] det uti alla wälbestälte rebuspublicis, att praemia och poenae warda och effter ofwanbemelte analogiam geometricam uthdelte, som lag och exempel uthwijsa, så att een slaf warder in eodem genere delicti, som smäleek angår, hårdare straffat än som een frij. Famosus gravius qvam integrae famae reus, plebejus qvam nobilis egregius et in dignitate constitutus. [a] Är fördenskull detta wår meening:

1. Hwad poenas capitales anlangar eller dee, som äre capitalibus lijkmätig[e], att der uthinnan altid holles[1] een lijkheet.
2. Men der som saken kommer till penningeböter, att der uthinnan må supremi judicii moderamen billigt wara.
3. Så och i smäleeksstraff och [poena] afflictiva corporis, så att dee, som honoratiores wore, löste sig med dess större penningeböter.

[G. Stiernhielm Iohan Olufzon Thomas Mylonius Jsrael Norœus].[6]

Anmärkningar och varianter till Bil. 2.

[1] Ändrat efter B. — [2] Ett överflödigt *dee* här utelämnat i enlighet med B. — [3] A *reipubliqver*. B *respublicera*. Rättat i texten. — [4] Insatt efter B. — [5] B har istället *justitiae distributio*. — [6] Båda avskrifterna sakna namnunderskrifter. Här insatta efter namnteckningarna under huvudbetänkandet.

3.

Johan Olofssons betänkande om hor.

Tryckt efter en avskrift i KB, sign. D 161, fol. 382—83, [b] av samma hand som bil. 1 och 2.

---

a) Jfr Digest. 48, 19, 28, 16.

b) Avskrivaren har försett betänkandet med en ingress av följande lydelse: »Uti hoorsaker hade mag. Iohannes Dalakarlus sitt särdeles betänckiande, som här effter föllier.»

Hwad dubbelt hoor anlangar, så är min mening såsom de andra gode mäns, men hwad enfalt hoor anlangar, som bedrifz af een ogifft man med en gifft qwinna, så synes att der uppå och bör ställas lifzstraff.

1. Effter Gudz egen lag. Den som hoor bedrifwer med någons mans hustru, den skall döden döö, både hoorkarlen och hoorkonan.

2. Så brytes i detta horet icke allenast echtenskapzförbundet utan och begåes ett stort tiufwerie |: hwilket och för sig sielft är capitale :| der med een fremmande säd i familien införes och tager den portion, som rätta erfwingerne tillkommer, hwarföre och detta de jure civili Romano-Saxonico moderno prutenico [ɔ: protenis?] är lijka straffat som det dubla, så att der, än skiönt den giffte qwinnan |: i fall mannen beder för henne och will widare boo hoos henne :| förskones med lifwet, moste doch den ogiffte mannen likwäl stå uth lifzstraffet.

3. Så fordrar och wår egen lag det samma, cap. 1 Tiuf. B. i LL.: Den, som bondes hustru lockar ifrå honom etc. |: förmäles intet om han gifft är eller ogifft :|, skall hängia öfwer alla tiufwar. Och står äntå uti mansens wåld att unna hustrun lifwet, om han will: Will eij bonde sina hustru lif unna etc. Det samma är och [att] see af det 10 cap. Gifftomålabalken i Stadzlagen: Nu kan kona hoor giöra |: förmäles intet med gifft eller ogifft :|, hafwi bonden wåld om lif beggia dera. Derföre synes, att der mannen icke will för sin hustru intercedera och widare boo hoos henne, att ju hon som horekarlen i detta fallet straffas till lifwet.

4. [a] Straffet belangande, som uppå hordombssynd bör statueras, när det elliest för skiälige orsaker skuld icke blifwer till döden, så synes mig, att det intet wäl kan eller bör sättias i några penningeböter. Penningeböterne skicka sig intet till alla tider, ty penningarne stiga nu upp, nu neder; och är eller blifwer altså intet alla tider lijka. Så träffar detta straffet eij altid lijka, ty dee rijka kiänna intet der af och dee fattige alt för mycket. Så bör och på ett lifzstraff föllia der nest det, som i det nermaste kommer in till lifzstraffet, som är relegatio eller deportatio in Novam Sveciam på wisse åhr, doch så, att en i det fallet må lösa

---

a) I avskriften står felaktigt *3*.

sig med penningar der ifrån. Och kunde altså denne lösn arbitrio supremi judicii proportioneras effter hwars och ens stånd, wilkorl och lägenhet, så att straffet kunde i det nermaste blifwa öfwer alla lijka.

Iohan Olufzon. [a)]

4.

Georg Stiernhielms betänkande om urminnes hävds förhållande till rå och rör.

Tryckt efter en avskrift från senare hälften av 1600-talet, nedan kallad A, som i RA inhäftats tillsammans med lagkommissionens originalbetänkande och som synes vara gjord efter det numera förlorade originalet, jämförd med följande något sämre i UUB befintliga avskrifter, nämligen dels sign. N 1214, nedan benämnd B, dels sign. B 101 d, nedan benämnd C, och dels slutligen sign. B 119, nedan benämnd D, samtliga från mitten eller slutet av 1600-talet. Handlingen är tidigare tryckt i Israel Arnell's kommentar till stadslagen (1730), s. 392—96, efter en avskrift, som i stort sett är av samma typ som BCD. Ehuru av förhållandevis god beskaffenhet ansluter sig därför detta tryck icke så nära till originalet, som den nu till grund för tryckningen lagda avskriften A. — Förutom de nu nämnda avskrifterna har jag påträffat ej mindre än 25 andra från 1600-talet, nämligen tre i RA, sign. Juridiska och kamerala avskrifter, vol. 13 och 15, samt sign. Adam Horns saml. av juridica, vol. 1, allt i Avskriftssaml.; två i LSB, sign. J 15 och J 109; en i KB, sign. B 338; tre i LUB, sign. Juridica, Samlingsband 5 och 8 samt Samlingar uti svenska lagverket; ävensom följande signa i UUB 1) B 101 c (n:o 2). 2) B 101 c². 3) B 101 d². 4) B 106. 5) B 109. 6) B 116. 7) B 124. 8) B 141 (n:o 1). 9) B 141 (n:o 2). 10) B 204. 11) B 319. 12) B 334. 13) N 315. 14) N 327. 15) Palmsk. 124. 16) Palmsk. 126. Alla dessa äro i sin tur sämre än BCD, från vilken texttyp de samtliga ursprungligen härstamma. På grund härav har jag som regel icke funnit anledning att intaga även dessa i variantsystemet.

In quaestione: Ther urminnes häfd förebäres emot rå och rör, hwilkom bör gifwas witzordh?[1]

I denne fråga bör betrachtas för alt annat, om rå och rör eller gräntzemärken ähre wisse eller twifuelachtige.[2] Ähre the twifuelachtige och owisse, thär delämän eij å sämber, tå hafwer föregångne quæstion ingen stadh, förr än igenom lagh och syn rå och rör äre skilde, gillade och wissadhe. När thet ähr skedt, wil annor vindicera alt huad innan gilladh rå och rör beslutet

a) Ang. namnteckningen hänvisas till vad ovan sagts å s. 152.

fins. Annor hafwer häfdat innan bemelte rå och rör åker, ängh, skogh, fiskewatn eller huariehanda thet ähr och biudher tillwäria sigh medh urminnes häfd, förebärandes det 1 cap. Jorda [B.] LL., hwilket synes in genere tala om laga fångh, det wari på halfft eller heelt. Annor nekar och säger urminnes häfd ingen stadh hafwa, ther wiss rå och rör ähr, beropar sigh opå 26 cap. i Bygn. [B.] LL. Quid iuris?

Hwad bemälte cap. 1 i Jorda B. widhkommer, taler det absolute om urminnes häfd, så widt hon aliis non obstantibus blifwer ett laga fång. Men ther som specialiter handlas de finibus et distinctionibus dominiorum, blifwer urminnes häfd icke een gångh nämbd och kan dess mindre opponeres rå och rör, medh mindre hon ähr och bewarat medh annor rå och rör, som lagh fordrar. Ty iagh menar, at det 1 cap. Jorda [B.] ingen platz hafwer uthan i wiss[e][3] omgärdade eller begränsade grunder, det wari hele godz[4] eller der till lydande pertinentier, [antingen][5] the ligia uthan eller innan annors mans äghor. Ty måste bemälte capitel förstås de subjecta materia, nembligen där ingen quaestio är om rå och rör. Men ther sådane tillägnadhe ägor ingen wiss urgammal gårdh eller rör hafwer, uthan finnas innan om annors gillade gräntz, tå kan urminnes häfd ingen witzord gifwas. Ty then ägha en annan äger innan annors mans gränssor heter i lagen urfieldh. När urfield ähr så gärdat eller stakat och stenat, som lagh biudher, tå ähr han gill och godh, eliest ogil och inthed achtandes. Men ser [man] till laghsens ord och mening, så fins inge[n]städes, huarken i ny eller gammal lagh, någon exception af urminnes häfd emot wiss rå och rör uthan häldre[6] expresse [contra][7]. I bemälte cap. 26 såsom och i UpL, Widerb. [B.] 17 står så: Ligger rå och rör byia mellom, wari thet warit hafwer. Ther fölier inthet: uthan urminnes häfd är åkommin. Och om häfden skulle gifwas witzord, hwad hadhe lagen annat att söckia förste reesan än efter häfden? Hwadh hadhe hon [orsak][8] till at gifwa witzord gamblom gårdom och fornom[9] bya mellom? Hwar till tiente fråga effter rå och rör mellom bygder by och ödesby, om bygder bys urminnes häfd kundhe winna ödesbys skogh, watn och andre ägor? Men [i][5] UplL, Widerb. Balk cap. 17 står: Hafwer ödisby rå och röör, thå gifz honom witzordh till rå och rör. Ähr äi rå och rör till, tha liggi till thess by thet förra la, thedt och LL. d[icto] c[apite] repeterar. Then nu[10] här will oplåtha

ögonen, så kan han klarligen sij[11], huru widt häfd och rå in quaestione dominii hafwa macht och witzordh. Hafwir ödissby rå och rör, säger lagen |: och determinerar inthet, huru länge byn hafwer öde warit :|, tha gifz honom witzordh. Lagen lägger inthet till: medh mindre bygder by hafwer urminnes häfd å. När gäller thå häfd? Laghen säger: Thär eij är rå och rör till, thå liggi till thäss by thet förra la[12], alias neutiquam, dhäraf tryggeligen kan sluthas, at ingen urminnes häfd kan tillåthas eller efter lagh tillägna enom någon egendom innan om ens annors wisse [och][8] gillade råmärken, medh mindre däruthi är sålunda skipat, som lagh [för]mäler[3], Bygn. [B.] cap. 14: 5 [LL.] et [Widerb. B.] § 8 cap. 17 U[p]L: Nu ligger urfiälder i by och bolstadi bonda; är raum rydder, dikum skorin, renum lagder, giärder uthan och giärder owan, gifz ther urfiäldi wåldh och witzordh, hwar han ligger i akrum eller ängium, skoghum ällä kiärrum, hiordlötum eller almänningum. Merkiom hwadh fölier: Äru eij thylijk skiäl till urfiälds nu äru sagd, gångi tha[6] urfielder åter i rätta byskipt. Item § 9: Nu kiänner annor sigh skogh i annors bolstadi; hafwer han rör och rår till, som widh skoghin kännis, hawi witzord som till annors urfiäld. Hafwer eij rå och rör till, thå gångi åther i rätta byskipt. Här står inthet: Ähr urminnes häfd åkommin; uthan: Är äi rör och rår, gångi åter etc. Sij, detta dicterar oss nu wår lagh, ny och gammal!

Nu wele wij skodha, om hon härutinnan ähr moot eller medh annor skäligh lagh. Jura canonica, deruthaf wår corrigerade lagh mäste parten ähr spunnen, som af månge orter görligen kan bewijsas, tala således, c[ap.] 6, [causa] 16, q[uaestio] 3: Et quia inter utrasque partes hactenus limitis actio ventilata est, cuius quamvis vetusta retentio nullum juris praejudicium affert. Et infra: Synodalia decreta perlecta sunt, quorum auctoritas praemonet, ita oportere inhiberi cupiditatem, ut ne quis terminos alienos usurpet. Et quae sequuntur. Limes enim ut limes manens est impraesriptibilis, nec ullo tempore praescribi potest, per dict[um] text[um][6] et al[ias][13] canones. Så komma och jura civilia imo agraria Romana et Constantinopolitana medh wår lagh öfwereens, ty så lyder een

lagh ex l[egibus] georgicis[9] Justin[iani], [a)] tit. 1, cap. 9: Si ambigitur inter duo loca vel de termino vel de agri possessione, auditores cognitionem suam interponunto, eique, qui pluribus annis possederit, jus reddunto. Si vero antiqui fines fuerint, antiqua possessio inconcussa esto[9]. Det ähr: Nu dela män[9] om hwariehanda jordalut äller om[14] rå och rör eller om[14] häfd[9] [å][15] jord, tha äger domare thär å lagh skilia och döma honum rät till, som jordina flere åhrin häfdat hafwer. Men ähr gammal rå och rör till, wari thet warit hafwer och se[16] gambla egindomin oförryckt[17]. [b)] Hijt stämmer och lex ultima Cod. Theodos., [tit.] Finium regundorum [c)]: Si veteribus finem cum signis limes inclusus congruum erudita arte praestiterit[9]; vel ut in concilio Spalensi[9] secundo [d)]: Si veteribus signis limes praefixus[9] monstraverit, reo jus retentionis esto etc.

In summa: All lagh synes wela gifwa rå och rör, ther the äro till, witzord emot häfd, then icke ähr omtiäldrat, gärdat, stenat och stafuet, som lagh biuder. Ty all then häfd och ägendom een hafwer eller sigh tillägna[r][3] innan ens annors gräntz, heter i lagen urfieldh, except[o][18] uthiordh[19], thet wari i skogh, kärr och löt så wäl som i åker och äng, som ofwan bewist ähr. Men hafwer urfiäldh sine requisita[20], som lagh fordrar[21], tå gifwer och lagen honom witzordh emot almenne byarå.

Hwadh annor häfd eller lagha fång innan annors rå och rör belangar[22], så ähr min mening denne, at när sådant medh bref eller lagligom[14] witnom ähr bewijsat, hafwer äganden billigen sitt fång och häfd at niutha, dock[14] at han, hwadh ännu icke tiäldrat och afstakat ähr, det i interessenternes närwaru medh lagh och efter lagh af domaren låther medh steen och staka bewahra till at undfly alt framledes[23] tillfallandhe qwal och klander. Den det och icke will giöra, och bref och witne framledes[23] brista, sker

---

a) Jfr Leges Justiniani militares et georgicae. Gr. et lat. opera Simonis Schardii (Basel 1561), s. 173. Arbetet finnes i UUB, Obr. 74:150.

b) Stiernhielm har tydligen här roat sig med att söka efterhärma den gamla svenska medeltida lagstilen.

c) Jfr Codicis Theodosiani liber II, tit. XXVI, lex 4 (1586 års uppl. i UUB, Obr. 61:60, p. 33—34).

d) Detta källställe, som återfinnes i Decreti pars II, causa XVI, quaestio III, cap. 6, är här ej fullt ordagrant återgivet.

honom efter lagh, och åthniute han försumelse sinn[24]. Och emädhan laghen stricte ingen häfd eller urfiäldh gillar, uthan så ähr föreskipat, som sagdt ähr, icke heller ähr förmodeligit, at the, som i forne[25] tidher å landet hafwe bygdt och bodt, icke skole hafwa wetat hwad i ett sådant alment och dageligen[9] förefallandhe ärende[26] lagh biudher, tå will här falla een starck [præsumption och jäf][3] uthi, att the urfiälder, som således inthet ähre bewahradhe och laghtiäldradhe, der opå nu urminnes häfd förebärs, icke heller måste wara medh laga fångh tillkomne, uthan, som skee plägar, aldra först clam vi vel precario[9], till dess det igenom dödh, af wahnu, omyndige åhr, oachtsamheet eller annor tillfälle är kommet i glömsko och uhr manneminne; hwarföre hafwer wår gamble, uprichtige och häruthinnan samwetsgranne lagh ingaledes welat gilla sådane olaglige ogränsadhe possessioner, icke en gångh achtandes huadh slags och[27] huru gammal häfd ther å war kommen, när the icke woro laghwaradhe. Denne lagsens rigor och skärpning är noghsampt till se[e]ndhe af Östgöthalagh, Bygd. [B.] cap. 8 et cap. 28 § 4, så wäl som af ofwan indragne rum etc., hwilken rigor ytterligen at conservera och widh macht at holla jagh förmenar ganska nyttigdt wara och tiena till att desto betre kunna distinguere dominia, till hwilken ände rå och rör ägändtligen ähr[o][3] stichtadhe.

Och detta ähr min meningh om häfd, ther wisse och gilladhe rå och rör fin[na]s[28]. Men thär owisse, olijklige [a)] och twifwelachtige rå och rör ähr[o][3], thär rådhe häfden och lengste possession.

Salvo saniori.

Stockholmis in consessu convocatorum die 16 Febr. 1643 etc.

[*G. Stiernhielm*][29].

---

a) Olijklig betyder här skiljaktig, icke överensstämmande.

Anmärkningar och varianter till Bil. 4.

[1] Detta stycke saknas i BCD. — [2] Ett överflödigt *och* här utelämnat i enlighet med BCD. — [3] Insatt i enlighet med BCD. — [4] Orden *eller begränsade — godz* saknas i BCD. — [5] Insatt efter D. — [6] Ändrat efter C. — [7] Ordet är överstruket i A. Här ånyo insatt med stöd av BCD. — [8] Det insatta ordet saknas i ABCD, men återfinnes hos ARNELL, som emellertid sannolikt själv tillagt detsamma för bättre menings skull. Ordet har möjligen utfallit redan i originalutskriften. — [9] Ändrat efter BCD. — [10] C *som.* — [11] CD *see.* — [12] Ändrat efter BC. — [13] CD *ut.* — [14] Ändrat efter BD. — [15] Insatt i enlighet med CD. B har ursprungligen haft *och,* som emellertid ändrats till *å.* ARNELL har *och.* — [16] BCD *wari.* — [17] BCD *oqwald.* — [18] Sista bokstaven har gått förlorad genom papperets nötning. — [19] De två sista orden saknas i BCD. — [20] BC tillägga här förklarande *eller tarfwer.* — [21] Istället för *som lagh fordrar* har BC blott *fordrat.* D överensstämmer här med A. — [22] B *widkommer.* — [23] BCD *framdeles.* — [24] BCD *sina.* — [25] BD *förra.* — [26] Ändrat efter CD. — [27] BD *eller.* — [28] Klammern insatt efter D. — [29] Namnunderskriften saknas i ABCD. En avskrift i UUB, sign. Palmsk. 126, bl. 244, som i övrigt närmast överensstämmer med B, avslutar texten med följande ord: »Stockholm in consessu convocato 15 Mart. a:o 1643. G. Stiernhielm.» Båda data kunna vara riktiga, under förutsättning att betänkandet ursprungligen utarbetats den 16 februari i form av specialutlåtande och senare den 15 mars omdaterats, då dess författare bestämt sig för att låta det inflyta i form av reservation. Jfr inledningen, ovan s. 28—29.

INNEHÅLLSÖVERSIKT.

Sid.

Förord 3
Förkortningar 6
Historisk inledning 7
1642 års lagkommissions matrikel 35

Handlingar från perioden 1633—42, vilka få antagas ha varit kända av medlemmarna i 1642 års lagkommission och samtidigt på grund av sitt innehåll varit ägnade att påverka medlemmarna vid lösningen av dem förelagda uppgifter 39

I. Åbo hovrätts åtta frågepunkter den 10 maj 1633 med regeringens svar 41
Bilaga: Svea hovrätts protokoll inför Kungl. Maj:t i mars 1629, vars innehåll åberopas i nyss föregående handling 51

II. Åbo hovrätts betänkande om olagliga syner m. m., avgivet till Kungl. Maj:t den 11 november 1637 54
Bilaga: Hovrättspresidenten Jöns Knutsson Kurcks speciella votum rörande olagliga syner, avgivet i Åbo hovrätt den 31 oktober 1637 54

III. Göta hovrätts betänkande om olagliga syner m. m., avgivet till Kungl. Maj:t den 10 november 1638 61

IV Svea hovrätts tvenne frågepunkter med Stockholms konsistoriums svar den 19 oktober 1638 70

V. Betänkande av presidenterna och några assessorer i Svea, Göta och Åbo hovrätter över 17 rättsfrågor, avgivet under riksdagen i Nyköping februari 1640 72

VI. Åbo hovrätts instruktion för lagläsaren på Åland Johan Olofsson den 19 juni 1641 85

VII. Prästerskapets betänkande över fyra frågor rörande vissa äktenskapshinder m. m., avgivet under riksdagen i Stockholm den 16 februari 1642 88

VIII. Betänkande av presidenterna i Svea och Göta hovrätter jämte några assessorer i Svea, Göta och Åbo hovrätter över tvenne rättsfrågor, avgivet under riksdagen i Stockholm mars 1642 91

I avskrift bevarade delar av 1642 års lagkommissions numera förkomna arkiv 93

I. Promemoria över de punkter, som skulle behandlas av 1642 års lagkommission, efter allt att döma upprättad av sekreteraren Benedictus Baaz 95

II. Carolus Lundius d. ä:s utredning av begreppet sedvana, utarbetad inom lagkommissionen men ej utnyttjad av denna vid avfattandet av dess principbetänkande 101
III. Tvenne punkter av principbetänkandet, som från början ingått i det numera förkomna konceptet, men som av vissa skäl uteslutits vid utskrivandet av den för regeringen bestämda originalurkunden 112

1642 års lagkommissions skrivelse till regeringen 115
I. Lagkommissionens principbetänkande den 17 mars 1643 117
II. Minoritetens reservationer 149
1. Johan Olofssons betänkande om edgång 149
2. Georg Stiernhielms, Johan Olofssons, Thomas Mylonius' och Israel Noræus' betänkande om böters beräknande med hänsyn till den bötfälldes stånd och villkor 152
3. Johan Olofssons betänkande om hor 155
4. Georg Stiernhielms betänkande om urminnes hävds förhållande till rå och rör 157